

CH. GOMBRICH

13th Masale at King's College
15 Jan 1817
King's College
21.12. -
Shanty

Voici le jugement que M. LeBarre porte de cet Ouvrage, dans la Bibliographie instructive,
N° 2086. : Tabellæ selectæ — et Datavii à Typ. Amistarum anno 1691. in folio pag. 1.
Ouvrage curieux, dont les exemplaires sont rares. Il renferme les gravures de plusieurs Tableaux profanes,
avec une explication particulière; & l'on trouve à la fin du Volume un Index, au moyen duquel on peut voir
facilement quand cet Ouvrage est complet ou non. Ce Volume est recherché des Curieux.

TABELLE
SELECTE ET EXPLICATE

A
CAROLA CATHARINA PATINA
PARISINA, ACADEMICA.

27.7.06

C
B
H
760
L.S.

TABELLÆ

SELECTÆ AC EXPLICATÆ

A

CAROLA CATHARINA PATINA,
PARISINA ACADEMICA.

QVÆ STVDET, ORAT.
Guido Rhenius p. *Desbois Sc.*

PATAVI.

M. DC LXXXI.

Ex Typographia Seminarii.

SUPERIORUM PERMISSU.

IMPERATORIS CAESARIS AUGUSTI
LEOPOLDI
FILIO, JOSEPHO, REGI,
ROMANORUM, HUNGARIAE, &c.

*Aepè Parentem audiui puella de
selectioribus antiquitatis monumentis
verba facientem, ac præcipuè de
mirabilibus Historiæ Augustæ facino-
ribus, docentemque inter ea nil præ-
ferri nil comparari quidquam posse
Iustitiæ, morumque sanctitati Augustissimi Parentis*

*Tui LEOPOLDI, ut ipsa velut incensa & tantarum
virtutum veneratione occupata, illas velut Dei dona
adorare constituerim. Quàm lætè illum narrantem au-
diebam, CAESAR, nullo majori beneficio Græciam a
Philippo Macedone affectam fuisse quàm Alexandro;
longè veriùs adstrui posse arbitror, inter tot ingentia
LEOPOLDI Augusti promerita, quibus Germaniam
orbemque Christianum sibi devinxit, primas meritò sibi
vindicare, Regem JOSEPHUM, generis humani
amorem & delicias. Felices animas quibus Porphyro-
genetam Heroem celebrare licebit! Inviderem Homero
nisi nefas esset, cui integrum fuit Achillem decantare:
Inviderem & Lysippi scalpello Apellisque coloribus, sui
Regis famam ad extrema usque sæcula extendentibus,
dum novus nobis fulget Alexander, isque sobrius, nec
ulla macula deformatus.*

*Memor porro ipsis Numinibus gratas acceptas
appensasque fuisse exiguas & rudes tabellas, nec artifi-
cum imperitiam offerentium zelo nocuisse, audebo profe-
ctò Majestati Tuæ hæc studiorum meorum crepundia
consecrare, quibus obsequium quo illam veneror decla-
rarem. Pias aliquot tabellas in sacellis latentes nonnul-
lasque historicas interpretari & publici juris facere, ex
Præceptorum meorum consilio decrevi, optans ut im-
becillitati meæ opem ferat Pictorum celebritas, è quibus
desumptæ sunt. Italos plerosque ac Venetos selegi ma-
ximi nominis, qui patriam suam egregiè nobilitaverunt
eoque*

eoque laudis extulerunt , ut eandem occupet existimationem illamque famam mereatur , quantam inter Græcas provincias olim obtinebat Attica.

Quod reliquum est a Tuæ Majestatis clementia pendeat , obsecro : Excipiat illa benignè quod offero , tum ut se Aug. LEOPOLDI Clementissimi filium demonstret , tum ut ipsum Deum propius imitetur , jubentem sibi quorumcumque fructuum acerborum ac immitium primitias offerri : Hic erit desiderii mei finis .

Interim æterna vota pro salute ac felicitate tua nuncupare fas sit , & fortitudinem Scipionis , gratiam Pompeii , Octaviique Augusti fortunam Tibi ex præcordiis exoptare .

Scribebam Patavii ,
Cal. Maii MDCXCI.

CAROLA CATHARINA PATINA.

P R A E F A T I O.

Onsilium meum fere totum exponit incisa primæ libelli pagina tabella, dum ornatam splendide Deam finxit ingeniosus Pictor, quam sive Curiositatem dixeris, sive ex penicillis, assulaque pictoria pigmentis referta, Picturæ numen, bellè conjeceris. Illa quidem cunctis innata hominibus ad arcendam ignorantiam aptissima, quanto magis mentem obsidet, tanto illam illustrius nobilitat, dum intra limites à Religione Veritateque præscriptos sese contineat. Et hæc consultò commodèque pictæ comites veniunt. Illa modestissimo habitu crucem gerens gloriæ nostræ symbolum; altera laureato capite, alatis humeris, calamus librumque tenens, sæculis venturis quid agatur, quid dicatur, scriptura: sic nostra Curiositas præeuntem indicat Pietatem, sine qua vana sunt omnia, subsequenter Historiam, unicuique suam tributuram, nec adulatione, nec præmio, nec minis corruptam. Licebit enim aliquando de nobis quibuslibet viventibus, pari libertate verba facere, quali heroicas Alexandri virtutes laudare aut immania Neronis scelera vituperare, licitum est. Genius, meum si voluerint interpretentur, tentoriolum sublevar, quo citius appensæ in porticu tabellæ appareant, elegantia sua oculos nostros primum recreantes, animos deinde quasi præter naturæ vim rapientes.

Ex tanto pictarum tabellarum numero hæc regiones ornantium seligi quidem aliquæ potuissent aut nobiliores aut gratiores; at omnia non possumus omnes. Sexus imbecillitas decorumque, & Italiæ quam nunc incolamus mores, multa veterunt meis votis convenientissima, à quibus abstinere satius duxi, quam alterutrius vim inferre. Rariores quasdam prætuli nondum vulgatas, & quæ fortassis æternum latuissent, ni illas publicassem. Magnitudinis illarum ratio quædam haberi debuit, ne libelli moles foret incommodior. Sumptus deinde opulentiùs marsupium terruissent, qui sæpè animos ut ab alacritate sic à spe opera perficiendi dejiciunt. Mihi in his me continere visum est, ut quæ potuerim exequi, tentaverim; quæ duriora aut difficiliora visa sunt, aliis reliquerim.

Explicationum mearum tenuitatem ab æquis meæ opellæ iudicibus condonatam iri autumo, dum sciverint hanc primò solius exercitii causa susceptam, deinde Patronorum jussu paulo cultiùs exaratam, me quasi invita, publicæ luci commissam: Absit ut brevitatis veniam petam, quæ sola lecturæ fastidium poterit reparare, solaque tot lapsus meos excusare, quin fortè sola in opere laudanda veniet.

Tabellas autem hac arte disposui, ut veteris testamenti historiæ præcederent, novi sequerentur; has nonnullæ Sanctorum actiones, omnes ad Pietatem pertinentes. Succedunt antiquæ aliquot elegantes fabulæ, quas premunt historica planè facinora, Reipublicæ litterariæ non injucunda opinor futura.

Quid commemorarem Sculptorum egregiorum promerita meis votis obtemperantium; horum cujusque nomen suo operi suis tabellis adscriptum est, ne merenti sua laus desit, ne erga benevolas animas ingrata videar. Amici Inspectoris officium sit, juveniles eorum conatus laudare, eorum imbecillitati parcere. Et dum erga eos indulgentiam erunt collocaturi, recordentur me ea supra quoslibet summè indigere, quam enixè flagito.

MOYSES NILI AQVIS EXPOSITVS SEVATVR A REGIS PHARAONIS FILIA.

Paulus Calliarius inxit Venetijs.

MOYSES NILI AQUIS EXPOSITUS, SERVATUR A REGIS PHARAONIS FILIA.

PAULUS CALLIARIUS PINXIT VENETIIS.

Verisimilia facilem veris dant aditum, ut his absque illis fides denegetur, & in mendacium ipsa veritas nonnunquam transeat. Id manifestum exhibent Pictores historica facinora adumbrantes; Eventus enim gratis penicilli illecebris adeo asseruntur, ut menti nostræ, quæ nuda ac sincera veritas non suaderet, per pictas fictasque imagines omnino insinuentur. Inde fit, tabellam omnibus numeris absolutam, omnibus nummis vix solvi posse; eò pretiosorem quò astutius deludentem. Unum pro cunctis sit hoc Pauli Calliarii Veronensis testimonium, in quo magnus Dei Propheta futurus Moyses, ab aquarum voragine divina providentia liberatus, matri tanquam alienæ nutrici commissus, tam vivido apparatu depictus est, ut simul cum oculis mentes nostras rapi necesse sit.

Pharao Ægypti Rex sibi metuens regnique securitati, ob Hebræorum multitudinem ac robur, regiam beneficamque majestatem in tyrannicam severitatem permutasse notum omnibus fecit, dum tanquam reos, innocentissimos condemnavit, & vix natos infantulos, quid poena quid caput nondum scientes, poenâ capitali puniri barbarè imperavit. Eas jussit carnifices evadere, quæ ab auxilio nascentibus ferendo, & ab obstetricando obstetrices nuncupari merita sunt. *Quando obstetricabitis Hebraeas & partus tempus advenit, si masculus fuerit, interficite eum. Timuerunt autem obstetrices Deum, & non fecerunt juxta præceptum Regis Ægypti, sed conservabant mares.* Immani illo ac truci facinore frustra tentato, ipsas benignissimas matres suis partibus voluit atroces manus admove-
re. Præcepit Pharao toti suo populo dicens, Quidquid masculini sexus fuerit, in flumen proiicite. Nascitur interim de domo Levi magnus ille Moyses. Sed quid contra eum præstare valet humana quantumvis potens crudelitas, firerum Moderator rem aliter disposuerit? Et hæc certè naturali legi admodum erat conveniens. Mater infantuli sui vitam, invito barbaro Rege servare decrevit: *Et videns eum elegantem, abscondit tribus mensibus: Cumque jam celare non posset, sumpsit fiscellam scirpeam, & linxit eam bitumine ac pice, posuitque intus infantulum, & exposuit eum in carecto ripæ fluminis.* Jam fiat voluntas tua, Tyranne, edicto tuo satisfiat, *in flumen proiicite.* Illud tamen erit frustraneum: Fidelem suum famulum servabit Deus O. M. perque dilectam tuam filiam servabit. Hæc sunt

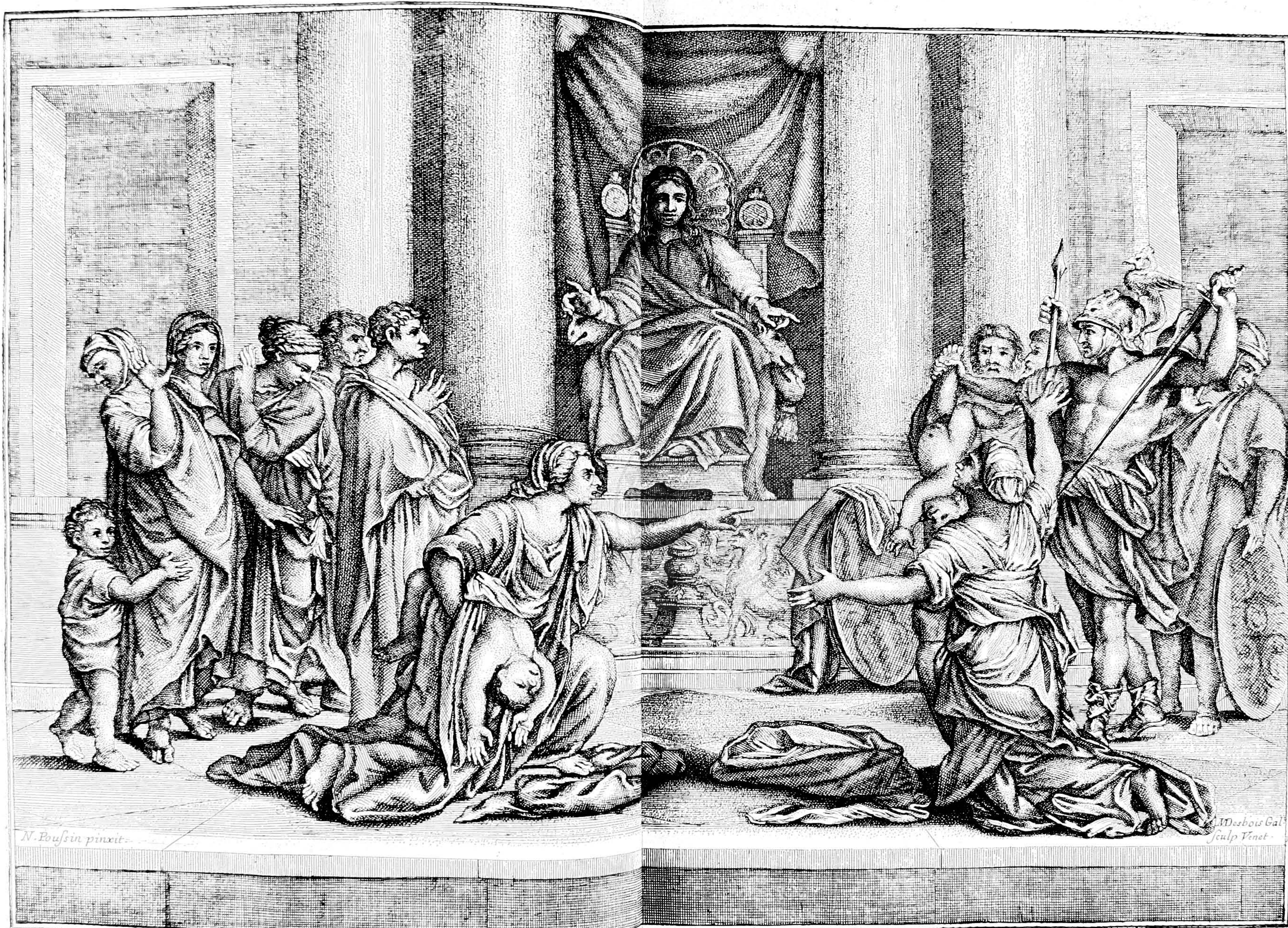
verba Exodi, cap. 2. *Ecce autem descendebat filia Pharaonis, ut lavaretur in flumine. & puella ejus gradiebantur per crepidinem alvei. Quæ cum vidisset fiscellam in papyrione, misit unam è famulabus suis, Et allatam aperiens cernensque in ea parvulum vagientem, miserta ejus ait, De infantulis Hebræorum est hic: cui soror pueri; Vis, inquit, ut vadam & vocem tibi mulierem Hebræam quæ nutrire possit infantulum? respondit, vade; Perrexit puella, & vocavit matrem suam. Ad quam locuta filia Pharaonis: Accipe, ait, puerum istum, & nutri mihi: Ego dabo tibi mercedem tuam. Suscepit mulier, & nutrit puerum &c.*

Totum eventum veluti in sacris litteris recensitum miro artificio exprimit hæc tabella: Nili fluminis amplitudo, mari utcunque æqualis, Ægyptiaci cœli serenitas, ripæ aquatilibus plantulis decoratæ, ex una parte visuntur, ut carecto & papyrioni nihil desit abscondendæ cistæ, locis palustribus exiguarum plantarum multitudine refertis. Ab alia parte infans Moyses lactens, quem Pharaonis filia ad illum locum ut se lavaret profecta, è cista extrahi curaverat. Hujus curam videtur Regina, ex corona & regali habitu conspicua, famulabus suis comittere ne quidquam desit ad infantuli subsidium. Moysis cunæ (sepulchrum jurasset Pharaon) humi jacent apertæ, illius extractionis ac liberationis indicium. In conspectu non diffito eminet inter privatas ædes Regium palatium: Ægyptiacam ædificandi formam ne quæras, Lector, quam Pictor noster omnino ignorabat. Nonne vides acuminatas omnes esse contignationes, & eo modo laqueatas quo apud Europæos, scilicet ut pluviarum aquæ commodius decidant; sed in Ægypto vix unquam pluit. Omnes deinde hujus ædes tum sacræ tum civiles & privatæ, editam habebant in sublimiori parte aream, aeri frigidiori nocturno tempore excipiendo, aliisque usibus dicatam. Quare Christus S. N. dixit, in Matthæo, cap. 24. *Et qui in tecto non descendat tollere aliquid de domo sua.* Sed & ipse Raphael Sanctius Urbinas in his nonnunquam deliquit. Cætera picturæ ornamenta potiùs quàm facinori indicando censeantur,

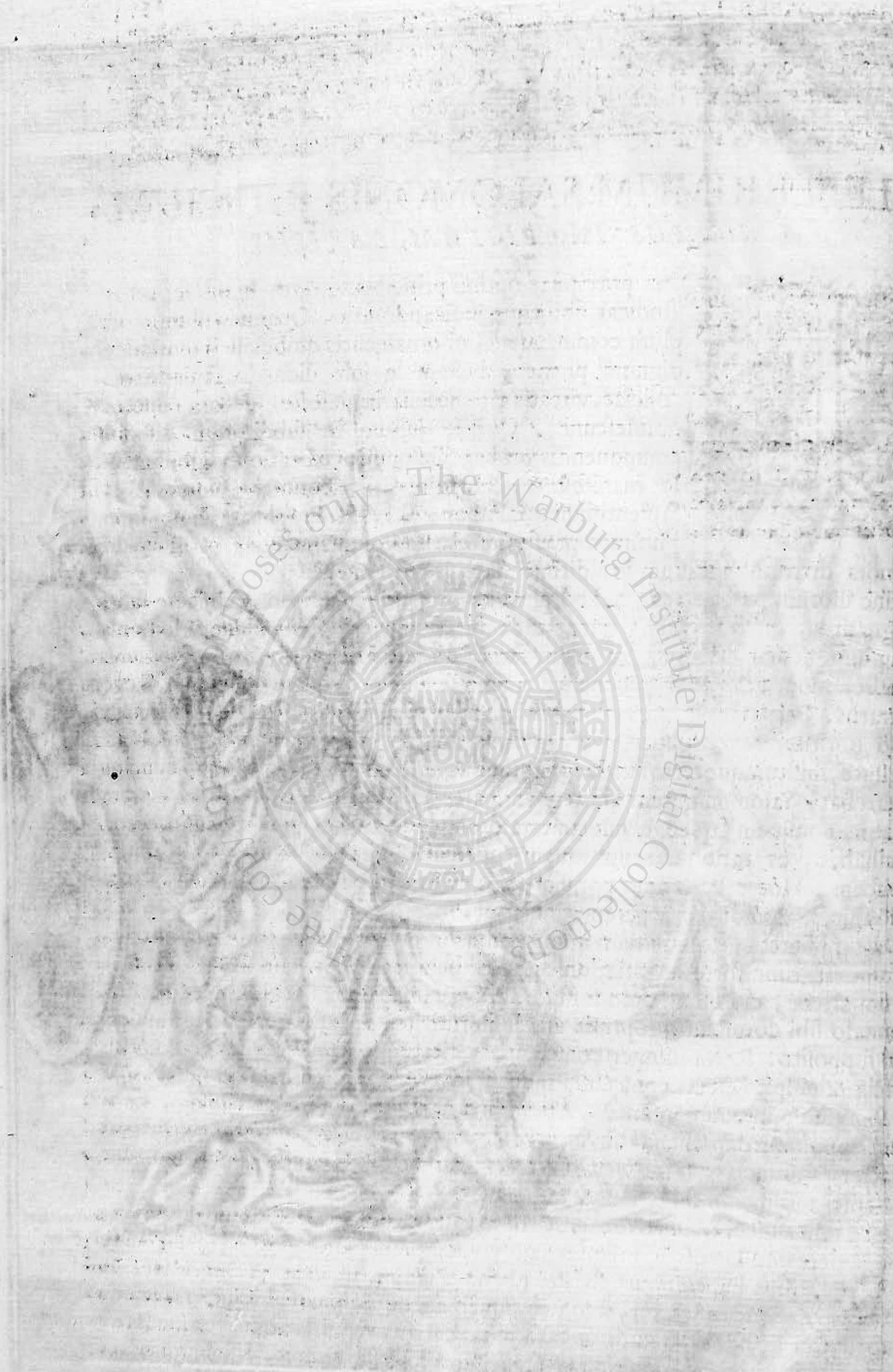

Free copy for study purposes only - The Warburg Institute Digital Collections

CELEBERRIMVM SALOMONIS IVDICIUM,
Depictum a Nic. Poussino, Gallo, Parisijs.

Free copy for research purposes only - The Warburg Institute Digital Collections

12. 11. 1911

CELEBERRIMUM SALOMONIS JUDICIUM.

A NIC. PUSSINO PICTUM, PARISIIS.

Lnter præcipuas optimi principis virtutes haud secundas vindicat sibi æqua judicandi ratio. Quamvis illum alia plura commendent, ni ornamentis quibus se ipsum laude dignum præbet, rectam in jure dicundo sapientiam adjiciat, virtutis tam necessariæ defectu, decora cuncta obsolescunt. Qui se justum in subditorum dissidiis componendis probat, ille omni prædicatione dignissimum se manifestat. Hujusmodi celebritate Judææ Rex sapientissimus Salomon, Davidis Prophetæ filius, inter plurimos præsertim claruit, cujus æquitas in illa pluri-
bus nota duarum mulierum lite dirimenda egregiè emicuit.

Hinc illorum patet error, qui ad plebejos inopesque audiendos abjicere sese dedignantur, quasi Principis decus ea facilitate vilescat. Hos planè Salomonis exemplum incusat, dum se ad opem ferendam justitia egentibus eam pronum ostendit, mora vel aditus difficultate civium desideria torquere alienum a Rege arbitratus. Perperam igitur faciebat Alexander cùm subacta Perside Dariique regno potitus, Macedonicæ consuetudinis affabilitatisque immemor, insolita majestate, militumque terrorem incutientium agmine ab affatu accessuque cunctos absterrebat. Salomon autem qui regnandi artem divinitus edoctus, supra ætatem supraque hominem sapiebat, humanitate promptaque justitia sibi hominum corda conciliabat, ea ratione meliùs quàm superciliosâ superbiâ venerationem sibi adipiscens. Hoc celeberrimo potissimum Judicio quod hîc a Nic. Pussino pictum exhibetur, Salomon fama perenni inclaruit.

Duæ mulieres, ut quibusdam eruditioribus interpretibus placet Cauponariæ, quarum viri tunc fortè negotiationis ergò aberant, sese coram Rege sistunt. Harum altera, cui filium dolo suffurari altera conabatur, Regi supplex narrat, quomodo sibi dormienti proprium alia filium surripuerit, alio mortuo per fraudem clam supposito. Recta insuper conscientia veritatisque præsidio freta veri amoris conscia & culpæ nescia, conjectura minimè inverisimili infantem non suum noctu per somnum oppressum insinuat. Altera invidiâ livens timoreque pavidâ, ne si filium oppressisse deprehenderetur, incuriæ saltem pœnas lueret, accusatricem nugari audacter pronunciat. Utra vera afferret, clam omnibus erat, cùm nemo esset qui veraci testimonio solvere nodum posset.

In re tam obscura, cunctis cæcutientibus, unus Salomon veritatem latentem egregiè detexit: Utrosque infantes tam vivum quàm mortuum afferri jussit. Inde uni è satellitibus imperat, ut stricto gladio Puerum in duas partes secet, ut satisfacere utrique videretur. Non eo tamen animo Salomon id imperavit, ut peragerentur mandata, sed ut objecto filii cruciatu, veram matrem torquens, ex ejus dolore in veritatis cognitionem sagacissimâ solertiâ veniret. Simile quiddam

de Claudio Suetonius narrat . Cùm quædam fœmina Filium suum cognoscere abnueret, dubia utrinque argumentorum fide, negantem mulierem solers Imperator indicto juvenis connubio ad confessionem compulit . Sic illa matrimonium, quod horrebat natura, respuens filium agnovit . Haud aliter Salomon fœminam lacrymis & ejulatibus detestatam filii necem quam horrebat natura, genitricem infantis agnovit . Hac prudenti sagacitate Rex veræ Matri alterius fœminæ fallacibus technis circumventæ, ac dolore invisâ nati jacturâ contabescenti filium restituit, invidæque contubernalis malitiam, quâ & suum perdidit, amicæque infontem teneramque prolem perdere crudeliter conabatur, justè sapienterque damnavit .

Quidquid hîc refertur, ad amussim tabella refert . Salomon diffusa veste & quæ judicem sapit, insignis folio conspicuus insidet . Ejus caput diademate ornatum est, seu fascia regiam dignitatem indicante, qualem Græca sæpè Romanaque monumenta exhibent . Mulieres lite jurgantes ad tribunalis pedes laciniosis indutæ vestibus trahere in partes Regem certant . Altera supplicis habitu ac positu vitam filii a Rege deprecatur : Altera mendaciis veritatem obtegens, justitiam violare ac pervertere nititur . Quàm mihi placet doctissimi Felibien amœnitas : *Piçtores, inquit, incumbere satagunt coloribus temperamentum moresque declarantibus; sic in eo quod pinxit Pussinus Salomonis Judicio, perversam mulierem exprimens, plumbeo atro lividoque faciei colore, improbitatem malignitatem ac livorem ejus manifestam fecit . Vivi vero pueri matrem rosarum ac sanguinis colore faciem ornavit, quam ita pudentem frugi ac bene moratam designare placuit .* Jam olim Cæsar pingues & comatos nihil timere se responderat, Antonium scilicet & Dolabellam, *sed pallidos ac macilentos Cæcium & Brutum .* Miles evaginato gladio Infantem quem altero pede suspensum tenet secturus conspicitur, Romano veriùs quàm Hebraico more armatus . Alii plures adstant tam viri quàm mulieres, varios in vultibus affectus ostendentes, ut eruditissimo Piçtori appositè magis placuit . Multos quippe videre est ut attonitos immensam juvenis Regis sapientiam admirantes; Horrentes quasdam mulieres, timidumque ac diffidentem puerulum adeo feliciter expressit Pussinus, ut graviores pathematibus ornatum nemo desiderare possit .

A pîctura ad Piçtorem procedamus . Nic. Pussinus Gallus Normanus Urbem præcipuè coluit terrarum Dominam . Regiâ Ludovici XIII. indulgentiâ Parisios honorificè vocatus est, ubi multas pinxit tabellas, regni ornamentum . Placebat tamen ultro Roma, quam paulo ante sui Mæcenatis obitum Cardinalis Richelii revisit; Ubi tandem mortuus est an. 1665. æt. 71. ab omnibus amatus piçtoribus, litteratis viris, magnatibus & Principibus . Id effecerat vitæ probitas, morum suavitas, & artis quam semper professus est elegantia .

Maximæ ejus gloriæ ducatur artem piçtoriam ante XX sæcula florentissimam, bellorum temporibus & barbarorum incursionibus, ut scientias fere omnes artesve occubuisse, a duobus sæculis, ope præsertim Mich. Angeli Bonarotæ, Raphaelis Sanctii & Caracciorum, quasi suscitata & reparata, pessimo fato denuo concidisse, donec excelso ingenio indeffessâque Pussini nostri industriâ amplissimè restitutam exercerent artis magistri, tanti beneficii memores, a Pussino formati ac eruditi .

Coronidem huic tabellæ imponat D. Felibien existimatio: *An. 1649. pinxit Pussinus pro D. Pointel Salomonis Judicium quod nunc visitur in pinacotheca Illustriss. Harlei Senatus Principis : Dignum profectò Piçtoris opus tanto Possessore . Mirabilem tabellam, inquit idem, facit delineationis excellentia & expressionum sublimitas .*

N. Cochin del.

TOBIAS IVNIOR AB ANGELO DVCTVS.
Titianus pinxit in SS. ædibus D. Marciliani.

J. Thourneijfer sculp.

TOBIAS JUNIOR

A B A N G E L O D U C T U S.

TITIANUS PINXIT VENETIIS, IN SS. AEDIBVS D. MARCILIANI.

Eligio mihi fuisset Opus Titiani tam eximium, tantoque in pretio à peritis habitum missum facere; Picturæ namque elegantia expressaque in eo historia tam egregium est, ut pictoribus plura discenda eruditionisque sacræ amantibus multa scitu digna suppeditet. Quæ ad picturam pertinent, tabella exhibet: Quæ verò ad explicationem ejusdem faciunt, narratio manifestabit. Tobias junior cæci Patris jussibus obsequens in Mediam profecturus, ut a Gabelo Medo, qui seniori Tobia talenta decem accepta mutua debebat, ad collapsæ variis casibus familiæ reparationem exigeret: Dei munere, qui suos patrocinio numquam destituit, Angelum Raphaellem, cujus ductu iter tutum perageret, comitem habuit. Quantæ sibi curæ sint illi, qui a divinis mandatis ne latum quidem unguem discedunt, Deus semper ostendit. Quis Hebrææ mulieris Judithæ immaculata vitæ probitate nunquam satis laudandæ fortem non miretur ausum, cum Duci Holoferni Bethuliam innumeris propemodum copiis, immanique armorum ac machinarum apparatu obsidenti, caput in tentorio abscidit? Quem ob tantum facinus stupor ingens non tenet? Deus nimirum è cœlo ejusque Angelus Juditham ipsa teste comitatus, imbecillitati muliebri tantum animi, tantum roboris contulerunt. D. Petrus tetra inclusus carceri ab Herode, vigilibus septus custodibus, ferreisque vinctus catenis, Angeli ope incolumis evasit. Sic Deus suis adest, quos tanto affectu fovet, ut numquam illis desit, Angelorum ministerio, cum necessitas postulat, eis opportunè suppetias ferens. Cujus rei manifestum exemplum Junioris Tobia historia proponit, quæ inter sacra monumenta ad pietatem erudiendos homines non ultima censi debet. Qui omnia in ea recensita, ex quibus plurima hujusmodi percipiat, nosse cupit, sacrum codicem consulat: Mihi enim, cujus tantum est, tabellam explicare, quæ solum ad id spectant, carptim refero. Nisi brevis esse cuperem, hic producerem Paganorum astutiam, imitantium multa sacra fidelium dogmata: Nonne creationem mundi utcunque ex sacris Moyfis libris decerpserunt? Nonne sua Numina ex variis Dei attributis finxerunt? Nonne Genios quasi Angelos Custodes venerati sunt? sed hæc eruditioribus relinquuntur. De Angelo, pro suscepto instituto, jam satis dictum.

Adolescens Tobias piscem branchiis tenet. Quid hoc sibi velit, cognoscere necessum arbitror. Vix itinere incepto, in amnem Tigrim ut se ablueret, Tobias exscendit. Cum ecce ingens piscis ad motum aquæ ex profundo fluenti exiit, a quo sibi Adolescens timens, comitis auxilium pavidus imploravit. Ab eo firmatus

animo piscem cepit, cujus felle postea cæco Patri visum restituit. Quinam hic piscis fuerit, qui magnitudine oreque forsitan hianti dentibusque exsertis carnivorus Tobia tantum pavoris incussit; Non contemnenda illorum sententia videtur, qui ex illis fuisse asserunt, qui Callionymi, sive Uranoscopi, idest cælum spectantes, quia fronte lucidum oculum præferunt, nuncupantur. Quod ejus piscis felli naturaliter forsitan ea virtus insit, veritati haud adversatur. Super hac re namque Pater meus consultus me docuit a Galeno ad eam rem pariter scribi quorundam animalium bile, inter quæ Medicorum idem Princeps & Callionymum recenset, hebetem oculorum aciem acui, albugines tolli, aliisque pluribus usibus eandem prodesse. Porro si quis in aliam sententiam ire velit, per me licet: adstruentique non naturali tellis illius virtute, sed cælitus eidem indita, Tobia oculorum fuisse lumen restitutum, manus non invita dabo. Hæc de Angelo, Adolescente, ac pisce.

Canis superest, qui herum abeuntem profecutus ejusdem reditus nuncius, quo Patrem ob diuturnam filii moram sollicitum exhilararet, illum revertentem præcucurrit: Ideo pluribus præcedens passibus à scito Pictore forsitan exprimitur. Et quidem tanta canis fidelitas, qua heri lateri in tam longinquo, tamque diuturno itinere semper hæsit, prætereunda non erat. Inter animalia nullum cane fidelius. Curiosus Historicorum monumenta volventibus fidelitatis canum tot exempla occurrunt, ut admirationem afferant. Etiam apud Antiquos, teste Homero describente Ulyssis canem, qui hero post annos viginti ædes repetenti, caudæ motu, auriumque demissione blandiebatur. Plura simul congesta, quibus fidem vix adhibeas, me legisse memini apud Justum Lipsium *Cent. p. ad Belgas, Epist. 44.* quæ ni referentis veneranda, ut par est auctoritas, aliter suaderet, ægrè in animum inducere possem, ea unquam evenisse.

Quis autem ille sit, qui è longinquo exhibitus inter amœni saltus proceras & frondosas arbores, genibus flexis preces fundit, si quis meam sciscitaretur sententiam, esse Tobiam senioremem libenter dicerem, cum id historiæ series exigat, reique veritati conveniat. Eo positu Pictor fortasse illum expressit, filii reditum Deum flagitantem, vel patientiam inter tot infortunia, quibus divexebatur, cæcitate videlicet, bonorumque jactura, Uxorisque molestias pietatem impiè marito exprobrantis poscentem, vel visus jucundum solatium. Eligat quisque quod sibi magis arridet: Mihi namque aliud animo non sedet, quàm probatiora è selectis Auctoribus, quos pro capiti studiorum meorum causa evolvo, excerpere, illaque legentis arbitrio eligenda, permittere.

CHRISTI PRÆCURSOR IOANNES.
a Titiano pictus Venetijs, in SS. ædibus D. M^æ Majoris.

CHRISTI PRAECURSOR JOANNES,

A TITIANO PICTUS VENETIIS, IN SS. ÆDIBUS D. MARIÆ MAJORIS.

Anc tabellam, ut artis prodigium periti suspiciunt. Titiani opus, Sic paucis (pluribus quæ in ejus laudem dici possent, omissis) quo pretio habenda sit luculenter innuitur. Et quemadmodum *inter natos mulierum non surrexit major Joanne Baptista*, ipso Christo dicente; sic fari liceat, inter Titiani opera hanc Joannis Baptistæ effigiem præcellere, quæ adeo venusta & gratiis referta est, ut Joanni in omnibus ad amissim conveniat: cujus nomen ab Angelo, seu veriùs ab ipso Deo impositum, *gratiarum plenitudinem* sonat. Eo pictus est habitu, quo turbas docere videtur. Quæ omnia ut clariùs manifesta fiant, illustratione nonnulla indigent.

Ut Phosphorus ortum Solis præcedit, sic Joannes Messiaæ adventum quadraginta sæculis, orbis totius anxiiis & sollicitis votis expetitur præcurrit: inde antonomasticus *Præcursor* dictus. Anno XV. quo Tiberius Romani Imp. moderabatur habenas, & Pilatus illius nomine Judex jus dicebat, Joannes expectatum Servatorem prænunciaturus, in publicum prodiit, non intermissis hortatibus homines ad expianda pœnitentiâ crimina commonens, ut tanto munere, quo Deus ipsos donabat, se dignos redderent: Et ne verbis suum deesset pondus, inaniave viderentur hortamenta, exempli auctoritate destituta, indumento ex Camelorum pilis contexto usus, coriaceo loro præcinctus, locustas ac mel agreste in cibum adhibens, sitim aqua sedans; vini & panis usu amoto, in desertam Judææ solitudinem se recepit. Illuc mirandæ venerandæque Joannis sanctitatis causa, plurima hominum turba adventabat, quos ut à noxis resipiscerent admonebat, rationibus & exemplis minas adjungens, Æterni Patris filium è cœlo delapsum, nostraque fragilitate indutum advenisse inclamans. Necessitatem pœnitentiæ iisdem suggerebat, ni eundem severum Judicem, ac de illorum contumaciâ, sumpturum pœnas, experiri vellent. Judæi hæc audientes, quisve Messias foret, qui jam, ut assererat Joannes, advenerat ignorantes, num ipse Messias esset sciscitati sunt, quibus respondens ait: *Ego baptizo in aqua: medius autem vestrum stetit, quem vos nescitis. Ipse est, qui post me venturus est, qui ante me factus est: cujus ego non sum dignus, ut solvam corrigiam calceamenti.* Jo. c. 1. Deinde, cum ad Jordanem Judææ fluvium circumstantis regionis amœnitate, celebrem Christus venisset, fluminis lymphis à Joanne tingi poposcit. Hic Joannes summo stupore correptus, quia ea de causa Christus ad eum accessisset, tali se indignum munere obtestatur. Humilitas postea sic volenti Servatori se

D obtemperans

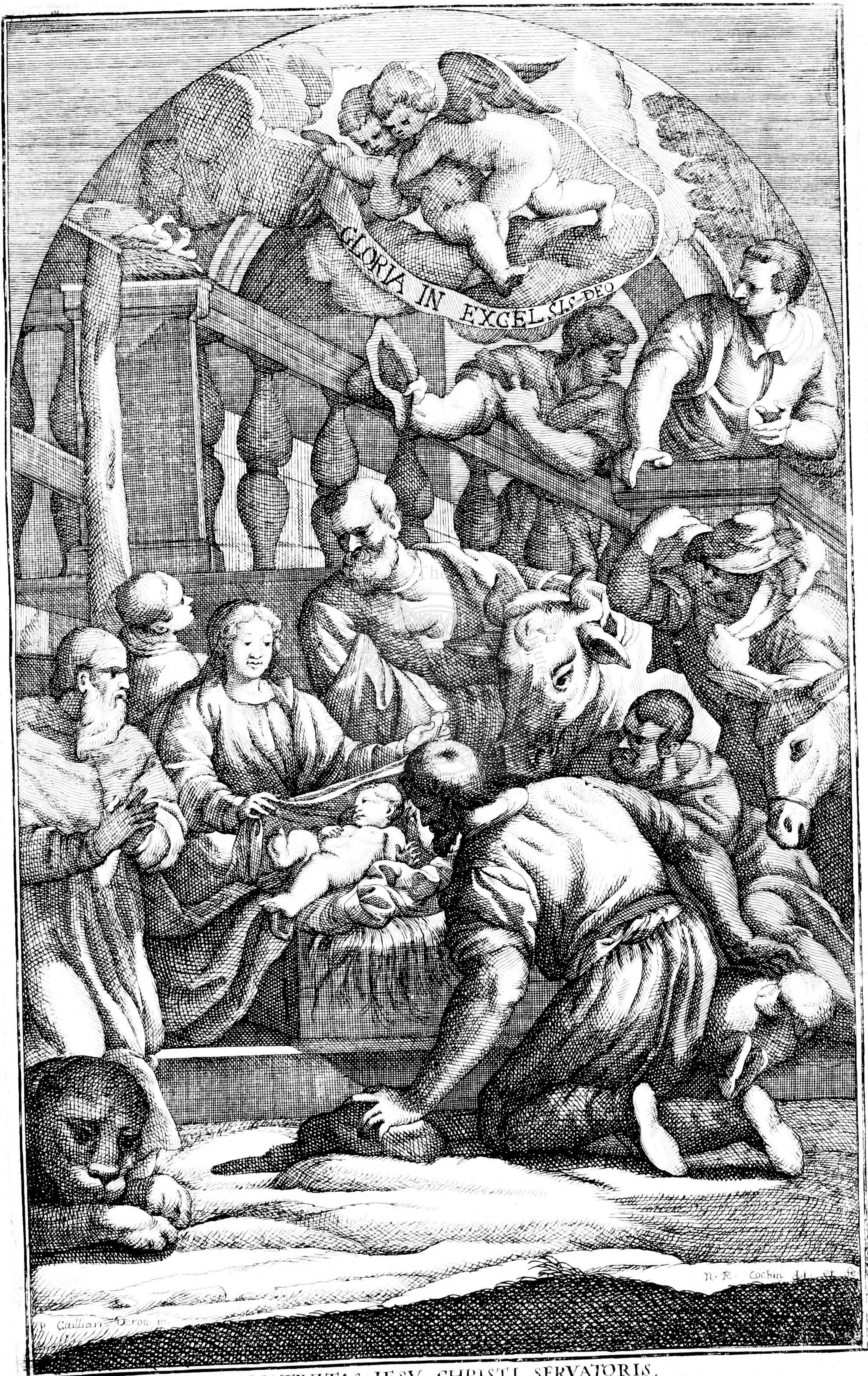
obtemperans; aqua illum asperfit: quo factum fuit, ut corporis sui contactu, lavacri salutaris undas in Sacramentum Christus consecraret.

Post hæc Joannes ab Herode Antipa Herodis magni filio in carcerem truditur, quod eundem scelestum Tetrarcham fratris Philippi thalamum incestu polluentem justè arguisset: Veritas peccantibus, ac in malo obfirmatè hærentibus semper invisa. Id iniquus Herodes præcipuè fecit, ut Herodiadi, quæ Joannis increpationes ægrè ferebat gratificaretur, cui Sancti viri mors inter omnia inoptatis erat. Nemo magis vindicta gaudet, quàm scœmina; oh pudor: Nunquam impunè quis eam læserit; Verbis laceßere sufficit, ut ultricem iracundiam exerat. Vitia, cùm callum obduxerint, ægrè emolles: Cùm corriguntur, magis asperantur: Ut ulcera quæ insanabilia, remediis obluctantur, dirioraque plerumque fiunt. Herodias in Joannem odio insaniens ei necem struit, nulla non arte opportunitatem quærens, qua Herodem non tam acriter Præcurßori infensum, in sententiam pertrahat, ac re, quod animo jam machinabatur perficiat.

Commodùm accidit, ut cum suo Natalis die cœnam opiparam Proceribus Herodes exhibuisset, puella ex Herodiade genita ad modulos saliens, Principi adeò placuerit, ut optionem quamcunque rem petendi, vel dimidium Regni, ei dederit. Herodias, quod vehementer concupiverat, nacta, puellæ suadet ut Joannis caput in disco petat, ut sic vir sanctissimus incæstas nuptias justis increpationibus haud amplius objurgaret. Herodes promissione obstrictus, cædem Joannis imperat, cui spiculator caput abscidit, tragematum loco ferale mensæ ferculum additurum, in saltationis præmium Herodiadis odio nefariè datum. Sic Joannes occubuit mortalium laudatissimus, omnibus à Christo ob sanctitatem prælatus. Scelus tam immane non diu inultum cæli justitia voluit. Dum Herodiadis filia super glaciem ludens saltaret, ea non ferens pondus, quod gravabat horrendus reatus, repente subsedit: mox in se rediens puellæ caput amputavit: Qua in re divina ultio manifestè conspicitur, dum saltatrix eadem pena plectitur, qua Joannes, ea necem poscente, injustè peremptus est. Nec Herodes impunis evasit; nam post aliquot annos a Caligula principatu deturbatus, Lugduni in Gallia vitam ærumnis agitavam exul vixit; Herodiade pariter calamitatum particeps ac socia, quæ amore quodam æquius uxori quàm adulteræ consentaneo, illum prosecuta, in eodem exilio contabuit.

Hæc de Joanne, quem hic ingeniosissimus Titianus ex inculta Eremi vastitate ad fertiles & amænos Judææ campos proficiscentem exprimit. In cæteris, qualem Evangelistæ describunt, miro artificio Titianus pinxit, ut non sine admiratione, qui Adem D. Mariæ Majoris Venetiis visitant, testes esse possunt.

NATIVITAS IESV CHRISTI SERVATORIS,
Picta Venetijs a Paulo Calliano Veronense.

NATIVITAS JESU CHRISTI SERVATORIS.

VENETIIS A PAULO CALLIARIO PICTA.

Eleberimum est Venetiis Virginum monasterium ad Castellum Divo Josepho dicatum, cujus in templo inter cœtera pietatis ornamenta, egregia cernitur tabella in altari præcipuo collocata, Pastores referens Infan-
Jesum statim à nativitate adorantes: opus Pauli Calliarii Veronensis, qui mirâ penicilli sui elegantia pluribus in locis & præcipuè Venetiis, ita excelluit, ut immortalitatem nomini suo comparaverit,

*Quam non imber edax, non aquilo impotens
Possit diruere, aut innumerabilis
Annorum series, & fuga temporum.*

Docent Evangelici textus, nato Redemptore nostro, illicò Pastoribus Angelum apparuisse, eisque editum in lucem Puerum annunciâsse: his verbis Lucæ, cap. 2. *Ecce evangelizo vobis gaudium magnum, quod erit omni populo, quia natus est vobis Salvator, qui est Christus Dominus, in civitate David; & hoc vobis signum: Invenietis Infan-tem pannis involutum & positum in præsepio.* O verè fortunatos Pastores, quibus gratia tam singularis contigit, natum in terris Deum primos cum Angelis adorare! Pastores non proceres, rusticos non Dynastas, agricolas non Reges habere voluit in ortu suo cœlestis Infans, coram quibus primos suos ederet vagitus. Nec mirum, cum Pastoribus primùm degit ipse Pastor, qui posuit animam suam pro ovibus suis: Pastor & Agnus, Sacerdos simul & victima.

Audita cœlestis nuncii voce, Pastores summa celeritate animique lætitiâ profecti sunt ad caulam, vel ut veriùs loquar, ad aulam vagientis Dei, & procidentes adoraverunt eum.

Angelos quoque Divini Pueri natalia celebrâsse tradit idem Lucas: *Et subito facta est cum Angelo multitudo militiæ cœlestis, laudantium Deum & dicentium GLORIA IN ALTISSIMIS DEO, ET IN TERRA PAX HOMINIBUS BONAE VOLUNTATIS.* Hæc in loro scripta sunt, quod duo tenent Angeli in nubibus ludentes & hilarissimè luctantes. Quemadmodum per Pastores simplicitatem, sic per Angelos innocentiam tueri debere nos ab incunabulis benignissimè docet Deus O. M. præceptis, sacris ænigmatibus & mysteriis, salutis nostræ continuò intentus.

Quod refert Evangelista, Pictor in hac tabella elegantissimè expressit: Cernitur enim Infans Jesus in præsepe; vilibus pannis, fœnoque, non bysso & purpurâ impositus. Sed quantus in ore lepor? Quæ lux in oculis? Quæ venustas in facie? Quæ in toto corpore pulchritudo & gratia? Ludere Puerum credideris, cui picto nihil deest ab animato.

Sanctissima Virgo mater, quem genuit Puerum adorare videtur, & dum linteamentis involuit, mira animi contemplatione intuetur, ut illam describit S. Lucas: *Maria autem conservabat omnia verba, hæc conferens in corde suo.*

Ad lævam Virginis cernitur Divus Joseph Christum Infantem adorans, oculis & animo, ineffabile Incarnationis mysterium meditans.

Pastores sex numerantur, partim Puerum adorantes, partim agnos eidem offerentes; omnes quod cernebant admirantes. Fovent halitu suo divinum Infantem Bos atque Asinus, patientiam & mansuetudinem ejusdem indicantes. Geminæ Turtures in cista superbire videntur se summo Pontifici oblatas iri, Purificationis Beatæ Virginis hostiam tandem soluturas.

Refert hæc tabella stabulum, ultra quod nobilis conspicitur scala, ut ex illo liceat opinari in vulgari diverforio natum fuisse Christum, ibique à Pastoribus adoratum; Ex hoc verò in nobiliores ædes deportatum, ibique post aliquot dies à Regibus Magis visitatum, & summa religione cultum.

Quid de Sene genua flectente, & junctis manibus Divinum Infantem adorante sentiendum? Videtur ille Divus Hieronymus, ex Cardinalitio amictu & læna: Utrumque, Pictorum & jocus & error. Quis enim præter ipsos, Divum Hieronymum crederet Cardinalem? cum ille quarto ab Incarnatione sæculo vixerit, Cardinales verò, prout dignitas nunc sonat, non nisi anno Christi MCCXLIV. ab Innocentio IV. sint instituti: cum primis temporibus Cardinales essent, qui ut Parochi, Ecclesias Romanas regerent, non secus ac portæ reguntur a cardine. Læna in commemorationem Eremitæ, in quem lacrimabundus se reduxerat Hieronymus picta videtur. Sacceam ejus tunicam commemorat Marullus, quam Eusebius discipulus, eo defuncto, accepit honorique habuit, tactu ejus valetudinarios curans, & ad vitam ut fertur mortuos revocans. Nec verisimile est prolixam aluisse barbam D. Hieronymum, qui toties contra ipsam declamaverit; sed iterum Pictoribus id condonemus.

Conjectura est aliquem nomine Hieronymum, hanc templo donasse tabellam, quo utcunque sanatur anachronismus.

IESVS LUDENS IN GREMIO SANCTISSIME MATRIS, LILIVM TENENS. *Joseph Wuter*
Opus absolutissimum Leonardi Vinci pro Christianissimo Rege Francisco 1.
In aedibus Patinianis.

JESUS LUDENS

IN GREMIO SANCTISSIMÆ, MATRIS LILIUM TENENS,

OPUS ABSOLUTISSIMUM LEONARDI VINCI, PRO CHRISTIANISSIMO REGE FRANCISCO I. PICTUM. IN ÆDIBUS PATINIANIS.

Inter celebres Pictores, quorum virtuti eximium decus acceptum Italia referat, Leonardus Vincius Aretinus non ultimas sibi partes vindicat. Hic ea pingendi laude sæculo proximè elapso floruit, ut summis pictoribus par, si non major meritò prædicetur. Qui Pictorum vitas, operaque commendatione digna recensent, pluribus in eo exornando laborant, ejus virtutem laudum plenam manu cumulantes. Præter illam, ad quam maximè incubuit, artem, callebat etiam poësim, musicam, arithmetica, geometria, mathematica, architecturam, ipsum etiam commendabant Nobilium exercitia, summè quippè delectabatur equis & armis, quorum tantam habuit peritiam, ut inter præstantissimos excelleret.

Eo tempore vir summus inter vivos agebat, quo pariter Michael Angelus Bonarota, operum fama nunquam intermoriturum Sibi nomen comparabat. Uterque ideo totis viribus contendebat, ut alteri pingendi peritia nequaquam cederet. Hinc suborta æmulatio qua certatim alter alterum præcellere conabatur, in apertam tandem rixam desijt: Prælatum aliquando Michael Angelus, Vincii non levi indignatione, qui æmulo se post habitum ægrè ferens, inque Italia diutius manere parum sibi decorum arbitratus inde excedere, alioque abire constituit, ubi æquioribus ingenii virtutisque æstimatoribus sua probaret.

In Galliam itaque profectus artis claritudine, Francisci I. Galliarum Regis, litteras optimasque artes toto liberalitatis nisu promoventis animum adeo sibi obstrinxit, ut inter Regi charos haud secundus fuerit. Cujus rei præter alia, hoc refertur exemplum, cum Vincius gravi correptus morbo decumberet: Rex enim ægrotum humaniter invisit, lectuloque assidens complexu quantopere Vincium diligeret, quantique haberet ostendens, anhelitus morientis postremos, ingentem illius visitationis honorem non sustinentis excepit, an. 1520. æt. 75. Tanti apud Regem erat Leonardi virtus, ut majestatem tanta benignitate demittere dignaretur. Sic Rex optimus virtutem fovebat, liberalitate ac affectu ea præditis ad illustria quæque capeßenda animum addens. Quamobrem arte aliqua scientiave præstantes Parisios turmatim confluebant, præclare secum agendum meritò rati, ubi tanti virtus æstimaretur. Cujus quidem æternum facient monumentum Professores illi Regii dicti, Regis munificentia undequaque conquisiti, si qui supra subditos saperent. Hæc de Pictore.

Quod verò ad tabellam spectat, sciendum est illam inter præcipuas, quas insignis artifex pinxit, recenferi. Cum enim Regis jussu multa Parisiis, multa in Regia Fontis-Bellaquei basilica pinxisset, omnem artis industriam quam divisim in aliis operibus impedit, in hac una tabella congeffisse videtur, ut Regiæ pietati, cui apprimè id in optatis erat, gratificaretur: Et quidem Regis votis Pictorisque sedulitati eventus respondit. Etenim Virginis Deiparæ sacram effigiem perfectione adeò consummata expressit, ut neque concinnæ partium conformationi, neque venustati quidquam desit, quod in opere absolutissimo vel ipsa morositas desiderare possit. Colores autem tam affabre induxit, ut vividos adhuc intuentibus ingentem illi stuporem ingerant. Nonnullos audivisse me conquerentes de capillorum colore, referre fas sit: Nec enim inquiebant, convenire videntur rufi capilli formosissimæ Virgini, pulchræ ut Lunæ, toti sine macula: *Nigra* deinde habetur in Cantico: At facile id conciliaret doctissimus noster Pictor, subfuscâ illam nigredinem ad cutem non ad capillos referens, quam neque existimavit pingendam, ne oculis nostris minus arrideret sanctissimæ Virginis facies: Præterea rufos capillos Italici placere palam est, ut rutilantes & candidiores septentrionalium populorum comæ, ornandis utriusque sexus capitibus maximo in pretio habeantur.

Christus infans manu liliū tenet, Galliæ symbolum. Hunc florem, erasis bufonibus, Gallico appictum stemmati postquam Clodoveus rejectis Ethnicorum deliramentis, nostræ religioni nomen dedit, nemini qui prorsus in rebus Gallicis hospes non sit, ignotum arbitror.

Porro qua ratione tabella hætenus laudata in Patris mei pervenerit manus, palam facere operæ pretium existimo, rerum miras vicissitudines relaturo. Franciscus Galliæ ac Henricus Angliæ Rex, quò testatius alter alteri reciprocā amicitiam probaret, muneribus invicem se donabant. Inter alia hic illi Holbenii tabellas cum dono dedisset, vicissim lectissimum Vincii opus accepit. Hoc non injuria maximi æstimatum, Regina Maria *Catholica* dicta ob restitutam confirmatamque in suo Regno Catholicam Religionem, à qua Henricus desciverat, inter Regiæ supellectilis gazas præcipuo in loco reposuit. Cromuello tandem in Anglia rerum potente, immani cæde, inauditoque exemplo per summum nefas interfecto Carolo Rege, pretiosa quæque diurno annorum interjectu a tot Regibus congesta, diligenterque iis regnantibus servata, iniquis tyranni jussibus publicata sunt, ac sub hasta per præconem vendita. Ex Anglorum Proceribus multi rerum, prout magis arridebant, delectu habito pro libito & pretio, distractas regias opes emerunt. Tandem hoc Leonardi Vincii incomparabile Opus, vel emptore lucrum ex venditione augere cupiente, vel alia quacunque de causa, Parisios delatum est. Celeberrimi denique Peruchotii hæredibus impellentibus, seu veriùs Dei nutu, lectissima tabella in Parentis mei manus incidit, nulla pretii ab eo ratione habita, ne Operis tam illustris acquirendi opportunitatem, quam feliciter nactus fuerat, pateretur elabi. Eam jamdiu in nostris ædibus servatam suspicere licet, adhuc adeo integram, ut recenter efformatam rerum ignarus suadere forsitan sibi posset. Diu servetur in nostra familia, ut diurno ejus possellu, Francisci I. Regis, Leonardi Vincii, paternique animi monumentum ob oculos longum habeamus.

PISAVRORVM NOBILIVM VENETORVM FAMILIA.

Christo Virginique supplicans,

Titiano picta Venetiae in templo dicto di Frari.

PISAURORUM NOBB. VENETORUM FAMILIA, CHRISTO VIRGINIQUE SUPPLICANS.

A TITIANO PICTA VENETIIS, IN TEMPLO DI FRARI.

Obilis Pisaurorum Familia Veneta sacellum celebrari cupiens in ædibus Fratrum D. Francisci, vulgò *Frari* dictorum à se fundatum, sub invocatione conceptionis B. Virginis, Titianum elegit, qui præcipuam ejus tabellam pingeret. Eximius ille vir, corporis ætate, atque animi robore tunc florens, penicilli miraculum eò deduxit, ut omnium consensu nil pulchrius unquam absolverit.

Nullum peculiare SS. Religionis mysterium refert hæc tabella, nec Pictorem immaculatæ conceptionis B. Virginis potius ideam prodidisse quàm cæterorum ejus attributorum verisimile est, cum nil appareat præter honoris signa Virgini matri ab omnibus Christianis continuò debita.

Titianus artem flexit ad lubitum devotionemque Patronorum Sacelli, multos in tabella congregari cupientium, qui nec B. Virginem unquam viderunt, nec præterea seipsum vicissim videre potuerunt, cum variis admodum sæculis vixerint. Frequenter id occurrit apud Pictores Longobardos, penes quos omnia omni temporum ratione, quælibet religionis nomine populorum simplicitati concedebantur. Hunc pingendi morem nec laudare nec vituperare animus est: Id unum proferam, Pictoribus, quibus ut Poetis multa supra cæteros licent, difficile fore Fidelium erga Sanctos zelum mysteriaque Religionis nostræ exprimere, ni hujusmodi libertates ipsis concederentur.

Scæna tabellæ templum refert undequaque apertum, columnis duabus egregiæ architecturæ indicibus nobilitatum. Ad latus sinistrum ara cernitur, ad quam duobus gradibus patet aditus: super ipsa, sedet Virgo mater dilectum Filium tenens, corpus suum caputque in anteriorem partem flectens, quò facilius preces audiret Episcopi totam Pisaurorum familiam ejus protectioni submittentis, Christo interim hanc eadem supplicem intuentem. Pictoris penicillus mentis aciem superasse videtur, dum lepidè ludentem Infantem pinxit, more ætati convenientissimo: Sic quippe expressit Verbi Incarnati hilaritatem, sub humana specie obvolventis Deum adeo immensum, adeo terribilem, adeo bonum.

In pingenda Sacratissima Virgine collectum est quidquid ab arte, quidquid à natura subministrari potest, egregia ejus forma ac decora venustate adeò nobilibus & gratiosis, ut certatim pietatem religiosumque timorem imprimant.

Ad latus dextrum Virginis, aræ innixus cernitur D. Petrus, manum decenter in librum extendens, Episcopum intuens in ima altaris parte genibus flexis, Pisaurorum preces Deiparæ offerentem. Hi autem, genibus etiam flexis, quinque numerantur, Senatores scilicet quatuor purpurea toga induti, juvenisque sericea alba veste; omnes ad stuporem picti, ut quidquid clarissimi Autoris mens vis & industria exprimere potuerint, hîc conspici mereantur. Juxta hos in superiori scala cernuntur Sancti duo, ex veste cœnobitica conspicui, Franciscus cui dicatum templum caput & oculos zelo planè seraphico ad filium matremque dirigens, meditationum suarum, actionumque exemplar: Comes illi adest Antonius, vulgò Patavinus, devotè humiliterque librum legens.

S. Theodorus antiquus Venetiarum Patronus, latus D. Petri claudit, & ad aram fidenter per scalam ascendere videtur, undique armatus, Virgini præsentaturus Tartaras Ethnicasque quas vicerat nationes, ad SS. Christianam Religionem cultumque Servatoris nostri Matri debitum deductas, vexillo laureato talem triumphum indicante.

Superioris tabellæ partem occupat cœlum planè cæruleum nubibus interdistinctum: In supremis, duo spectantur Angeli Crucem quasi stabilientes Christianæ Religionis fundamentum, unicam fidelium spem, confundendæ humanæ superbiæ, & roborandæ nostræ fidei symbolum.

Figuræ totam tabellam adeo nobiliter occupant, ut nullæ nisi egregiè dispositæ, nullæ nisi maxima arte delineatæ; Omnes summa industria tum objectorum tum actionum varietate oculum mirè recreantes. Inferiorem laudem non meretur colorum delectus, unoquoque personarum habitui conveniente, ut quidquid carneum est, sanguine refertum & vivum pro ætatis conditione videatur. Omnium vestes ita pictæ ut sericum, pannum, linum, ipsum credideris. Arma Equitis Theodori ex chalibe polita adeo splendida sunt, ut speculum referant. Tanta porro cum vi suavitateque colores dispositi sunt, ut eorum concordia lætissima voluptate oculos recreet, non secus ac aures vocum fidiumque harmonia. Cœterum tot numeris absolutam hanc tabellam quò diligentius inspiciunt artis periti, eò certiores evadunt eximium Pictorem maximè se oblectasse in finiundo tanto opere.

Hujus imaginis scalptor ingeniosè colores affecutus est, eorumque tonum, Juvat illos ruditer persequi ad artis pictoriæ Studioforum utilitatem: Cœlum totum cæruleum est cyaneumque, à suprema parte ad imam, vim minuens; nubibus in medio clarioribus, in superiori parte ex cinereo rubicantes coccineæ: Binæ columnæ leucophæi terrestres sunt coloris. Velum B. Virginis lineum & album est. Vestis ex minio seu purpurisso, tunica cærulea. Divi Petri tunica cyanea est & obscura, pallium croceum: Divi Francisci vestis, terrestres coloris est, ordini suo proprii. S. Theodori vexillum, frondem emortuam refert. Amictus Episcopi castaneus; Senatorum toga purpurea rubra. Ara & gradus ad ipsam, è marmore cinereo nigricante: Hæc pro cœteris dicta sunt.

CHRISTVS INFANS PRÆSENTATUR PONTIFICI.
Paulus Callarius Veronensis pinxit Murani.

CHRISTUS INFANS PRAESENTATUR SUMMO PONTIFICI.

PINGENTE PAULO CALLIARIO VERONENSE, MURANI.

N adjacentē Venetiis insula, vitriariis officinis nunc clara, *Murano* dicta, ædes non paucæ visuntur egregiè constructæ pictæque, ad quas ut ad suum suburbium secedebant multi Nobiles. Post degustatas porro continentis soli, agrique Patavini ac Tarvisani delicias, nonnihil remissus fuit *Murani* cultus, ut postmodum elanguerit, & soli fere fornaces, speculorum immensitas, atque ostreorum, numerus, famam istius fervare videantur. Multæ tamen ibi latent eximiae tabellæ, quarum unam hîc commemorare lubet, à Paulo Calliario Veronense depictam, majus altare monasterii vulgò *le Dismesse* dicti ornantem, quæ purificationem Beatæ Virginis exprimit, infantem Jesum Deo in templo offerentis.

Inter præclarissima virtutum omnium ornamenta, quibus abunde emicat Sanctissima Virgo, humilitas effulget præcipuè, quâ se velut infra cæteras positam contemnens, ad illud dignitatis fastigium meruit exaltari, ut Dei hominis mater effecta, tanquam cælorum Regina, terræque Domina, super omnes Angelorum choros fuerit honorificentissimè collocata. Hâc illa semper excelluit, sed speciali quodam exemplo in suæ purificationis mysterio, cui se tantummodo tradidisse credendum est, ut mirabile planè humilitatis suæ specimen exhiberet. Quis enim dubitare auderet Virginem levissima cujuscunque labis umbra penitus caruisse, quæ Christum sola *Divini Spiritus obumbratione* concepit peperitque, quin aliquod Virginitatis suæ pateretur detrimentum: *Virgo ante partum, Virgo in partu, & Virgo post partum*. Nullaque igitur ratione tenebatur Maria legi Moysis obtemperare, seseque in templo purificandam sanctificandamque præbere, *cum macula non esset in illa; & tota pulchra esset*, à Deo jam sanctificata. Nihilominus & purificari voluit ut cæteræ mulieres, licet *inter mulieres benedicta*, & offerre Domino *Benedictum ventris sui Fructum*, sicut scriptum est in lege Domini: quia *omne masculinum*, cum primùm nascitur, *sanctum Domino vocabitur*. O inauditum humilitatis exemplum! O singulare humanæ superbæ trophæum! Hem nos humunculi, si quid honoris quem ex ambitionis inani opinione debitum existimemus, vel minutum, vel ex justitia non tributum videamus, excitamus turbas: tantum abest ut vel tantillum gradu velimus decedere. Adeo multi ab humilitate abhorrent, ut virtuti inimicum vitium, nulla honesti meritorumque apud Deum ratione habita, sedulo consecrentur, quasi humilitatem

complecti nolumus, aliorumque ornamentorum, quæ maximi homines æstimant, jacturam ferret; Cùm verius virtus venerationem decus & pretium apud omnes sibi conciliet, atque a malis cultum & admirationem vel invitis extorqueat.

Paruit igitur virtuti suæ potiusquam legi sacratissima Virgo, venitque cum Sponso suo Josepho in templum, infantem Jesum coram Simeone & Anna Prophetissa præsentans, obtulitque pro eo par turturum: Excepit autem Simeon Puerum in ulnas suas exultans & dicens, *Nunc dimittis servum tuum Domine, secundum verbum tuum in pace: Quia viderunt oculi mei salutare tuum, &c.* Verè mortis cupidus cùm vitam reperisset. Quid illi amplius cum mundo, si mundi autor & conditor plura & pretiosa morituro paraverat? Sapiens igitur Simeon cælitus edoctus, terrena despiciens, cælestia desiderabat. Mors qua innata formidine alii timent, beatitudinem cupienti, terrori non erat, Mortem paveant viles animæ, quibus pro numine venter, & caro esse solent. Si puerulus Jesus tam vilia omnia terrena, etiam dum fragili nostra mortalitate amictus suam gloriam suamque majestatem nonnisi sub umbra, adductoque sipario manifestavit, sancto Seni reddidit, quam vilescant omnia, cùm se ipsum, nullo impediante velamine Deus ostendet?

Virginis igitur humilitatis mysterium præclarissimè expressit Pictor in ista tabella, in qua cernitur Deipara Virgo coram Simeone infantem Jesum offerens, Divo Josepho ad dextram Præfulis ceream accensam facem prætendente, ministro genibus flexis idem faciente: Omnes ita ad stuporem picti, ut mirè Divinitas in Puerò, cælestis amor in Virgine, singularis in Divo Josepho sanctitas elucescat. Tam benè colores singulis aptavit Paulus, ut omnia non solum corporis sed etiam animi ornamenta facile sit in ipsis intueri. Sic de illo, quod de Timanthe celebravit Plinius verè dici potest, *in cujus operibus intelligitur plus semper quàm pingitur, & cùm ars summa sit, ingenium tamen ultra artem est.* Miratur Simeon, fixa oculorum acie in Puerum conversa, visus animi lætitiâ effundere cum suo cantico. Sacram Thiam, quam mitram vocant, sacrumve lituum seu pedum pastorale adscripsit Simeoni Pictor, ut qui Antistes apud Hebræos fuerit, insignibus Christianorum Episcoporum ornamentis decoraretur. Cernitur quoque pone Beatam Virginem Anna Prophetissa, oculis & mente arcana cælestia voluens. Inferiùs mulier genua flectens geminas in cista turtures offerre videtur, paupertatis indicium, cùm Agnus à divitibus immolaretur: Juxta illud Levitici, cap. 12. *Quòd si non invenerit manus ejus, nec potuit offerre Agnum, sumet duos turtures vel duos pullos columbarum.*

Templi partem refert hæc tabella, nobilibus columnis ornati, quod tamen ita factum fuisse credere vetat frequens Pictorum ac præcipuè Pauli licentia, qui omnia fere semper, non ad veritatis antiquitatisque normam, verùm juxta id quod ingenium suggerebat, & placebat genio, scitus effingebat.

Tithonus P.

n. R. cochia d. pulp.

SANCTISSIMAE FAMILIAE IN ÆGYPTUM FUGA.

OPUS TITIANI,

DUM IN HISPANIAM DEPORTARETUR, NAUFRAGIO PERIIT.

Erea monumenta fatiscere, mori etiam saxa, qui cecinere Poetæ, inducere videntur molliorum corporum ruinam sæpius esse deplorandam: Tabellam hanc ad aliquot tantum sæcula duraturam præcox fors rapuit, quam dum ad Catholicum Hispaniarum Regem ab Aufonia in Hesperiam deportaretur naufragio miserè periisse audivimus. Unum sit post tantam jacturam solatium, eximium hoc Titiani opus, manu Varotari ob patriam *il Padouanino* dicti, reviviscere, cujus exemplum absolutissimum Venetiis servatum, Libitinam effugerit,

Beatissimam Virginem cum puero Jesu & Divo Josepho in Ægyptum divino monitu secessisse tradunt sacræ paginæ. Cum enim Herodes crudelissimus Judæorum Rex a Magis de Regis cœlestis ortu certior esset factus, stolidè metuens ne quod avidissimè tenebat regnum, Deo nascente sibi eriperetur, Divinum Infantem barbaro planè consilio perdere atque de medio tollere meditabatur: Verè stultus in hoc, cum incautè suspicaretur regnum sibi mortale diripiendum à Puero qui venerat cœleste hominibus elargiturus. Sed quid possunt in Deum humana, imbecilla, & temeraria consilia? Non is Deus est, ut ab fallacibus hominum mentibus decipiatur: Sux voluntatis nutu quidquid humana vafricies dolo aggreditur, nulla difficultate disjicere valet. Ecce omnipotens rerum conditor, æternus Pater, unigenitæ suæ prolis servatorisque hominum servator, cœlestem Puerum Herodis politicæ feritati surripuit: Non ut illum morti raperet, quam erat pro nobis juxta Prophetas subiturus, sed quia nondum è sententia ut in cœli confesso statutum erat, ad pœnas quas Judaica paratura erat crudelitas, aptus, Divini sui sanguinis pretium poterat effundere, quantum immensus amor exigebat: *Et quia nondum venerat hora illius*. Cœlesti igitur nuncio Infantis vitæ consulit, qui ad Josephum filii sui custodem, nomine haud re parentem, missus noctis tempore, sic illum somno indulgentem affatur: *Surge & accipe Puerum & matrem ejus, & fuge in Ægyptum, & esto ibi usque dum dicam tibi: Futurum est enim ut Herodes querat Puerum, ad perdendum eum*. Divinis Joseph mandatis statim obtemperans, sine ulla temporis intermissione, cum matre Virgine & Infante Jesu secessit in Ægyptum. Sic Herodis immanitas elusa, sic puer in tuto positus, sic hominum saluti consultum.

Fugam hanc planè felicissimam elegantissimè expressit in hac tabella Pictor eximius, in qua cunctas artis suæ vires & penicilli miracula collegisse nemo dubitaverit. Quænam enim pulcherrima licet Thessaliæ totius arua, quæ loca, deliciis omnis affluentia, quæ viridaria Tempe fontium hinc inde & nemorum voluptatibus florentia, pictæ hujus tabellæ amœnitati poterunt comparari? Pictorem hîc effinxisse Paradisum terrestrem crediderim, ubi pulcherrimi agri, lacus, nemora, montes, umbrosæque valles, singula miro ordine disposita, ineffabili jucunditate oculos recreant, animosque divina planè lætitia perfundunt.

Verùm quantum addit hujusce terræ felicitati gaudium & ornamentum Personarum hîc existentium dignitas? Inspiciamus Puerum Jesum in sinu matris lepidè ludentem, Quid pulchrius? quid divinius oculis contingere potest? Intuere Mariam dilectum filium in ulnis suis custodientem & foventem, panno arbori appenso, quo ardentis solis æstus mitigaretur. Quanta in ore majestas? quæ in oculis pulchritudo? quantus in virgineo vultu splendor elucet? Oculos in Josephum convertamus, tantarum animarum custodem & ducem, Quid sanctius? quid affabilius? quis amor in Patre ardentior esse potest? Joannes quoque agnina pelle conspicuus, adhuc adolescens nemorum inquilinus, & vitæ sanctioris pabulis deditus, Beatæ Virgini cœlestique Infanti videtur blandiri, poma & fructus iisdem offerens? Angelos in nubibus & inter arbores colludentes, comites tam sanctæ societatis in itinere suo credere fas est, ut Pictor effinxit; Quam rem audendi æquam potestatem pietas meritò dedit: non enim semper mentiendi licentia Pictores malè audire putandi sunt. Mulierem illam frondes ab arbore decerpentem, putarem hanc esse Virginis affinem vel asseclam, seu quamlibet aliam scitum. Pictoris ingenium à veritate haud absona industria fingat.

Asinus ille profectò cœlesti oneri bajulando destinatus est: Revocat in mentem Nealcis solertiam a Plinio commemoratam, qui *cum prælium navale Ægyptiorum & Persarum pinxisse, quod in Nilo cujus aqua est mari similis, factum volebat intelligi, argumento declaravit quod arte non poterat: Asellum enim in littore bibentem pinxit, & Crocodilum insidiantem ei*. Mitis ille Agnus, symbolum Servatoris nostri primis Christianis sæculis habebitur, & æternùm merebitur. Anates cuniculique duo sæcunditatem regionis indicare videntur: At hi forsan ideo appositi, quò acceptior Hispanis foret tabella: Cuniculus quippe ex antiquis nummis Hispaniæ symbolum, & *Celtiberia* exinde *cuniculosa* dicta fuit.

In longinquiori prospectu tum cervus cubat, tum plurimi visuntur monticuli, ad indicandam fortasse Arabiæ desertæ viciniam, quam è Syria peregrinantes in Ægyptum, ad lævam relinquebant. Conjecturæ favet nullam hic conspici palmam, quamvis ob copiam, tum Syriæ, tum Ægypti fuerit hieroglyphicum. Id vero simile videtur. An autem Pictor aliud innuere voluerit, vel huc non respexerit, cum id non liqueat, certò asseri nequit. Potiora cuique liberè conjicere licet.

CHRISTUS MANIFESTAVIT GLORIAM SUAM IN CANA GALILÆ.

ALEX. VAROTARIUS, DICTUS PATAVINUS, PINXIT PATAVII IN MONASTERIO S. JOANNIS DE VIRIDARIO.

Nuptiale convivium in Cana Galilæ instructum exponit hæc tabella, in qua Servatoris nostri primum conspicitur miraculum quo se Deum manifestavit. In Cana Galilæ, quæ sita erat in Tribu Zabulon, in Galilæa nimirum inferiore, quatuor circiter horis a Ptolemaide, tribus verò a Nazareth, illud factum fuit. Simon Cananæus, non ut quibusdam videtur, Joannes Evangelista, uxorem duxerat. E Cleopha Josephi Sanctissimæ Virginis sponsi fratre natus, illam ut amitam, Christum ut consobrinum ad nuptias cum Discipulis invitaverat. Ex his tamen paucos convivio interfuisse verisimile est: Christus enim non nisi postquam Herodes Joannem præcursores in carcerem trussit, Discipulos colligere cœpit, miraculum porro hic exhibitum antepatavit. Qui autem illi fuerint, quos ad nuptias ille secum duxit, haud ægrè in eorum sententiam ierim, qui Nathanaelem, Philippum, fortassis etiam Petrum & Andream, qui jam tribus ante diebus ad Jesum venerant, fuisse illos arbitrantur.

Accidit, ut in convivio, fortè ob multitudinem bibentium, seu veriùs ob rei familiaris angustiam, qua Sponsi laborabant, vinum deficeret: Virgo Mater Filium rogavit, ut eorum necessitati prospiceret, quod & fecit. Res autem sic se habuit. Ibi sex hydriæ, seu sex vasa aquaria posita erant, è quibus Pharisei juxta suas traditiones, si quid immundi ex eorum sententia tetigissent, aquam haurientes, religionis seu potiùs superstitionis ergò, manus lavabant, ea ratione expiari se existimantes. Ex illis singulæ metretas binas, vel ternas capiebant, (Metreta græcè idem est ac mensura a metiendo ἀπὸ τῆς μετρήσεως dicta) sive congios decem, seu sextarios Hæbraicos septuaginta duos. Hinc adversus passim receptam & vulgatam opinionem haud ab re videtur asserere, hydrias illas, quæ in aliquibus locis servantur, monstranturque tanquam ex iis quæ in hisce nuptiis adhibitæ fuerunt, esse omnino supposititias, cùm illis longè minores luculenter deprehendantur. Jesus igitur has omnes hydrias aqua impleri usque ad orificia jussit, ut clariùs constaret miraculum: videlicet, ne si quid vacui fuisset, quis judicare posset, Christum aquæ superfudisse vinum, quod illi subjectæ vini saporem & colorem communicasse perperam crederetur. His peractis, aquam in vinum mutatam poculis minoribus ex hydriis haurire, atque ad Architriclinum ferre ministros jussit, ut gustaret: Qui miraculi nesciens,

52
Sponsum compellavit, ab eo sciscitatus, quare vinum melius & suavius ad mensam
finem servasset, cum secus faciendum esset. Hæc juxta Evangelicam historiam.

Ad uberiores autem eruditioresque ejus notitiam facit, scire quis Architriclinus,
quodque illius munus esset. Animadvertendum igitur est, priscos Orientales,
præsertim Hæbreos, Syros, Ægyptios, & Græcos, nuptiarum vel læti alicujus
eventus causa, opipara instituisse convivium, quibus virum industrium solertemque
præficiabant. Idem faciebant & Romani. *Dominus convivii* & *Modimperator*,
à Varrone, & Macrobio: a Tacito *Rex convivii*; ab Horatio *cena arbiter*;
a Mose in Genesi, *Princeps pincernarum*: ab Apostolis *Diaconus*: A Græcis ἡγέμενος,
συμποσίαρχος, τραπεζοποιός, βασιλεύς: in Evangelio, Architriclinus appellatur.
Illius erat, convivas omnes excipere, salutare, ac suam cuique sedem statuere;
Prospicere ut dapes & potus pararentur, aptè adessent, ordineque inferrentur
in mensam, jocos & scommata moderari, sermonibusque convivialibus legem
imponere, comedendi bibendique rationem, ut cuique congruere norat, scribere:
Et convivio igitur, cui Christus cum Discipulis interesse dignum
fuit, Architriclinus præfuit.

Inde tamen haud colligendum, ea fuisse actum magnificentia, qua pompæ
veritatis amantior Alex. Varotarius illud pinxit, quam juvat Scire Patavinum
cognominatum, *il Padorvanino*, etsi parens ejus è nobilibus Argentorati.
Lutheranæ factionis causa, patriam potius quam avitam fidem deserere sustinuit.
Qui enim tam splendidus apparatus, tam cultæ, propèque regales Sponsorum vestes,
arcuum penè triumphalium majestas, tam magnifica ludionum musicorumque
oblectamenta consanguineorum Christi paupertati congruere possunt? Magnificen-
tissima ergo mendacia, dum artis suæ opulentiam ostentat industriam, & peritiam
nobis Varotarius obtrudit, nobilem picturæ varietatem sectantibus, non tamen
veritatem historicam quærentibus consules. Sic præclarè tantum agitur cum iis,
qui accuratam diligentiam, venustam dispositionem, aptam mensuram atque
adeo artis cothurnum in pictura concupiscunt. Quæque tanti operis quisque
naris haud obesa singillatim perpendat; Et ni singula stupore admirationeque
dignissima invenerit, illi de sententia meritò conqueri liceat. Si verò ab judicio
nostro alienus haud fuerit, Virum tantum promeritis laudibus cumulare non
abnuat. Sic virtuti sua merces tribuitur, sic eximii artificis nomini nunquam
antiquando præmium, ut præstat, tribuitur.

MAGDALENA PÆNITENS AD PEDER CHRISTI.

Opus Pauli Calliarij, Parisijs.

MAGDALENA POENITENS,

CHRISTI PEDES LAVANS, UNGENS, ET CAPILLIS ABSTERGENS.

*OPUS PAULI CALLIARII, EXTAT PARISIIS, IN THESAURO
REGIS CHRISTIANISSIMI.*

In unquam Deum in fontes misericordem admirari debita veneratione licuit, cum Magdalena pepercit, æquius id facere decet. Neminem profectò qui vel parum nostræ religionis monumenta calleat, qualis Magdalena fuerit præterire arbitror, Peccatrix vocatur in Evangelio, antequam eam criminum pæniteret. Quid sibi Peccatricis nomen velit, non omnibus eadem mens est. Alii ut Magdalena honori consulant, eam sic dictam arbitrantur quia exquisito nimis usâ cultu, peccandi ansam aliis præbebat. Alii ab hac sententia recedentes eo nuncupatam vocabulo existimant, quia minus castè viveret. Utra veritati magis consona sit opinio, judicent illi quorum munus est divina interpretari monumenta, quique sanctorum Patrum, probatiorumque Interpretum ductu sacra penitus vestigare cupiunt: Mihi namque scire sufficit peccatricem vocari, curiosa nimis indagine, pluraque sciendi cupiditate coercita.

Sivit fortasse Deus, ut peccatorum sordibus se Magdalena inquinaret, quò clariùs in ea inde erigenda & gratiæ decore venustanda, suæ misericordiæ vim ostenderet: Sicut enim quò pertinacior curatuque difficilior est morbus, eò major & validior Medici eum depellentis virtus ostenditur; ita dum Christus Magdalenam ad resipiscendum pænitentia revocavit, suæ misericordiæ potentiam nobis patefacere voluit. Qua quidem in re Magdalena honorem minuere non est animus, cum veriùs inde majus illi decus addatur. Etenim quo promptiùs è vitæ seditate se proripuit, major inde lausei obvenit. Quanta autem Magdalena virtus fuerit, dum palam in Pharisei nimirum domo, in quam pia impudentia, criminum veniam impetratura irrupit, noxarum eam pœnituit, si quisquam attentè perpendat, facilè deprehendet. Res gesta proinde ob oculos ponatur.

Postquam igitur Magdalena innotuit, Servatorem nostrum Pharisei qui eum invitaverat, interesse convivio, conscientiæ non famæ ratione habita, ut sibi æternum consuleret, dicacium sarcasms contemptis illum adire statuit. Id factura, vasculum unguentarium ex alabastrite secum attulit, eo pedes Christi perfusura. Qua in re advertendum est, Judæis, Arabibus, Persis, Syrisque id more positum fuisse, unguentis ad lautitiam in mensis præsertim uti: Magdalena ergo pretioso unguento ex Nardo Christi pedes unxit, in quo Pharisei qui in neglexerat rusticam inurbanitatem nobiliter correxit. Dum illa pium hujusmodi

munus obiret, mente secum patratas noxas voluens, dolore acta ubertim adeo lacrymas fudit, ut Christi in convivali thoro accumbentis pedes velut aqua lavarit, quos etiam capillis non amplius ut antea calamistro intortis, nec gemmis auroque constrictis, sed liberè fufis extersit: Qui autem id fieri potuerit, difficile haud est ostendere. Christus enim non calceis qui pedem totum tegant, qui Græcè vocantur *ποδήματα*, scilicet subligacula, quia olim superne ligaculis stringebantur; sed soleis quæ pedis plantam supernosque digitos duntaxat muniant, & ea convivium adituris in triclinii vestibulo vel ad thori pedes seponebantur, uti semper consuevit. Fieri autem potuit ut ex itinere forsitan pulverulentos exterius ex lectulo porrectos lacrymis abluerit, quod etiam clariùs liquet ex objurgatione qua Christus Pharisæum increpavit, quòd pedes ei non laverit, nec osculum ex more obtulerit. Sic Magdalena feliciter resipiscens, piis obsequiis criminum veniam a Christo impetravit.

Eam ad Christi pedes abjectam sic vividè Paulus expressit, ut nihil supra desiderari possit. Utinam pictor ille parcior in sua ostentanda peritia, tantaque pompæ varietate ornanda, cuncta historiæ propiùs consentanea pinxisset. Sanè nihil venustius, nihil mirabilius inter ejus opera quæ sunt artis miracula nancisci quis posset. Cujus honorificentissima mentio facta est in libello tabellarum Venetarum *LE MINERE DELLA PITTURA*. Angeli duo in media tabella quasi ludentes lorum tenent, cui inscriptum est illud D. Lucæ, *cap. 15. GAUDIUM EST IN COELO SUPER UNO PECCATORE POENITENTIAM AGENTE*: Celebrando scilicet splendidissimo tabellæ mysterio, cujus Evangelistæ singuli verba fecerunt, ne ejus famæ aut confirmationi quidquam deesset.

Lepidam Pauli cogitationem referre placet. Præter sanctas illas personas historiæ describendæ necessarias, Christum intelligo S. N. Magdalenam, ministrantem Martham, Joannem, Petrum ex alterius mensæ capite quid ageretur attentè conspicientem, ipsumque Judam ei vicinum, stantem & ex marsupio zonæ alligato conspicuum, unguenti pretiosi impensas quasi deplorantem, cæteros adstantes pinxit amicos suos pictores celeberrimos, quos ex aliarum iconum similitudine, quales fuerint conjicere difficile mihi non fuit: Ipse Paulus se ipsum expressit thorace cœruleo indutum, sibi que vicinum Carolum filiolum, a Venetis pictoribus *il Carletto* nominatum, Jacobum Palma, Titianum Vecellium, Joannem a Ponte Bassanensem nuncupatum, Joannem Bapt. Magonza, vulgò dictum *Magagno*, Leonardum Corona, & in alia mensa Jacobum Robusti *Tintoretto*, veste Veneta indutum, hanc enim continuò ferre delectabatur: Audiavi obesos cæteros convivas, Monachos ex amicis fuisse ad vivum depictos.

Illud præterea memorandum venit, Patres Servitas Venetos pretiosæ hujus tabellæ dominos de eadem venundanda cogitasse, pretiumque cum Regis Christianissimi ministris pepigisse: At oculata Ser. Reipublicæ mens, nec suam metropolim eximiis operibus privari volens, nec Monachis liberum esse monasteriorum gemmas pretiosamque supellectilem distrahere, tabellam ad se deferri curavit, quam Christianissimo Regi magnificentissimè donavit: Sic Regio desiderio mentique publicæ egregiè consultum est.

DIVINUM MISERICORDIA MONUMENTVM,
in Adultera liberatione,
a Car. Calliario, Pauli filio, delineatum.

DIVINUM MISERICORDIAE MONUMENTUM,

IN ADULTERÆ LIBERATIONE,
A CAROLO CALLIARIO, PAULI FILIO, DE LINEATUM.

Iceat pictis tabellis adjungere embrionem fætum nusquam ad maturitatem deductum : Sic juvat graphida seu delineationem nuncupare à Carolo Calliario Pauli Veronensis filio factam, ut amicitiae tesseram a Viro bono mihi donatam. Me puderet vidisse, magis recepisse Adulteram : Sed verecundiam sanctificat Christus, cujus divina planè facies, nitidissimi Solis ad instar, tenuissimas quasque depellit umbras, noxias nubes eliminat, & cuncta caelestibus flammis accendit : Quin imò divina quadam metamorphosi, noctem ipsam vertit in diem, faciens de peccatoribus justos, & vocans publicanos ad poenitentiam.

Quid non egit, quid intentatum reliquit insidiosa Scribarum & Phariseorum impietas, ut Jesum innocentiae & sanctitatis exemplar, aliquo accusationis fūco divina ejus facta mirantibus, debitaque colentibus veneratione, ceu impostorem malignè obtruderet ? Secesserat Redemptor noster in montem Oliveti, & ardentissimo illo, quo semper æstuabat amore, populos in caelestium rerum scientia erudiebat : Ex Joanne, cap. 8. *Jesus autem perrexit in montem Oliveti, & diluculo venit in templum, & omnis populus venit ad eum, & sedens docebat eos* : Sed quid, à sanctissimis Incarnati Verbi alloquiis edidicere Scribae & Pharisei ? Quem fructum percipere à sancta illius doctrina, humanitatis & clementiae plena ? Odia & insidias. *Adducunt autem Scribae & Pharisei mulierem in adulterio deprehensam, & statuerunt eam in medio, & dixerunt ei : Magister, hac mulier modò deprehensa est in adulterio : In lege autem mandavit nobis Moyses, hujusmodi lapidare*, O malefanam Judæorum calliditatem ! O zelum planè diabolicum ! Cur ista censeremus à Phariseis facta ? an in honorem Dei, & legis observantiam ? Quis credat ? *Hoc autem dicebant tentantes eum, ut possent accusare eum*. Ecce mens Scribarum, sanctissima, in finis eorum honestissimus : Calumnia Servatori nostro inurenda, Jesus de medio tollendus. Verùm quid ager ad hæc mitissimus Agnus ? Quid respondebit ? *Jesus autem inclinans se deorsum, digito scribebat in terra, deinde in alios conversus dixit eis : Qui sine peccato est vestrum primus, in illam lapidem mittat*. O factum planè divinum ! O responsum Deo scrutatore cordium dignissimum ! Injurias sibi illatas, & accusatae mulieris scelera describit in pulvere, ut citius illorum immemor redderetur, cum primum ventis agitata evanescerent.

Ad hæc Scribæ scelestissimi, tentata frustra in Jesum fraude, *unus post unum* exhibat, *incipientes a Senioribus*. Noverant enim se esse lapidibus dignos, quos in adductam faminam fraudulenter paraverant, nocentiores fortasse ipsa adultera, quæ benignissimum planè nacta judicium, meruit impunè abire, & pro sententia à Christo audire: *Mulier, ubi sunt qui te accusabant? Nemo te condemnavit; Nec ego te contemnabo: Vade & jam amplius noli peccare.*

Impensè placet D. Augustini meditatio mihi a pio concionatore impertita. Christo & Adulterâ optimè referuntur misericordia & miseria: Discesserunt accusatores quoniam præstat coram Deo accusari quàm accusare. Accusatorum vanitas scripta cognoscitur Dei digito, Adulteræ crimen summo Judici expositum misericordiam excitasse videtur, ut quod lege Mosaica morte damnatum erat, legis evangelicæ suavitatem apertè demonstret, sincera pœnitentia solâ peccatores ad æternam salutem deducente, quam renitentiâ & obduratione perdidissent.

Historiam hanc egregiè expressit Pictor in hoc exemplari, ubi cernitur captiva vultu non minùs ac mente perturbata, maximo pudore suffusa, revinctis manibus mulier; à duobus ni fallor, lictoribus adducta coram Jesu, præsentibus Scribis & Phariseis, quorum unus librum legendum parat in judicium Adulteræ, ut juxta legem Moyſis lapidetur, colloquentibus simul aliis, qui dolorum & insidiarum, quas in Christum struxerant, eventum expectant, prompta malignitate, quâ Redemptorem in Adulteram sententiam ut putabant ex lege laturum, traducerent. Jesus autem videtur eorum perfidiam exprobrare, & allatas accusationes contemnere; ita ad mentem Evangelistæ effictus, ut edere videatur sancta illa verba ab illo commemorata.

Scribarum & militum facies tam eximiè delineatæ sunt, ut ab oculis, ab ore, a corporis gestibus, facile sit discernere iniquas eorum cogitationes, & improbam cupiditatem, quantumvis falsis accusationibus, Servatorem nostrum interimendi.

Ornant tabellam cætera: Superbissimæ columnæ magnificentissimos arcus sustinentes, templum fortè referunt, in quo sæpè docebat Jesus: Verisimile enim est, ut SS. docent paginae, in id adductam fuisse ab Hebræis Adulteram; verùm magnificæ Pictoris menti quàm rei veritati templi figura adscribatur.

Frustra quæreretur hæc tabella, cùm statim a delineatione, tanti Operis perfectionem Atropos fortè metuens, insignis Pictoris vitam præcociter abruperit. Ex ea judicium ferre quisque potest, quantus Pauli filius evasurus fuisset, si vitæ diutius superstes, Parentem æquare primùm ac imitari & tandem superare potuisset. Verùm cùm fata ejus virtutem Orbi vix ostenderint, nec ultra esse siverint, præclaris ingenii artisque monumentis pluribus, picturæ amantes locupletare nequivit.

PILATVS MANVS SVAS LAVANS, ET IN IVDICANDO CHRISTO NVTANS.
*Opus Jac. Robusti dicti il Tintoretto,
 Venetijs, in S. R. schola.*

PILATUS MANUS SUAS LAVANS, ET IN JUDICANDO CHRISTO NUTANS.

OPUS JAC. ROBUSTI, DICTI *IL TINTORETTO*.

VENETIIS, IN S. ROCHI SCHOLA.

Christiani moris est, quo equidem nil præstantius nilque reipublicæ utilius, scholas instituere ad inculcanda Sanctæ Religionis mysteria, sublevandos pauperes, collocandas in matrimonium puellas, celebrandaque alia pia exercitia. Amplissimus est illarum Venetiis numerus, quarum quæ Divo Rocho sacra nominatur, celeberrimis picturis ornata est. Ferunt Jacobum Robusti *Tintoretto* dictum, quod tinctoris civis Veneti filius fuerit, postpositis Titiano & Paulo Calliario Veronense (quanta nomina) illi pingendæ electum fuisse, & centum Ducatorum pensione annua, toto vitæ decursu, præter operum solutionem, compensatum: Hac arte Sacellum omnibus numeris absolutum est. Hinc Christi Servatoris nostri Passio conspicitur tantæ pulchritudinis, ut ab Augustino Caraccio ære incidi meruerit. Illinc tabella clamare videtur ECCE HOMO. Altera crucem ad Calvarium bajulantem Christum exprimit: Hæc nostra Pilatum lavantem manus, coram Innocente, quem nec liberare, sive à Judæis sibi timens, sive illis gratificaturus, sive intentatam Cæsaris iram metuens, nec condemnare, justitiæ facinoris immanitatem exprobrante, sustinebat.

Luctuosum planè spectaculum refert hæc tabella in qua cælestis æquissimus Judex, ab homine iniquissimo judicandus, innocentia ab impietate plectenda proponitur. Horret animus meminisse.

Curaverat inaudita Judæorum barbaries, divini sanguinis sitibunda, post captum à temeraria cohorte Judæ proditoris insidiis Jesum, insolitæque audaciâ, horrendis probris, atque infando contemptu devinctum, ut ille ad Pontifices suos Annam & Caipham adductus, falsis accusationibus, ac testibus improbis, mortis supplicio per nefas insolitum traderetur; à quibus variis ignominiiis contumeliisque vexatus dimittitur, dicentibus: *Nobis non licet interficere quemquam*. Volebant enim illum à Pilato tanquam ab extero Judice condemnari. Ipsos fortasse adeò nefarium scelus apertè perpetrare pudebat: & quod clam enixè cupiebant, palam admittere, ne se populo tam audacter, malignèque iniquos proderent, recusabant, satius è re sua callidè arbitrati, Pilato rem totam committere, ut si secus ac optabant, accidisset, in ipsum totam culpam regerent. *O impia & stulta cecitas*, sunt verba D. Augustini, *habitu contaminarentur alieno, & non*

contaminarentur scelere proprio. Alienigenæ Judicis prætório contaminari timebant, & fratris innocentis sanguinem effundere non timebant.

Ducitur ergo innocentissimus Agnus, manibus fune revinctis, ad Pilati tribunal, netaria lictorum caterva stipatus: Sed Judex detectâ accusationum fallaciâ, Captivique innocentia approbatâ, voluit illum Judæis remittere; Cum nullam reperiret in eo causam; à quibus denuò ad barbarum judicium unanimi voce stimulatus, ac minis territus. Quod si Jesum impunè dimitteret, non esset amicus Cesaris, eorum plusquam ferinæ crudelitati tradidit, postpositumque Barrabæ scelestissimo, in cujus pectore, quidquid unquam terra sceleris aluit, congestum erat, ignominiosissimo crucis supplicio damnavit.

Sed antequam mortem Innocenti pro tribunali sedens enunciaret; voluit aqua manus abstergere, perinde ac si publico hoc testimonio, ab iniquissima quam laturus erat sententia, se eximeret. Crudelissime Judex! Fallacissime Hypocrita! Credisne aqua horrendi Deicidii piaculum deleri? Putas ne dexteram lavari Innocentis sanguine temeratum? Ad inauditas scelerum tuorum sordes expiandas vix bene sufficeret æternus ille ignis, à quo perpetuò torqueberis.

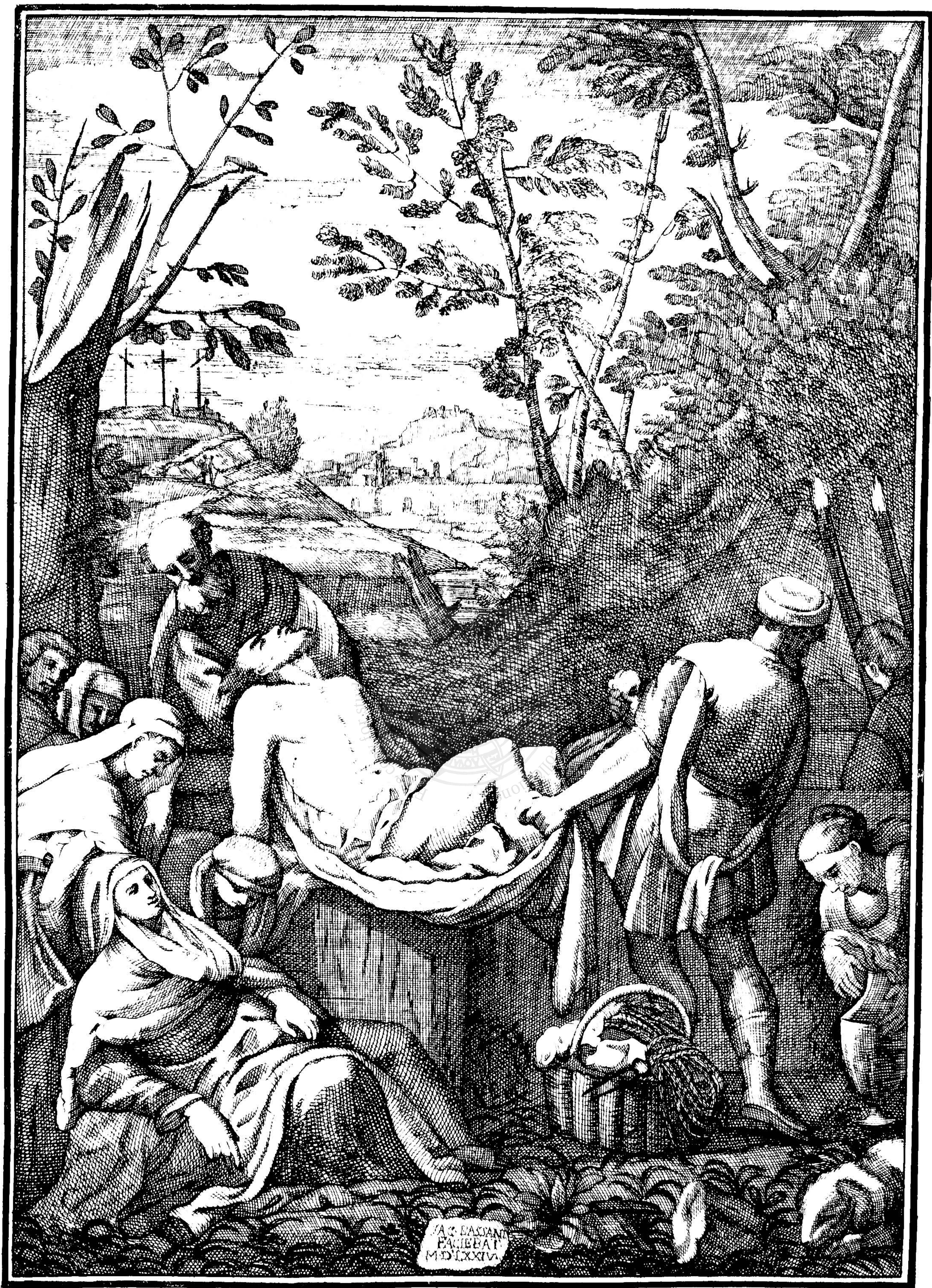
Historiam hanc planè ad amussim exhibet intuendam præsens tabella. Cernitur enim Redemptor noster, ore tacito, submissis oculis, prona fronte, ligatis manibus, fune à milite detentus, candida veste, juxta Evang. Lucam c. 23. *Et illudit indutum veste alba.* Mirabili humilitatis exemplo, stans coram Pilato sedente, & aqua sibi à ministro porrecta manus abludente, oculis in scribentem deorsum conversis, retro quem ingens homo columnæ innixus, & Pilatum intuens Fortè Pharisæus, callidè prospiciens ne quid Judæorum desiderio deesset.

Pone Jesum, adstat infontis sanguinis avida tumultuaria Sacerdotum & militum cohors, hastis armata, & elato vexillo superbiens, quasi victrix insigni præda, & spoliis ab hoste relatis onusta, de Innocentis iniquissima morte triumphans. Sed ò malefanum triumphum! O victoriam in felicissimam! se ipsos impii Deum internecando occidere, sibi & posteris mortem cum innumeris ærumnis intulere, cum Servatori nostro necem inaudita feritate inflinxerint. Veritate ipsa asserente; *Sanguis iste descendet super vos & super filios vestros.*

Tabella prætorium refert, ad quod per ingens atrium patet aditus, marmoreis seu porphireticis ornatum columnis ordine Corinthiaco: In vertice pulcherrimum cernitur pægma, è quo duo Ifacides rei exitum expectare videntur.

Hujus tabellæ memoriam honorificam refert Rodolfus in *vitis pictorum*, parte 2. Ut Christus suæ divinitatis plenum depinxisse videatur Tintoretus, summa gratia summaque pietate conspicuum.

I O S E P H A B A R I M A T H Æ A ,
 I N V O L V I T C O R P V S C H R I S T I S I N D O N E M U N D A .
Jacobus, à Ponte Baisanus, pinxit. Patavii, in ædibus S. Maria in Vantio.

JOSEPH AB ARIMATHAEA

INVOLVIT CORPUS CHRISTI IN SINDONE MUNDA.

JACOBUS A PONTE BASSANUS PINXIT PATAVII, IN SS.
ÆDIBUS S. MARIE IN VANTIO.

Inter sacra monumenta nullum quod validius ad pietatem corda hominum excitet, excogitari potest, quàm illud quod Jacobus a Ponte, a patria *Bassanus* dictus, consummata diligentia, in hac tabella pinxit. Quis a lacrymis temperet, Servatoris, qui pro nobis diram mortem subiit, sedulo in nos amorem considerans? Quis Josephi ac Nicodemi pia in curando Christi funere officia perpendens, meritis non cumulet laudibus hominum probitatem, ab Judaico odio, quo in Christum crudelitate immani, Hebræi sævierant, adeo alienam, ut nulla Judaicæ invidiæ ratione habita, illi suum erga Christum obsequium, generosa magnanimitate testatum fecerint? Porro ut eorum pietas luculentius patefiat, totam hujus historiæ seriem brevitate haud obscura recensere operæ pretium arbitror.

Postquam igitur Christus cruci affixus pœnas Adami crimine hominibus debitas morte luit, ne Judæi qui ferina quadam crudelitate insontem laniant, cadaveri procacius insultare pergerent, Josephi quidam nobilis ab Arimathæa, urbe sita in regione Samnitica juxta Diòspolim oriundus, inter Hierosolymitanos divitiis ac nobilitate illustris, Christum honorificè sepelire statuit. Ad Pilatum igitur, qui Tiberii nomine Judææ præerat, accedens, omnem Judæorum invidiam odiumque susque deque habens, corpus Jesu sepeliendum petiit. Magna profectò animi fortitudo! ingens obsequii, sincerique cultus fervor! Quem cæteri morte certatim affecerant, Joseph a furentis rabidæque turbæ dira feritate alienus, cum a sævientium eripere manibus viventem haud valuisset, mortuum funere honestare, proprioque quod sibi paraverat sepulcro, condere voluit. Præses igitur vel Josephi hoc flagitantis auctoritati annuens, vel ut hac ratione justitiæ quam sciens volensque Judæorum obsecutus odio violaverat, satisfaceret, Christi cadaver Josepho tradi jussit.

Illud probus Vir linteo ex gentis more involvit, myrrha & aloë quas Nicodemus Josepho pietate in Christum haud cedens attulerat, liberaliter perfusum. Consuetudo namque apud Judæos, quam acceperant ab Ægyptiis cum eorum incolebant regionem, antequam eos Moses in libertatem assereret, invaluerat, ut defunctorum corpora aromatibus illinerent, quò a putrefactione servarentur illæsa. Hæc tamen divites tantum, quibus in oculis erant opes,

quas in funus ea ratione curandum impenderent, præstitisse persuasum est. His quoque nostris temporibus nonnisi Magnatum ac eorum quos paupertas haudquaquam premit, cadavera condiri sic solent; invita temporis putredinisque edacitate, per diu a corruptione immunia permansura. Corpus igitur Christi tam honorificè Joseph marmoreo monumento condidit, cultus quo venerabatur Servatorem, specimen generosè sic exhibens.

Hanc piam historiam Bassanus, plurimis pictis tabellis famam sibi perennem adeptus, hic Patavii in Æde S. Mariæ vulgò dictæ *de Vantio* elegantissimè pinxit, cunctaque ad eam pertinentia sic ad vivum expressit, ut spectator nescius hæreat, an Pictoris delectam artem prius miretur, an casum ob oculos tam lacrymabiliter positum defleat, an Josephi Nicodemique pietatem, an Mulierum, Joannisque amorem commendet. Virgo Deipara deliquium animi passa, infantis filii acerbissima morte, ore pallida, spiritu deficiente, animam efflare videtur, ingentem dolorem quo premebatur, palam ostendens. Maria Magdalena, gratum erga beneficium Servatorem animum testatura, vasculum manu tenet, pretiosis refertum unguentis, quibus virorum imitata pietatem, Christum ungeret, obsequiumque quod vivo in Pharisei æde detulerat, mortuo quoque in fide & amore constans exhiberet. Adstant & aliæ duæ mulieres, quæ cum Magdalena Christo semper hæserant nunquamque ab eo desciverant, ut Apostoli qui fere omnes animis fracti ac formidine perculsi, sese in latebras ne ut Christi discipuli deprehenderentur, abdiderant: Eæ igitur Christo illacrymantes, præ marore tabescere prope videntur. Quænam illæ fuerint, è sacris Evangeliorum Scriptoris manifestum est. Altera ex illis est Mariæ Cleopæ filia, & Alphæi uxor: vel ut quibusdam placet Cleopæ, qui ex eorum sententia & Alphæus dicitur conjux. Altera est Mater filiorum Zebedæi, Jacobi nimirum & Joannis Apostolorum, nomine Salome. Adest & Joannes antonomasticus *Dilectus* inter discipulos appellatus; quia fideli obsequio, intemerata virginitate, morumque purissima innocentia, reliquis condiscipulis præcellens, Christo inter primos gratus erat.

In Josephi vultu scitus Bassanus venerabilem suam canitiem ostentare voluit. Elegans siquidem artifex in quibuscunque tabellis sive piis, sive historicis, sive rusticis, se ipsum, uxorem, filiam, canemque domesticum pingere consuevit. Illa mærentem Christi Matrem, hæc alteram è Mariis lacrymantem refert. In recessu, Mons Calvariæ cernitur, ubi Christus insons, ut servaret noxios mortem cruci affixus obiit: Conspicius ille sit tribus crucibus in quarum duabus furciferi duo latrones pænas meritis dignas dederunt. Reliqua, forcipes videlicet, funes, flagella, malleus, tormenta, quibus Judaica crudelitas Christum cruciavit, palam indicant. Quæ ad ampliorem tabellæ commendationem facerent, libens missa facio, ne aliunde pretium illi conciliare videar, quod ipsi elegantia, celeberrisque Artificis virtus & fama satis superque conferunt.

TRIUMPHVS CRVCIS AB ANGELIS IN CŒLOS DEPORTATÆ,
MULTIS SANCTIS CHRISTVM PASSVM ADORANTIBVS.

Mannibal Caraccijs, Pinxit & Mutina.

W. Cochin, Delin et Sculp

TRIUMPHUS CRUCIS

AB ANGELIS IN COELOS DEPORTATÆ
MULTIS SANCTIS CHRISTUM PASSUM ADORANTIBUS.

PINXIT HANNIBAL CARACCIUS, MUTINÆ.

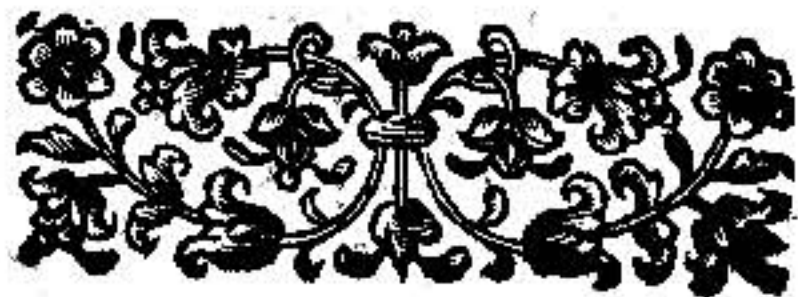
Uamquam rerum varietas plurimum oblectet, cum nihilominus quid semel magnopere placet, repetiti aspectus tedium excludit. Quod visum speciei venustate recreat, pluries videre juvat: Animus quoque mirifica voluptate afficitur, si quod semel arrisit, sese contemplandum iterum iterumque objiciat. Quæ simulac sese conspicienda obtulerunt, festine transeunt, siquid pulcrum amabileque secum afferant, obtutum in illa defigere cupientium desideria festinatione illudunt. Propterea cum mihi satis ideo persuasum sit pietati haud ingratum fore, si Christum mortuum iterum adorandum proponam, eandem sacram historiam ab Hannibale Caraccio Bononiense Mutinæ pictam exhibere statui. Qua in re & varietatem optantibus satisfiet, dum illam à Caraccio aliter ac à Bassano expressam deprehendet. Hic namque historicam veritatem sectari conatus est, ille neglexit. Caraccius in id unum incubuit, ut artis peritiam tantum ostenderet, plura à rei veritate aliena æqua Pictoribus concessa fingendi potestate commentus: Bassanus & pingendi peritum historiæque haud ignarum se prodidit. Ille genio indulgens abscondas à re gesta circumstantias apposuit, chronologiæque rationem haudquaquam habens, Divum Franciscum Assisiatem Minorum Fratrum institutorem, Divamque Claram Christum adorantes induxit. Hic nihil apposuit, quod ut vero parum consentaneum quis explodat.

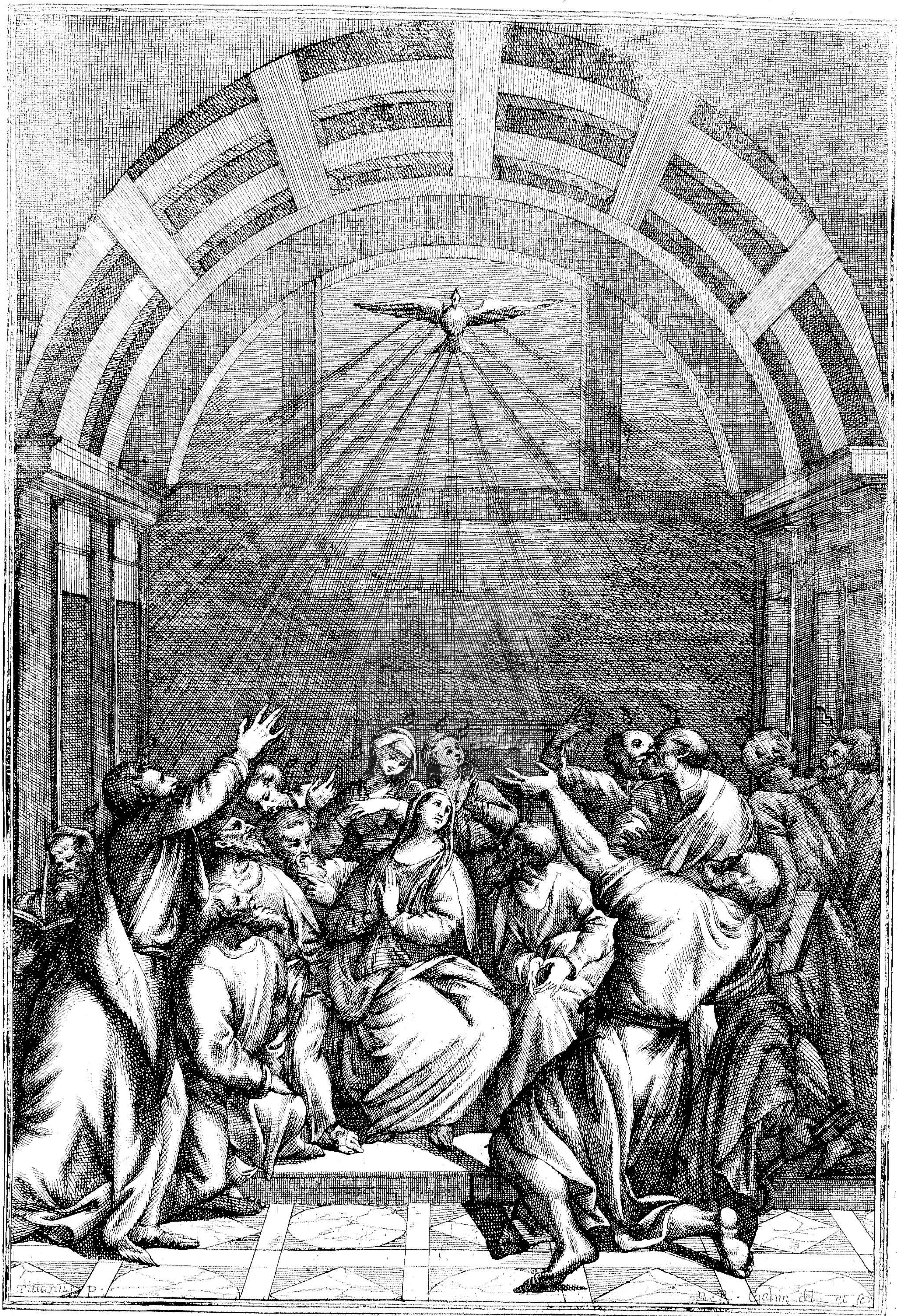
Christus igitur mortuus, lapso in pectus capite horrentibus transfixo vepribus, qui acuminatis cuspidibus illud immaniter terebrarunt, lapidi quasi sedens impositus est, in vicino sepulcro, quod sibi Josephus extruendum curaverat, condendus. Conspicitur Sanctissima Virgo ingenti dolore oppressa, colore totius oris extincto, pallentibusque ideo genis, pronis velut in mortem oculis, accervice defluente, exanimi verius quam viventi similis planeque corruens, ni animo præ acerbo mærore deficienti, corporique lethali quasi frigore tentato Angeli suppetias ferant. Et quidem maternus sanctæ Genitricis in divinum Filium amor dolore auctus ad vivum aptius exprimi non potest. Intuentium idcirco animi vel inviti aspectu tam lacrymabili ad piam compelluntur mæstitiam. In quo equidem Pictor artis vim adeo peritè patefecit, ut in animi pathematibus ob oculos ponendis, reliquis Pictoribus palmam præripere videatur. Nec diversus

a Virgine Joannes, qui supra cæteros discipulos amore in Christum exardescens reciprocoque ab eo dilectus affectu, Deiparæ Virginis marorem si non æquat, saltem proprius consequitur. Magdalena quoque unguentario vase conspicua, sparsis capillis, eorumque neglecto cultu, latentem dolorem pandens, Christum demissa veneratione adorat.

Placuit Pictori vel iis qui tabellam pingendam curarunt, ut præcipuum erga tales Sanctos obsequium demonstrarent, Divum Franciscum, Divamque Claram addere, quamvis à rei gestæ eventu plurimum sæculorum interjectu tempore valde remotos: duodecimo enim ferme sæculo a Christi obitu vixerunt. Anachronismi veniam forsitan artifex pictoria fiducia sibi pollicitus est, quia consuetudo probro id vertere arti fortasse vetat. Uterque luget, miratur, amat, adorat; adeo aptè, ut in utriusque vultu confusos affectus distinctè quis dignoscat. Ille cranio ad genua apposito veste cænobitica cinerei coloris, facie pallecente, ad sanctitatem, qua claruit compositus, pietatem vel extimo tantum aspectu animis insinuat. Hæc verò synchrono Francisco haud absimilis hoc uno distat quòd vestimentis monialem decentibus vultu scemineo, vitreaque pixide qua Christi augustissimam corpus condi solet, Diva cultum erga tantum mysterium innuente, internoscitur.

Superiorem Tabellæ partem plausu gestientes plures occupant Angeli, Crucem salutis humanæ symbolum in cælum deferentes. Et meritò quidem execratum olim vulgo lignum & ominosum tanto illi prosequuntur honore; quia Servator illud illustri suæ ignominiae spectaculo, inter probra tormenta que vilescens decoravit. Trabs illa iccirco antea tam funesta & infamis ad tam eximium dignitatis fastigium Christi morte proventa est, ut majus decus excogitari non possit. Insignem nunquamque visam auditamve in illa pendens Christus de morte crimine atque Cacodæmone victoriam triumphumque reportavit. Victor ideo mortalitatis suæ spoliū victrici ex arbore trophæum justissimum statuens, ingenti Crucis gloria suspendit. E Cruce thesauros omnes cælestes ille hominibus largitus est, opes ex effracto divinitatis totius ærario liberaliter fundens: Vestimentorum manubiis milites donans, interfectoribus veniam concedens, latroni ad cælum ingressum promittens, Ecclesiam Sacramentis locupletans, omnes denique uberrima supremæ salutis hæreditate ad certam spem tanti premii consequendi erigens. Haud perperam igitur Crucis triumphantis gloriosissimum titulum tabella præfert, cum è Christi per crucem victoria, bona tam ingentia nobis obvenerint, cum illa tanta nos felicitate cumulaverit.

DESCENSUS SPIRITVS SANCTI SVPER APOSTOLOS ET SANTAS MVLIERES.
Opus Titiani, Venetijs, in sacris ædibus Salutis.

DESCENSUS SPIRITUS SANCTI

SUPER APOSTOLOS ET SANCTAS MULIERES.

OPUS TITIANI, VENETIIS, IN SACRIS ÆDIBUS SALUTIS.

Anno M. DC. XXX. quo Reginam provinciarum Italiam, & maximè urbem Hadriatici maris dominatricem, Venetias infestabat sævissima pestis, Senatui Veneto placuit, tentato sæpè frustra humano auxilio, divinam opem implorare eique se committere, qua quidquid providentiæ suæ deficeret, si tamen quidpiam illam, effugiat, pietate repararetur: Hæc profectò ad omnia utilis. Conceptum inde a mente publica votum, ædes Deiparæ Virgini dicare, gratiarum conciliatrici. Publicæ pietati cessit morbi furor, & confestim acceptum est beneficium. Selectus quamprimùm locus, non procul à palatio Principis, canali magno ut vocant intermedio, in quo magnificentissimum templum voti solutionem adimplevit, dictum LA SALUTE, cum hac inscriptione super altare majus locata:

DEIPARÆ VIRGINI
PUBLICÆ SALUTIS
SACRARIUM
SENATUS VOTUM
OB CIVES EX PESTILENTIA SERVATOS
ANNO M. DC. XXX.

Contractæ brevi sunt undique columnæ marmoreæ, tabellæ pictæ nobilissimæ: Has inter, primas occupat quæ tertium ornat ad lævam Sacellum, in sacris ædibus Sancti Spiritus olim a Titiano picta. Omnem laudum paginam adimpleret hoc nomen, ni præterea inter Titiani opera, hoc planè stupendum ab artis pictoriæ peritis censeretur.

Sacræ docent paginæ humani generis Reparatorem, promissum Discipulis paraclitum Spiritum statim ab Ascensione in cælos, emisisse. Convenerant cum SS. Virgine Apostoli, seseque per decem dierum spatium in montem Sion contulerant, rerum divinarum, & cælestium meditationum exercitiis dediti, promissa Servatoris emeriti munera ferventium animorum votis expectantes: Quibus elapsis, repentino veluti frementis austri sonitu, congregatis in æde, Spiritus evidenter apparuit, igneas supra singulorum capita linguas impertitus.

Ad historiam hanc planè divinam describendam, divinum requirebatur ingenium, divinus penicillus; Utrumque a Titiano præstitum. Hanc enim ille tam eleganter assecutus est, ut dexteram a Spiritu quem pingebat, ductam esse vix sit dubitandum.

Expressit Pictorum princeps in hac tabella, crediderim in triumphum artis suæ, pulcherrimum arcum, concameratam dicamus testudinem, quadratis ordine Dorico columnis, in similitudinem factum cameræ seu sacelli: Sed quid dicam cameram seu Sacellum? Cælum ipsum audeam nuncupare, quod tam insignium Personarum ibi existentium dignitate, celeberrima quæque templa meruerit antecedere: Cælum, inquam, cujus hospitii Deus ipse cernitur amantissimus, cum in hoc tanquam igneus imber è cœlo prodigiosè delabatur. Tessellatum ac marmoreum cameræ pavementum, historicæ veritati, & sanctæ incolarum paupertati quidquam detrahère videtur, quod artis pictoriæ libertas majestasque compensavit.

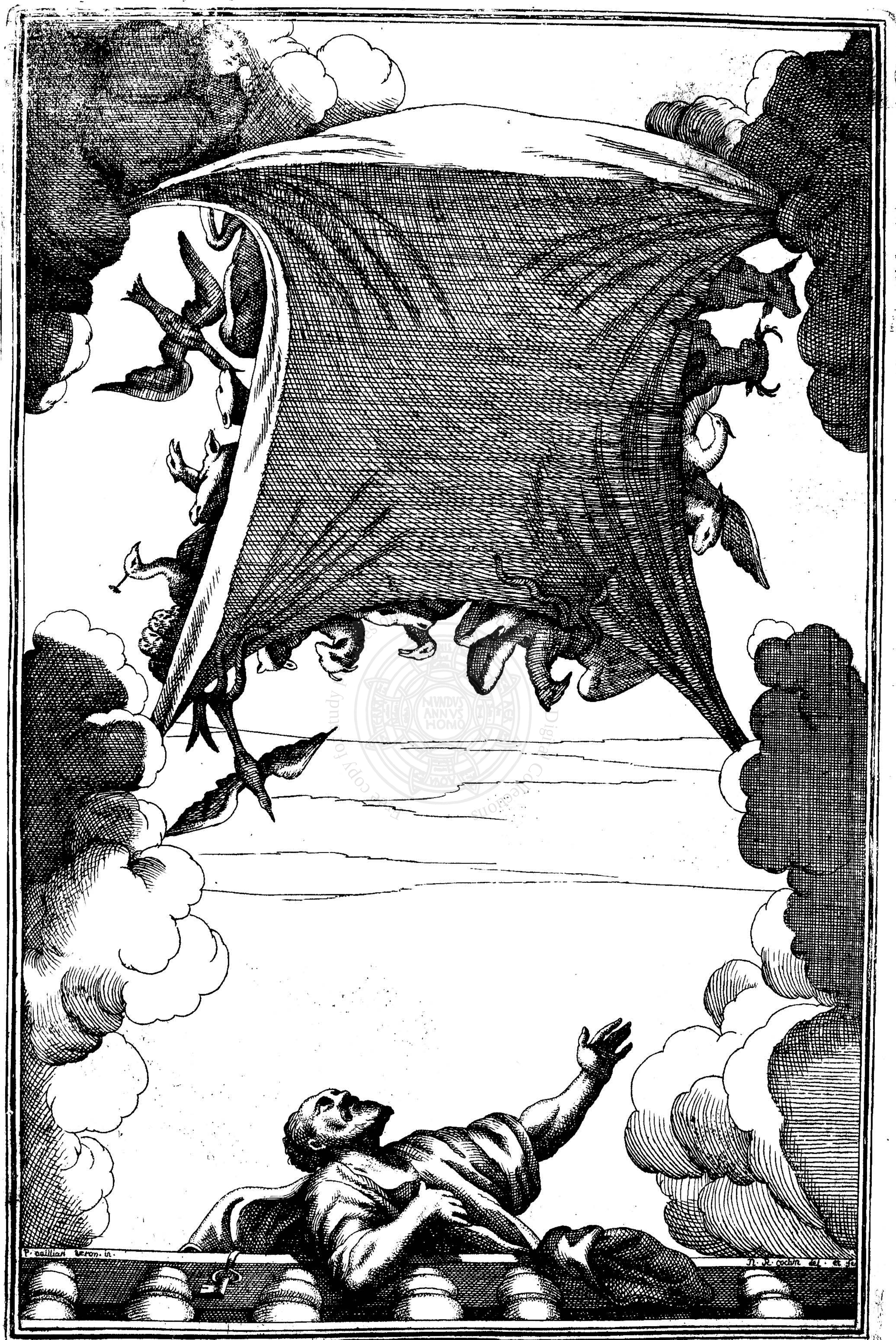
Sedet média inter Apostolos Virgo mater, cujus in facie quidquid humana forma, quidquid cælestis Sanctitas tribuere poterant, excellenter exprimitur. Ardentis animi fervor, cæteræque heroicæ virtutes, vel pictæ adeo emicant, ut intuentium corda cælesti amore mirabiliter accendant: Suffusæ verecundo murice genæ, spirantes divinos ignes oculi, compositæ ad orandum manus, sancto fervere spiritu credideris pectus, cum ipse ferveas intuendo. Nunc verò pulchra ut Luna, electa ut Sol, cujus nitidissimum jubar sidera tam digna & honorificentissima gestiunt redimere.

Sanctissimæ Virgini proximè à tergo geminæ Mariæ, Cleophæ & Magdalena, quarum altera oculis & capite inclinatis, altera manibus & fronte elatis: Utraque mirè ad pietatem composita; Utraque variis etsi flexibus, Virginem piè venerans; & Spiritum Sanctum adorans.

Reliquam hinc inde tabellam occupant Apostoli sex a dextris, & totidem à sinistris; beatissimam Virginem quasi coronantes, de qua jure merito nunc dici potest, quòd *habet coronam stellarum duodecim*: Illorum Princeps Petrus extensis manibus, dextera geminas stringente claves, elato capite, flexisque genibus, venientis Spiritus flammæ se credit impatiens: Oppositus alter utraque manu juncta sese extollit, divini sitibundus incendii: Illos stupore repentis prodigii correptos vicissim mirari, istos insolita lætitia affici conspicias, omnes amore ardentissimo conflagrare. Hos quoque vel pictos si cernerent Idumæi, jurarent madere musto, ut olim irridebant, in *Act. Apost. c. 2.* tam benè præstantissimus Pictor delapsi Spiritus vehementiam, & æstuantia Apostolorum pectora delineavit.

Spiritus Sanctum hic Autor descripsit in formam Columbæ radios ejaculantis, igneasque linguas in singulorum capita dispertitas ex more pinxit. Sub candida simplicis columbæ specie Sanctus exhibetur Spiritus, ad affabilitatem erga suos demonstrandam. Igneæ linguæ, vel animi fervorem quo Apostoli sancto donati Spiritu exardescabant, vel linguarum munus, quo cujuscunque nationis loquebantur idiomate, vel utrumque simul innuunt. Seu veriùs, quæ Spiritus sanctus animis nulla contagione culpæ pollutis, adque cælestia tantum adspirantibus confert, symbolica radiorum Columbæ ignearumque linguarum similitudine ostenduntur.

Ita planè Pictorum Coriphæus tabellam hanc numeris omnibus absolutam tradidit, celebratam imprimis à Georgio Vasario in *vita Titiani*, ostenditque præclarissimo suo penicillo quod dictum est per Prophetam Joel: *Et erit in novissimis diebus* (dicit Dominus) *& effundam de Spiritu meo super omnem carnem.*

VISIO SANCTI PETRI.
Opus Pauli Calliarj Veronensis.

VISIO SANCTI PETRI.

OPUS PAULI CALLIARII VERONENSIS, PROPE VENETIAS.

Abstrusum hunc typum decerpfit Paulus Calliarius ex Apostolorum actis, cap. 10. cujus sacra verba nulla explicatione indigere videntur; hæc ideo hic transcribere liceat.

Vir quidam erat in Casarea nomine Cornelius, centurio cohortis quæ dicitur Italica, religiosus ac timens Deum, cum omni domo sua, faciens elemosinas multas plebi, & deprecans Deum semper: Is vidit in visu manifestè quasi hora diei nona, Angelum Dei intuentem ad se & dicentem sibi, Corneli? at ille intuens eum timore correptus, dixit, quid est Domine? Dixit autem illi, Orationes tuæ & elemosynæ tuæ ascenderunt in memoriam in conspectu Dei, & nunc mitte viros in Joppem, & accersi Simonem quemdam, qui cognominatur Petrus; hic hospitatur apud Simonem quemdam coriarium, cujus est domus circa mare: hic dicet tibi quid te oporteat facere: Et cum discessisset Angelus qui loquebatur illi, vocavit duos domesticos suos & militem metuentem Dominum, ex his qui illi parebant. Quibus cum narrasset omnia, misit illos in Joppem. Postera autem die, iter illis facientibus & appropinquantibus civitati, ascendit Petrus in superiora ut oraret, circa horam sextam, & cum esuriret, voluit gustare. Parantibus autem illis, cecidit super eum mentis excessus, & vidit cælum apertum, & descendens vas quoddam velut linteum magnum quatuor initiis submitti de cælo in terram; in quo erant omnia quadrupedia & serpentia terræ & volatilia cæli: Et facta est vox ad eum: Surge Petre, occide & manduca. Ait autem Petrus, Absit, Domine, quia nunquam manducavi commune & immundum: Et vox iterum secundo ad eum: Quod Deus purificavit, tu commune ne dixeris. Hoc autem factum est per te: Et statim receptum est vas in cælum: Et dum intra se hæsitabat Petrus, quidnam esset visio quam vidisset; Ecce Viri qui missi erant à Cornelio, inquirentes domum Simonis, astiterunt ad januam: Et cum vocassent interrogabant, si Simon qui cognominatur Petrus, illic haberet hospitium? Petro autem cogitante de Visione, dixit spiritus ei: Ecce viri tres quærunt te: Surge itaque descende & vade cum eis, nihil dubitans, quia ego misi illos. Descendens autem Petrus ad viros dixit: Ecce ego sum quem quæritis, quæ causa est propter quam venistis? Qui dixerunt: Cornelius centurio vir iustus & timens Deum, & testimonium habens ab universa gente Judæorum, responsum accepit ab Angelo sancto, accersire te in domum suam & audire verba abs te. Introducens ergo eos, recepit hospitio. Sequenti autem die surgens profectus est cum illis, & quidam ex fratribus ab Joppe comitati sunt

eum . Cornelius vero expectabat illos , convocatis suis & necessariis amicis : Et factum est cum introisset Petrus obvius venit ei Cornelius , & procidens ad pedes ejus , adoravit . Petrus vero elevarvit eum dicens : Surge , & ego ipse sum homo . Et loquens cum illis intrauit , & invenit multos qui convenerant . Dixit ad illos : Vos scitis quomodo abominatum sit viro Judæo conjungi aut accedere ad alienigenam , sed mihi ostendit Deus neminem communem aut immundum dicere hominem ; Propter quod sine dubitatione veni accersitus . Interrogo ergo , &c.

Visionem hanc mirabiliter expressit noster Pictor : Cernitur Apostolorum Princeps, laxa veste, quasi qui totus cælestibus intentus cætera non curaret. Ad partem ædium superiorem sæpè divertebant Syri Ægyptique, excipiendi refrigerii causa, illam ideo alio quàm nostro modo fabricatam fuisse novimus. Tecta enim in Palæstina construebantur plana, ut in iis ambulare, sedere, atri-
liberore frui, orareque cùm libebat, possent. Græce Δώματα, Romæ solaria, vel Mæniana tecta & plana appellabantur non culminata. De iis dixit Salomon Prov. cap. 20. *Melius est sedere in angulo dormitatis, quàm cum muliere litigiosa in domo communi.* Divus ergo Petrus eò ascendit, à turba domesticoque tumultu secedens, ut liberiùs cælum intuens, illuc oculos & mentem preces fufurus attolleret, omni terrena cogitatione seposita. Sciebat nimirum Apostolorum Princeps, irritas esse illas preces, quas mens terrenis occupata curis, ore tantum fundit : Deo siquidem cordis anxia vota, non oris inania solùm verba grata esse solent. His aures facilè præbet, qui de illo solùm cogitant, quique supplices ad cælestia solùm aspirant. Sancti ergo Deum oraturi in edita, ubi nil eos a Deo removeret, ascendebant, ut sicut loco, ita mente & corde cælo propinqui essent. Sic factitatum à Moise sacro illo divinæ Legis latore, à Christo æternæ nostræ assertore libertatis, ab Elia, Eliseo, aliisque pluribus quibus præ cælo terra sordebat,

Claves cancellatis columnis impositæ Petrum designant, cui Christus olim hæc verba dixerat, apud Mathæum, cap. 16. *Et ego dico tibi, quia tu es Petrus, & super hanc Petram edificabo Ecclesiam meam, & portæ inferi non prævalebunt adversus eam : Et tibi dabo claves Regni cælorum : Et quodcunque ligaveris super terram, erit ligatum & in cælis : Et quodcunque solveris super terram, erit solutum & in cælis.* In effigendis animalibus, miro usus est Pictor artificio : Nonnulli ob oculos posuit ad oram linteï, cætera sub linteo latere innuens, Pictorum more qui cùm ingens est hominum multitudo exprimenda, nonnullorum summa capita ostendere, paucorum integra corpora manifestare, omnium fere abscondere, solent.

Elegans hæc tabella visitur in ædibus Nob. Veneti Ægidii Mauroceni, juxta oppidum dictum *Castel Franco*, prope Venetias.

Et
pedes
omo.
illos:
re ad
dum
erogo
orum
t. Ad
frigerii
Tecta
aura
aria,
lomon
giosa in
multu
fufurus
lorum
tantum
grata
pplices
l eos à
ppinqui
aterna
lo terra
s olim
Petrus,
valebunt
is super
solum
onnulla
ctorum
llorum
nni fere
i, juxta

ASSUMPTIO DEI PARÆ VIRGINIS,
PIAUDENTIBVS ANGELIS ET STUPENTIBVS APOSTOLIS,
Picta ab Annibale Caracciolo, Mutina.

ASSUMPTIO DEIPARAE VIRGINIS, PLAUDENTIBUS ANGELIS, ET STUPENTIBUS APOSTOLIS,

PICTA AB HANNIBALE CARACCIO, BONONIAE,

IN TEMPLO D. FRANCISCI.

Gloriosum triumphum, quem de morte Sanctissima Virgo in coelum evecta retulit, hic pictum admiratione cernunt oculi, veneratione suspiciunt animi; Quo profecto inter veneranda Religionis nostrae spectacula nullum illustrius. Verum equidem est ex historiarum monumentis, dissidentibus nonnullis Auctoribus, non plane liquere cunctas facti circumstantias: Pietas nihilominus tot saeculorum, quot a Virginis obitu effluxerunt, perenni auctoritate inconcussa statuit Sanctissimam Deiparam etiam cum corpore in coelum subvectam.

Pulcherrimum hujusce rei monumentum habemus in Eutimiaca historia, sic recensente D. Chrisostomo. Cum Pulcheria & Martianus celeberrime ac S. Dei Genitricis ac perpetuae Virginis Mariae venerandam aedem extruxissent, atque omnibus ornamentis illustrassent, Sanctissimum ipsius corpus conquirebant; accitoque Juvenali Hierosolymorum Archiepiscopo, ac Palestinae Episcopis, qui tum ob concilium Calcedone coactum in urbe imperiali peregre agebant, his eos verbis alloquuntur: Hierosolymis principem & eximiam Dei Genitricis ac perpetuae Virginis Mariae ecclesiam esse audimus, in eo loco qui Gethsemane vocatur, ubi corpus ipsius quod vitam tulit, in loculo conditum est: Placet itaque has reliquias huc afferri, ut imperatrici huic urbi praesidio sint. Excipiens autem hunc sermonem Juvenalis, hanc orationem habuit. Et si qua in sanctae Dei Genitricis morte contigerunt, sacra ac divinitus inspirata Scriptura monumentis minime prodita sunt; tamen ex prisca ac verissima traditione hoc accepimus, quod gloriosi ipsius obitus tempore, Sancti omnes & Apostoli, qui Gentilium salutis causa, terrarum orbem peragrabant, temporis puncto per altum abrepti in Hierusalem convenerunt: Ibique cum essent, Angelica ipsis visio contigit, divinusque praestantiorum virtutum cantus auditus est: sicque cum divina ac caelesti gloria in manus Dei animam commendavit, atque arcana quadam ratione, corpus ejus quod Deum susceperat, cum Angelico & Apostolico cantu funere elatum apud Gethsemane in loculo conditum est. Quo quidem in loco Angeli totos tres dies choros agere atque canere non destiterunt. Cum autem ipsi exactis tribus diebus canendi finem fecissent, Apostoli qui aderant, propterea quod unus ex ipsis, Thomas nimirum, qui funeri non interfuerat, post tertium diem veniens, corpus illud quo Deus susceptus fuerat, adorare cupiebat, tumulum aperuerunt; At sacratissimum quidem illius corpus haudquaquam invenire potuerunt: Cum autem jacentia tantum ipsius lintea reperissent, atque ex iis inenarrabili quadam suavitate perfusi fuissent, loculum muniyerunt: Atque mysterii illius

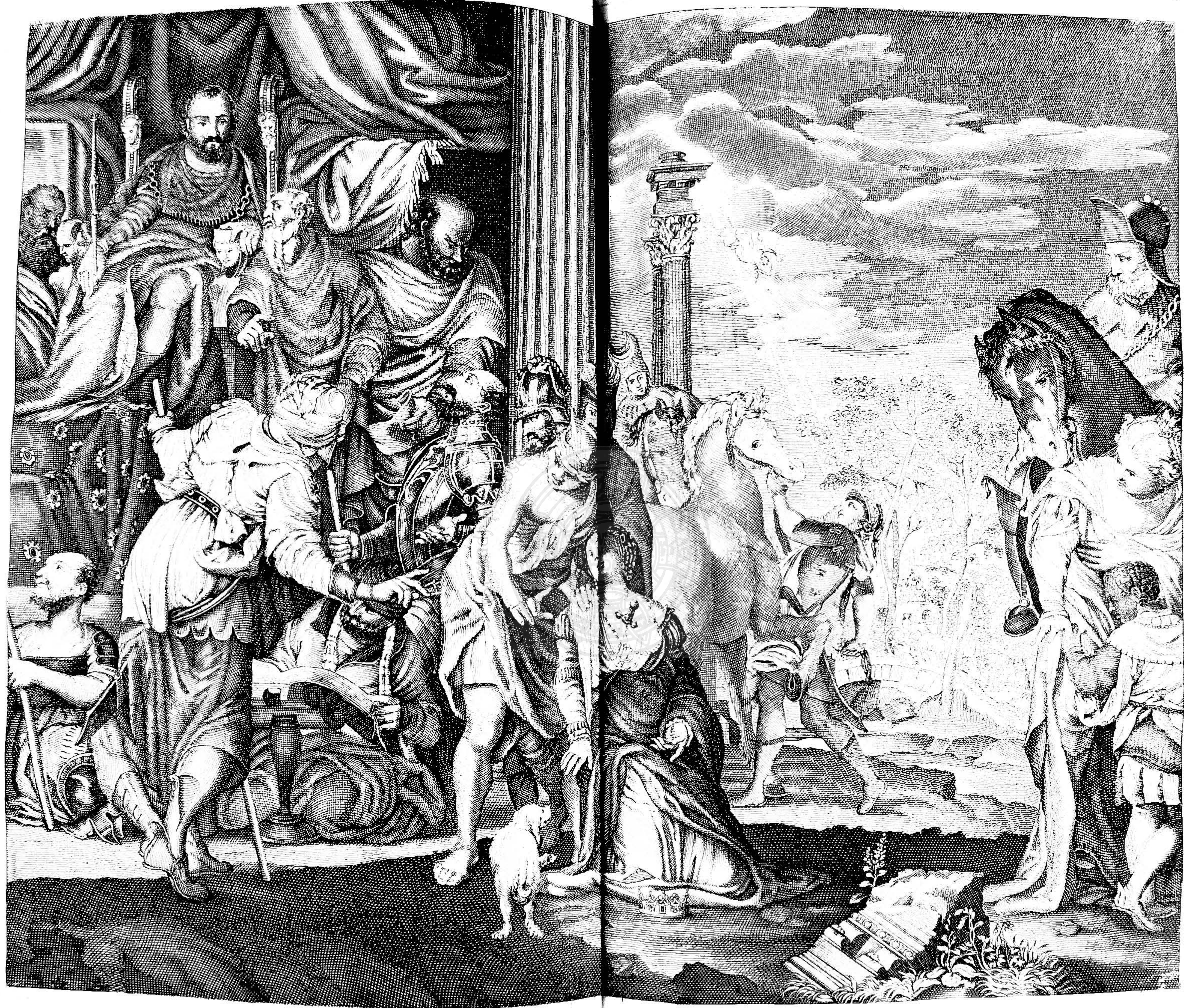
admiratione perculsi, hoc solum secum reputare poterant; quòd Deus, Verbum, ac gloria Dominus, qui in sua hypostasi ex ipsa carnem induere atque humanitatem assumere voluerat, incolumemque etiam post partum ipsius virginitatem servaverat, idem etiam post discessum à vita, immaculatum ac spurcitiei expers ipsius corpus incorruptibilitate ac translatione ante communem & generalem resurrectionem honestare voluisset.

Idem persuadet communis Ecclesie consensus, passimque jam à primis Apostolorum temporibus, Apostolorum Religio. Et quamvis aliquando, ut è quorundam Patrum veterum agiographorum scriptis colligi potest, de hujus rei veritate suborta nonnulla dubitatio fuerit; nunc tamèn qui eam in dubium revocaret, præterquàm quòd receptæ ubique terrarum opinioni audaciâ prorsus impiâ pervicax adversaretur, temeritatis non ferendæ notam subiret. Plura de his diligentissimus Cardinalis Baronius de antiquitate sacra singulariter benemeritus, habet in suis *Annotationibus ad Martyrologium Romanum, ad diem XV. Augusti*. Hunc adeat qui tenuitatis meæ rivulo non contentus, uberiores eruditionem sitit. Sat hîc sit nonnulla eandem veritatem suadentia & pium erga Virginem cultum testantia adjicere. Hic sanè plura suggerit, quæ vel obfirmatè aliter sentientes, venerationem Deiparæ convenientiorem docent. Quî enim fieri possit, ut in sacrum ejus corpus Morti jus plenum vindicare sibi licuerit, ex quo Servator noster è cælo profectus, ut homo fieret, homines redempturus ortum trahere voluit? Mortalitatis incommoda eos vexent, quos a primorum Parentum crimine deducta calamitas letho damnat. Congruum ideo fuit ut Sanctissima Virgo, quæ ad vitæ lucem autorem vitæ peperit, Mortis in alios omnes corporis corruptione truculenter debacchantis noxia damna nesciret. E vita quidem hac cessit ad meliorem transitura, sed Mortis conatus ac insidias elusit, dum è sepulcro formosior exurgens veluti Phænix è propriis cineribus revixit, mortem sic ipsam morte prosterbens.

Hanc igitur præclaram victoriam, quam Dei Genitrix Virgo de Morte gloriòse retulit, Annibal Caraccius Bononiensis, inter Pictores operum famâ haud inglorius, adhibitâ totâ artis industriâ pinxit Bononiæ, in templo D. Francisci. Artificis peritiam singula in Tabella expressa eximie commendant, in qua adeo cuncta suum locum aptè occupant, ut magis appositè digesta nemo desideret. Nec sit qui carpat sepulcri anaglytis ornati magnificentiam, Virginis paupertati parùm consentaneam; Pictori enim id in animo fuisse arbitror, cùm illud effinxit, ut insignis triumphî pompam magnificum sepulcrum æquaret: Decens quippe erat, ut omnia reciproca magnificentia invicem in tabella convenirent, & usu jam comparatum est, ut si quædam ad veritatem picta, nimium ab operis perfecta venustate deficient, artificum figmenta ornatu ascititio lacunam impleant. Quisquis itaque tabellam inspicit, Pictori laudem non invideat, quam ei meritò debent omnes qui præclarorum artificum labores ex peritia æstimant.

Objiciet fortassis quispiam numerum Apostolorum, undecim enim solos exposuit Pictor: alios porro qui sarcophagum sacro pignore vacuum stupore quodam correpti contuentur: alios verò qui Virginem plaudentium Angelorum agmine stipatam, in cælum comitantur obtutu. At id bene, aberat enim, ut supra expositum est, D. Thomas.

DIVÆ JUSTINÆ PATAVINÆ MARTYRIUM,
a Paulo Calliario Veronensi depictum.

DIVAE JUSTINAE PATAVINAE MARTYRIUM,

A PAULO CALLIARIO VERONENSI PATAVII DEPICTUM.

Atavium, civitas inclyta ob illustres quos genuit viros, Titum Livium celeberrimum Historiæ Romanæ scriptorem, Poetas L. Arontium Stellam, C. Valerium Flaccum, Volusiumque, & Grammaticum Q. Asconium Pedianum, multosque arte militari clarissimos, edidit: multorum etiam Martyrum Patria fuit, qui variis temporibus, veritatem Sanctæ nostræ fidei suo sanguine asseruerunt. Diva Justina, prima virginum eundem pro Christo effundere non dubitavit, semen Patavinorum Christianorum. VITALIANUM ejus parentem, tum splendore natalium, tum opibus clarum, præfectum Patavinum autumant, PRÆPEDIGNAM quæ ejus matrem, prosapia & moribus nobilissimam: Ambo à D. Prosdocimo, quem S. Petrus Patavium miserat, pagano cultu repudiato, Christianam fidem amplexi sunt, & Justinam ediderunt, suæ familiæ decus, & sexus ornamentum. Illam curaverunt educari in timore Dei, quo omnia Religionis axiomata comprehenduntur. Hunc illi tantâ efficacîâ insinuaverat D. Prosdocinus, rerumque caducarum contemptum, ut post obitum Parentum, se totam Christo sacraverit.

Nero sextus Romanorum Imperator, Ecclesiam nascentem primò persecutus est A.C. LXVI. Christianos criminans Romam incendisse, & cum imperii Regina totum orbem vastasse. Provinciarum præfectos jussit Christianis quibuscunque vim inferri, & eos perduelles haberi. Maximinus Vitaliani in prætura Patavina successor, summam Neronis sævitiam ingentibus suppliciis executus est. Justina pietati semper intenta, opes carcere clausis subministrabat, egenis alimenta, omnibus solatium: Frendens Maximinus curavit illam aripi: Effugere quidem potuerat, satellitibus è curru suo prævisis, sed aliud disposuerat summus rerum moderator: Ad angustam pontis Marini viam, è curru suo dejecta, atque è suorum manibus erepta, ad Maximinum deducta est, cujus tribunal in campo martio Patavino, vulgò *Prato della valle* erectum erat.

Egregia Justinæ forma raptus Tyrannus, blanditiis primùm ac muneribus ejus pudicitiam debellare tentavit: At illa se Christianam professa est, quo castitatis summa continetur; Se Deo soli addictam, nullique quàm æterno Sponso nupturam; Furorem Maximini adauxit responsio, ut supplicia sævamque mortem minaretur. Quid ad hæc debilis virgo sexdecim annorum? Ætatis, sexusque viribus superatis, se constantissimè morituram respondit, nihilque prælaturam.

Christo suo. *Ne credas, ò Maximine, me nunc supplicio territam, quæ tuos spreto oblatos honores; unus mihi erit crucifixus noster Christus, præ quo caduca sunt omnia: Quid sapiunt quæ polliceris, dum caelestem vitam per solam fidem Christianam acquirendam intelligimus; Idolorum vanitatem utinam ut te nosceres.* Morte illico puniatur quæ blasphemavit, inquit Maximinus. Eo vix audito lictorum unus sica ejus præcordia percussit, ut beata anima ad cælum volaverit.

Sacrum ejus cadaver à Christianis piè deportatum est in facellum à S. Prosdocimo sacratum in honorem Virginis, non procul à martyrii loco; Illicque quievit donec Gerardus Episcopus Patavinus, pias reliquias, ut ingentem thesaurum, transtulerit in arcam altari maximo submissam, egregii illius templi, quod excepta basilica Romana, cætera Christiana tum amplitudine tum opibus, tum magnificentia superat. Religiosè id cultum est à RR. PP. Benedictinis dictis *montis Cassini*.

Redeo ad Divam nostram, quæ una cum S. Prosdocimo, S. Daniele, & S. Antonio, civitatis Patavinæ protectrix invocatur: Nec non & Seren. Reipublicæ Venetæ ab eo tempore quo septimo Octobris qui D. Justinæ sacer est, 1571: victricem Turcarum classem amplissima clade dejecit Christianus exercitus, ad Naupactum vulgo *Lepanto*: Hinc vulgaris moneta hanc præfert Epigrammæ, **PAX TIBI MARCE EVANGELISTA MEUS**, averfa verò, **MEMOR ERO TUI, JUSTINA VIRGO**: Sic junguntur Ser: Reipublicæ maximè faventes, Evangelista, & prima martyr.

Bis pinxit Paulus D. Justinæ necem seu martyrium. Digniorem supramemorati templi partem, major occupat tabella, tantæ dignitatis ut ab Augustino Caraccio ære incidi meruerit: Alteram, tabellam ne an gemmam dixero, inter celeberrimi Pictoris opera censent artis periti: Servabatur illa in privato Abbatis sacello, donec à loco mandidiore non nihil corrupta, ad salubriorem vicinum delata, nuper fuerit.

In medio cernitur ipsa Diva concidens, eluscescente in ea tum mortis dolore, tum animi lætitia, quod virginitatem Deo servaverit, sanctitatem ejus indicante palma, coronaque ab Angelo delata, ad ejus currum e quo rapta est, delabente: Vestes ejus totæ sunt Patavinæ, anteriori sæculo usurpatæ. Corona ad ejus pedes principatum Patavii denotat, quamvis apud historicos incertus habeatur. Maximinus in folio sedet, prætor seu præfectus: Inter comites unus videtur tribunus militum, scipionem manu tenens, totus ferro indutus, si caput excipiat, quo Pictoris facies clariùs innotesceret, sæpè in suis tabellis representati. Cætera parum ad historiam, impensè ad ornatum faciunt.

D. SEBASTIANVS AD DIOCLETIANI TRIBVNAL.
Opus Pauli Galliarum Veronensis.

DIVUS SEBASTIANUS

AD DIOCLETIANI TRIBUNAL.

OPUS PAULI CALLIARII VERONENSIS.

Christianis Ecclesiæ nascentis Martyribus in fide immota, constantia laudem ante omnia conciliat. Sævientis Tyrannorum diritatis minas illi ridentes, alacri animo pro sacrosancta Religione tormenta mortemque subibant. Idololatræ totis viribus, totaque contendebant industria, ut eos qui Christianæ Religioni nomen dederant, vel præmiorum pollicitationibus, vel terrore pœnarum, a proposito dimoverent. Incaßum tamen laborabant: Quò enim plures è Christianis interficiebant, eorum numerus in dies magis magisque augebatur. Incendium oleo videbantur extinguere, adeo persecutionibus Ecclesia crescebat. Idcirco nonnulli a Romanis Imperatoribus vel desperatione successus, vel aliis de causis, quas vetera monumenta volentibus vel legere vel conjicere licet, Christianos quietè res suas agere siverunt.

Diocletianus tamen, quod alii nequiverant, perficere se posse arbitratus, in Christianos, qua Romanum patebat Imperium, grassari ac sævire cæpit. Ea illi mens erat ut hos prorsus everteret, idolorumque cultum, vanam Religionis simiam, ubique restitueret. Ea de causa plurimi Christianorum occisi, inde nihilominus Imperator optata consequi non potuit. Radices tam altas nostra religio egerat, ut illi tantum virium, quibus eas convelleret, haud suppeteret: seu veriùs Deus ex alto, quod illi in animo erat, ex voto conficere prohibuerit.

Inter præcipuos, in quos ille sæviit, Sebastianum è patre Narbonensi, matreque Mediolanensi natum, Ecclesiastici Annales recensent: Christianæ fidei dogmatibus imbutus, ab Idolorum superstitione abhorrebat, palam aliud ostendens, ut divexatis ab Imperatore Christianis tutiùs diutiusque opem ferre clam posset. Eos proinde opera patrocínio facultatibusque fovebat. Carceris tetro squalore maceratos consolatus angore levabat, alacriterque tormenta perferre hortabatur. Verùm, quia ejus pietas diu latere non potuit, ad Imperatorem delatus fuit, eo crimine quòd esset Christianus. Ad se accersitum acriter Diocletianus objurgavit, minis interpositis, a Fide Christiana amovere conatus. Quæ cum irrita cederent, sibi variis maximisque promissis allicere tentavit: Sed cum adhuc nihil proficere videret, Sebastianum in fide constantem sagittis configi jussit. Sic undique faucium Sebastianum, mortuum putabant omnes. Verùm cum Irene pia femina Sebastiani corpus noctu subripere vellet, ut sepulchro decenti conderet, eum adhuc vivere comperit. Domum idcirco sanandum secum ducit: ubi non post multos dies

sedulâ piæ mulieris curâ convaluit. Cùm id Christianorum pluribus, qui Sebastiano illis faventi summopere addicti erant, cognitum fuisset, eum convenerunt, hortati ut Roma profectus aliò abscederet, donec Tyranni rabies defæviret. Porro Sebastianus illorum monitis haud acquiescens, constantè abnuìt cauta suggerentibus obsequi, sua interesse magni arbitratus, si constanti sua fortitudine in fide tuenda, cujus jam specimen luculentum ediderat, exemplum, aliis pœnarum formidine in fide nutantibus præbere pergeret. Eo igitur animo, domo in qua vulnèrum causa delituerat, egressus Imperatorem adiit, Christianorum causam intrepidus agens palam ostendens falsa esse, quæcunque Idololatræ impostores Christianis objiciebant, in eo toti, ut innocentibus invidiam malignè crearent, eorumque sanctitatem, seu summum scelus, iniquè carperent: Diocletianum, qui Sebastianum jam vita functum existimabat, ea de causa stupor corripuit. Simul ac autem quì hoc evenisset, certior factus fuit, ira magis magisque frendens, eum in Hippodromio palatii tandiu cædi fustibus jussit, donec vita cederet.

Hunc Martyrem stantem ad Imperatoris tribunal, cùm ab eo vocatus magna constantia se Christianum esse prodidit, Paulus Calliarius Veronensis exhibet. Aliter ac antiquitas ferat, omnia Paulus pinxit, pingendi optimus artifex, Antiquitatis parum gnarus. Non chlamys aliaque primæ cohortis Ducem decencia Sebastianum ornant; sed catafractus paludamentum Imperatorum tantum proprium post tergum rejectum ostendit, Facies Pictoris vultum gerit, cui mos erat fere semper se pingere. Diocletianus in edito sedens solio, variegata magnificè indutus veste, sceptrumque manus stringens, Sebastianum torvè intuitus increpare videtur.

Ad Imperatoris latera duo senes (sive fenatores, sive quosvis alios Pictoris libertas fingat) Sebastianum despectant. Infra tribunal, Milites hastati sedent. Ad podia, colloquia duo miscent, quorum alter ut Sebastianus, catafractus ensẽ seu spatham infra capulum manu stringit: Alter jus Turcarum more caput indutum est, & is manu aliquid innuere loquens videtur. Hos juxta Pumlilio deformi facie, sicam ad latus habens, cum cane ludit. Altera parte Miles seu Dux equo infidens, cui prope alius pedes adstat, conspicitur. Cætera columnas nimirum, arcus, & podia, ad ornamentum tabellæ scitus Paulus confecit, qui si ut pingendi artem mores antiquos calluisset, uberius eruditisque gratius, picturæ explicandæ ansam suppeditasset.

Desbois sculp.

S. GVILLELMVS AQVITANIAE DVX.

VES TEM ANACHORETICAM A D. BERNARDO SVSCIPIT.

Fr. Barbieri, vulgo IL GVERCIN, pinxit Bononiae, in ædibus S. Gregory.

S. GUILLELMUS AQUITANIAE DUX

VESTEM ANACHORETICAM à D. BERNARDO SUSCIPIT,

Fr. BARBIERI, vulgò IL GUERCIN, pinxit Bononiæ, in ædibus S. Gregorii.

A sunt hominum ingenia, ut si vitio sese addicant, virtutis quandoque prorsus obliviscantur, si virtute animum serio excolant, vitia cane & angue infensius odio habeant. Guillelmus Aquitaniæ Dux ac Pictaviensis Comes idclare ostendit. Donec ille liberio rem vitam secutus, quidquid libuit, licere sibi arbitratus est, Principum pessimus fuit: ubi verò ad meliorem frugem divinitus conversus resipuit, Sanctorum optimus probitate summa correxit quidquid summâ nequitia ante deliquerat. Prodigium insolitum præpotensque divinæ gratiæ opus, qui hanc in Guillelmo abdicationem impietatis dicet, verum acu attinget. Nihil enim difficilius ac operosius quàm nequitiam evellere ex animo, in quo altè illa radices egit, sapientum placita experienciæque testimonia probant. Quidvis aliud quisque minus ægrè sibi suavisset, qui nequam Guillelmum nosset, quàm ipsum multis infamem sceleribus multa que hominum cæde cruentum, vitam improbe actam in melius commutaturum. Effreni adeo libidine inter alia fœdus erat, ut fratris uxorem triennali incestu Herodes alter polluerit. Gulæ immanis gurgès, quod pluribus hominibus ad victum satis erat solus vorabat. Humani sanguinis appetens invitos reluctantesque, cum aliud deerat, ad certamen provocabat, ut ex eorum nece ferum animum voluptate sæva recrearet.

Cùm ea tempestate schismate Ecclesia divulsa damna non vulgaria pateretur, Guillemus Petri Leonis qui Anacleti nomen gerebat quique Pseudo-pontifex dissidio sacrilego religionem vexabat, partes fovit, illegitimam auctoritatem violenta sedulitate promovens. Qui dicto ejus audientes esse volebant, ejusque impiis conatibus vel paululum obstabant, bonorum jactura, exilio, vel morte pœnas dabant. Tantæ præterea impietatis erat, ut Dionysius alter si quid sceleris patra verat, illud facitis nugis glorians ostentaret. Cùm Petrus Pictaviensis Episcopus ipsum liberiùs argueret ac diris devore monitis pervicaciter obstitentem inciperet; ille præcipiti furore percitus, objurganti Præsuli stricto gladio mortem intentavit; cum necem illaturum Episcopus inducias loquendi petens, ut anathemate quo ipsum percellere cœperet, omnino feriret, à proposito revocavit. Mox Guillelmus animadvertens qua id arte Petrus fecisset, nimirum ut quod inceperat, perageret, mortem tali causa libenter obiturus, solitis usus sarcasmi reposuit, nunquam per se factum iri, ut odio quo Petrum persequeretur, hæc inferretur injuria, ut Petrus suæ manus auxilio ex hac vita migrans cælum.

ingrederetur. Deinde, ubi post auditum eundem Antistitem exultantem fato cessisse, palam falsa dicacitate jactavit, se pœnitere quòd antea eum non interfecisset, ut ipse ejus anima grates haberet quia in cœlum ei aditum aperuisset. Talis Guillelmus erat antequam impietatem dedisceret.

Postea vero D. Bernardi Claravallensis hortatu adeo repente mutatus est, ut ingenti de patratiss facinoribus dolore, ab his omnimoda in posterum temperantiã vitam sanctissimam instituerit, lacrymis ac gemitu priorem pessimè traductam, execratus. Lorica ferrea super nuda carne indutus, pluribus gravibus catenis obstrictus, antea acta crimina totius corporis maceratione expiavit. In solitudinem post Hierosolymitanam peregrinationem secedens, eremo inclusus, ad mortem usque delituit severã penitentiã emendans quæ nequiter antea fecerat. Ad annum 1156. e vivis discessit, celebrem sanctitatis famam post obitum relinquens. Qui plura cupit (non enim omnia recensere opus est) Theobaldum Episcopum cuncta Guillelmi fuisse scribentem apud Surium, die 10. Februarii, & Baronium in Annal. ad annum 1135. & sequentes adeat. Multa hic etiam consultò missa facio, quia difficultatibus obvoluta, dissidentibus Scriptoribus, confundunt veriùs quam instruant: Ne ea discutere obscuraque detegere, sed plana & obvia referre meum tantum esse arbitror.

Ad tabellam progrediamur, inter opera Fr. Barbieri Centensis celeberrimam. Hic tamen oculi vitio orbi notior fuit quàm familiari nomine, non apud suos tantum Bononienses, sed & cæteros etiam *Guercin* nuncupatus, strabonem latini dicerent. At quantum levem hanc labem honestavit animæ corporisque decus? quo inter homines excellere visus est, pietate, probitate, industria, eximiis & sibi singularibus virtutibus. Obiit ille an. 1667. æt. 70. Sed ad tabellam: Hanc video laudatam in Italico libro *Picturas Bononienses* declarante his verbis; *In sacello S. Felicis ad Nobiles Locatellos pertinente, terret simul ac delectat stupenda S. Guillelmi tabella, colorum viribus admirationem omnium merita*. Equidem nullos audivi Picturæ amantes qui Bononiam superantes SS. Gregorii ades negligant, vel solius hujus tabellæ causâ.

In illa Sanctus Pœnitens præcipuum occupat locum supra lorica induens vestem anachoreticam, quam D. Bernardi monitis parens, genuflexus induit. Fingitur adeste Beatissima virgo super nubes Jesum tenens, a SS. Jacobo & Philippo adoratum, quibus facellum dicatum, hoc dyticho nobilitatur.

Guilelmum, Christi matrem, venerare Jacobum,

Nec parveas triplici tute patrocinio.

Fingitur etiam miles vexillifer tantam Patroni sui mutationem admirans, de qua cum Monacho verba facere videtur, quem ex veste alba Divi Bernardi affeclam judicare est.

ato celi
fecisset,
Guillelm
atus est,
emperat
traditio
bus care
solitudin
ortem ad
um 1146
plura co
hillelm
um 1134
ficultatis
nt: Neca
atum est
berima
os tant
i dicer
quo in
agularib
da tam
ad Nob
colora
nantes q
e causa
ens velt
Fingit
dorum
de qua
affectam

ERIS

NOB. MVLIERIS CASTITAS OPE D. ANTONII VINDICATVR.
Titianus pinxit Patavij, in schola S. Antonij.

NOB. MULIERIS CASTITAS, OPE D. ANTONII VINDICATUR.

TITIANUS PINXIT PATAVII, IN SCHOLA S. ANTONII.

Chola S. Antonii templo ac monasterio contigua, egregiis picturis nobilitata est, quæ ne aut tam citò perirent aut fortè distraherentur, ipsis parietibus consignatæ sunt. Patavini quippe ob amplissimas agri divitias, elatumque ob fortes Trojanos majores suos animum, gloriæ cupidi, ædes sacras, palatia publica, privatas etiam domus nobilissimè depingi curaverunt; ne per vicos ambulantes sua deesset voluptas, suumque, opinor, ad nobilia facinora incitamentum. In illa schola tres eminent, principis pictorum Titiani manu exarata, quas ut non sine magna animi jucunditate mihi sæpè conspiciere licet, ita ab omnibus peritis impensè celebrari audio: maximè à Georgio Vasario, in Titiani vita: *Pinxit, inquit ille, Patavii in recenti tectorio SS. adium D. Antonii aliquot hujus historias*. Ex quo gaudent Patavini, dolent multi, hæc opera aliò deferri non posse, quæ ære quantumvis magno redimerentur. Diuturna hæc Titiano remaneat gloria, civitati Patavinæ, atque celeberrimo monasterio.

Infra unamquamque depictam historiam appensa est tabella, à duobus circiter sæculis manu scripta, quarum una quod exponimus ita declarat: *Nobilis Ferrariensis suspectam habens uxoris pudicitiam, hanc molestè primùm, deinde acerbè & duriter habebat; Cessari rixas spes erat à partu, si masculus ederetur, familiæ spes & fundamentum. Concessit eum Deus, sed neque matri neque filio majorem consequi gratiam licuit, aperto ferventissimoque odio illos habente Patrefamilias. Hujus pia ac innocens uxor nil aliud opis credidit sibi dari, quàm ut ad celeberrimum S. Antonium vulgò dictum Taumathurgum confugeret, auxilium querens. Mulierem consolatus est S. Antonius, seque subventurum promisit. Familiam proinde visitans, presentibus Patre Matreque & aliis, infantulum è cunis ad se deferri curavit, & fasciis solutum his verbis excepit: Jam liber es, inquit, in nomine Jesu Christi tibi impero, ut liberè dicas quis sit Pater tuus? Ille verò obtemperans, quamvis nondum locutus, brachia ad Patrem convertens, illum amantissimè nominavit & amplexus est. Tunc S. Antonius Patrefamilias alloquens, An dictis factisque resisteres? inquit; Ex ore infantium, & lactentium perficit laudes suas Dominus, ut destruat inimicum. Tu itaque illi obtempera; & uxorem tuam censeas pudicam. Derepente mutatum est cor illius, & lenitus animus, ut concordiam familiæ mirata fuerit tota Ferrariensis civitas, ad Dei gloriam &*

S. Antonii decus, qui postea quamvis vivus illic & ubique miro cultu honoratus est.

Hæc ex tabella, quæ tantum D. Antonii miraculum refert: quo quidem maximè opus erat, ut inquietus zelotipia Mariti animus mitigaretur. Cùm enim illa Maritorum mentem invadit, adeò illos obturbat, ut vel levissimum quidque violatæ ab uxoribus fidei suspicionem ingerat. Uxoribus verba, nutus, motus vel innocentissimos, malitia pollutos arbitrantur. Adeò prava opinio illos de sede rationis dejicit, ut verum à falso segregare non possint. Cùm mens illorum eò tendat, ut Conjuges injuriam inferre sibi putent, omnia earum facta, dictaque in eum collimare scopum sibi suadent: Et si prudentiæ ductu veritatis tramitem reperire negligant, adeo transversos cæcum judicium agit; ut ad præcipitia miseris prava animi affectio adigat, nulla existimationis ratione habita, quam tueri falsæ opinionis errore, imprudentibus factis arbitrantur. Præclare igitur cum zelotypi illius uxore, ope D. Antonii actum fuit: Si secus evenisset, quæ jurgia, quæ dissidia, quæ mala innoxiam mulierem non affligerint?

Diverso habitu diversisque figuris fortè sculptori convenientioribus hæc repræsentatur historia, in nono arcu facelli D. Antonii, utar verbis R. P. Santes Saccensis Burdegati: *Expressit Ant. Lombardus egregius statuarius infantulum paucos dies natum, articulata loquela suspicionem adulterii a matre avertentem.* Provida Titiani mens omnem commentario locum eripere solet, ut ex ejus penicillo oratio prodire videatur. Dicebatur olim penicillus calami æmulus, & calamus penicilli, sibi invicem usum commodantes: At Titiane, quantam vim imitatrici tuæ arti tribuis, tantam eloquentiæ detrahare videris, ut viri zelotypiam, uxoris pudorem, piam S. Antonii confidentiam, cæterorumque curiositatem & admirationem eloquentius descriperis, quàm verbis Rhetor potuisset? Accedat alter heros in calami auxilium necesse est. *Segnius irritant animos demissa per aurem, Quàm quæ sunt oculis subjecta fidelibus, et quæ Ipsa sibi tradit spectator.*

Id obiter notabo S. Antonium ad vivum graphicè depictum esse, vultu planè simili ei qui in choro RR. PP. asservatur, multis miraculis claro. Variæ vestes variæque figurarum positiones prægrande Titiani ingenium declarant, quod postea maximum evasit, ut ante se natos pictores quoscumque superaverit, posterioribus exemplum. Colores ne tacebo? adeo vividos & vegetos, ut duorum prope sæculorum senectus nil rugarum nil detrimenti tabellæ attulerit.

ABSCISSVM PEDEM S. ANTONIVS TIBIÆ RESTITVIT.

Titianus pinxit Patauij, in scholæ pariete.

SANCTUS ANTONIUS

ABSCISSUM PEDEM TIBIÆ RESTITUIT.

TITIANUS PINXIT PATAVII, IN SCHOLÆ PARIETE.

Litteram Titiani tabellam exhibemus, tanto nomine dignissimam, accurata delineatione vividissimisque coloribus nobilissimam: Pium ejus argumentum venerationem adauget a Christianis quibuslibet arripiendam, intellectu sensum ad majus fidei obsequium deducto. Nec obstat minimum quid esse quod piis animis Pictor ostendit, cum Divinæ sapientiæ ac providentiæ miracula non minus in parvis, quam in magnis elucescant: Debent enim illa considerari per studium, & nunquam discuti per intellectum. Deum itaque continuo adoremus, & ut præcipit David, *Laudemus Dominum in Sanctis ejus*, qui cum omnes maximi sint & felicissimi, nobis non nisi magna & felicia erunt exempla, ad Salutem æternam conducentia.

Titiani mentem sic explicat R. P. Santes Saccensis Burdegatus, in vita S. Antonii, cap. 54. cujus verba hic apponere consultum est. *Paduanus quidem Viro Dei confitens peccata sua, inter alia exposuit ei, quod matrem suam tanta vi trussisset pede, ut in terram dejecerit. Id audiens Vir Sanctus, omnis malitiæ hostis capitalis, cum quodam spiritus fervore dixit. Pes quo pater aut mater percutitur, meritò quamprimum debet amputari. Quod ille homo simplex perperam accipiens, illico domum abit, & pedem amputat. Mox per omnium ora volutat crudele facinus, & ad virum Dei refertur: Qui absque mora adit hominem, & per oblatas Deos preces, crucis signo expresso, jungit pedem tibiæ, & aliquandiu linit sacris manibus suis. Confestim surgit homo, incolumis ambulans, & exiliens, & laudans Deum, & ingentes agens gratias ser-vō ejus fidei Antonio.* Hoc ipsum suo modo in marmore expressit celebris sculptor Tullius Lombardus, in S. Antonii Sacello, tabella septima; ut ex triplici illa descriptione omnino pateat Dei omnipotentia, Antonii sanctitas, & devota Patavinorum pietas.

Hanc quis non miraretur, extensam conspiciens S. Antonii dextram, cujus virtute abscissa membra denuo cohærent? Ut ingentem dolorem sic summam pœnitentiam in jacente & prostrato Juvene conspicio, qui mori maluisset quàm calce matrem impetere. Solatur Leonardum soror, sic enim illum nomina Lelius Mancinus Politianus, manu capiti apposita, mira vultus modestia animi suavitatem indicante, fratrisque infelicitatem deplorante. Nonne misericordiam implorat Mater genuflexa manus extendens, sanctumque Antonium intuens,

anteactis miraculis jam clarissimum? Qui maximè devotum esse fœmineum sexum negaret, ex hujus mulieris pathemate seu affectu abundè posset dignoscere. Ab opposito stat Chirurgus, cujus indumentum arti quam exercebat, convenientissimum esse videtur. Tunica rubea est & sanguinea, cingulo coriaceo cincta, manicæ violacæ. Ex corona pectori affixa suppositoque symbolo, civitatis Regiæ Patavinæ Officialis esse videtur. Sinistro brachio capsulam portat, in qua panni, spongiæ, cæteraque curandis vulneribus solita; Attonitus totus est, qui morbum sua arte, infanabilem, uno Sancti verbo reparatum videt, sicque se prorsus inutilem. S. Antonii focius, ex raso capite, leucophæi seu cinerei coloris veste, vicinus adstat, milesque tum armis tum clypeo illis temporibus usitato conspicuus, editum miraculum mirantur, quod vident, quasi capere nescii. Cæteri quinque adstantes mira ætatis habitus & colorum varietate, oculos impensè recreant: Omnes ad inauditum hætenus spectaculum stupentes, miraculorum Editorem suis sermonibus celebrare videntur.

Superiorem tabellæ partem ornat amœnissimus prospectus: Pagus, arbores, convallis, pascentium pecorum grex, montesque distantissimi, tanta elegantia picti sunt, ut gratior nulla esse queat resectio oculorum.

In ea igitur, & quo stupeat spectatoris oculus Pictoris arte, & quod discat mireturque considerantis animus, patrato à Sancto miraculo invenire licet. Sanè cum Juvenis ille nimio pœnitentiæ fervore abreptus tibiam sibi abscidit, documento est, ne quis absque prudenti consideratione quid aggrediatur, quod prius non perpendat, an illud suscipere sit rationi legique consonum. D. equidem Antonius, quò matrem nefariè percutientis immanè facinus culparet, illum ut relatum est, objurgavit; sed non eo animo, ut exequeretur ille, quod Sanctus increpationis tantum causa suggesserat. Nunquid cum Divinus Magister præcipit, effodiendos esse oculos, cum animæ damnum afferunt, illos sibi quis eruet? Non ea mente oculos effodiendos mitissimus Servator noster edixit, ut illos verè effoderemus; Verùm ut sic eos custodiamus, quasi illis erutis, cæci evaderemus, ne per illos anima in lethale discrimen incidat. *Littera occidit*, ajebat D. Paulus, 2. Cor. c. 3. 6. nos erudiens, ut ea solummodo faciamus, quæ ex vera Legislatoris mente, veritatis investigatione matura præmissa, deprehenderimus. Siquis tamen aliter fecit, velut hic Juvenis a D. Antonio sanatus, ingentis feryoris æstu excusari forsitan poterit.

VXOR A MARITO SAVCIATA OPE D. ANTONII SANATUR.
Titianus pinxit Patavij, in schola S. Antonij.

UXOR A MARITO SAUCIATA

A D. ANTONIO SANATUR.

TITIANUS PINXIT PATAVII, IN SCHOLA S. ANTONII.

Ter tia est & postrema hæc magni Titiani tabella, in eadem schola S. Antonii depicta: cæteræ enim, peritorum consensu, ab ejus discipulis delineatæ adumbratæque sunt, tanti magistri disciplinam ac industriam imitari conantibus. Hanc autem supra duas priores eminere nullum dubium est, quamvis figurarum numero illis cedat. Historiam ejus tacuerunt multi S. Antonii vitam describentes, hanc tamen excerptam habemus tum ex Lelio Mancino Politiano miraculosam Sancti vitam describente, tum ex tabella picto facinori appensa, à duobus circiter sæculis italicè manuscripta.

Strenuo ac nobili militi nupserat formosa Virgo, dotibus multis conspicua: Honestatem ejus ac pudicitiam ornante summa erga S. Antonium reverentia: Maledicentiæ tamen adeo fuit obnoxia, ut maritus multa de uxore audiens injuriam tandem sibi ab ipsa fieri persuasus sit: Ira accensus pugione portari solito, pudicæ innocentisque uxoris pectus transfixit. Quid ageret imbecillis mulier? Oculos ad cælum erigit innocentie sue ac pudicitie testem, Deum invocat calumnie sibi illatæ vindicem, Sanctique Antonii opem implorat moribunda. Maritus interfector, sibi timens, quò legum se veritatem eluderet, consanguineorumque uxoris sue vindictam, è civitate fugiens, discrimini se subduxit, aut nunquam, aut securè rediturus. Evadenti occurrit S. Antonius, qui re tota cognita, hunc solatus est jussitque domum redire, in qua quasi moriens miserè jacebat vulnerata. Contrectata a Sancto plaga, quæ nullam medicinæ sanationem admisisset, confestim coaluit. Miles attonitus totus mutatus est, quasi de lupo agnus factus: Veniam tum a S. Antonio tum à castissima sua coniuge postulavit & impetravit, Deique gloriam & S. Antonii miraculum tota sua vita celebravit. Hæc, tabella manu scripta.

Innocentia nunquam non divinitus tecta: E re divinæ Providentiæ quodammodo videtur innoxios tueri. Horum patrocinium quantæ sibi sit curæ, Deus pluries ostendit. Iosephus, Jacob Patriarchæ filius, ab Ægyptia domina libidinis furore infana, ceu alieni thori invasor insimulatus, omni ope humana destitutus, qua falsum crimen à se amoveret, innocentie patroni Dei auxilio tandem evasit, ad Ægypti imperium à Rege secundus, provectus. Susannæ inter mulieres castissimæ eventus notior est, quam ut prolixa narratione indigeat. Sacræ Historiæ jam recensitæ aliæque plura, innocentie cælitus protectæ exempla passim habent. Deus, ejusque cælitates è cælo innocentibus adsunt, nunquamque malignitatis odio, livoris calumniis, cæcique furoris iracundia, innocentiam omninò premi sinunt.

Ingentia ejusmodi Divi Antonii stupenda facta causam præbuerunt solenni *Responso* quod in ejusdem honorem tum Patres Conventuales, tum alii ejus nomini addicti, publicè privatimque cantant.

Siquæris miracula, Mors, error, calamitas,

Demon, lepra fugiunt, Ægri surgunt sani, &c.

Quod domi peractum esse traditur, in agro ad monticuli radices seu in occulto, finxit Pictor; fortè ut vivis amœni illius prospectus coloribus, opus suum nobilitaret. Conspicitur Miles ficam è vagina detractam dextrâ tenens, qua jam vulneratam uxorem iterum transfigeret. Illius faciei nihil deest, quod animi perturbationem, iram furoremque declarare queat. Misera vero lacrymis & precibus crudelem Viri sui impetum coercere tentat: Collapsa ea est positione ut quod in Julio Cæsare notum est, manum vesti admovens, pudori consuluisse videatur, ne vel minima sui corporis pars nuda exponeretur.

In remoto recessu conspicuus est S. Antonius, fugientem militem consolans, genuflexum crimenque suum fatentem, quem domum redire suadet. Variegata Viri vestis miram oculis præbet voluptatem, quamvis ex Pictoris mente procedat, non vero ex rei veritate. An Lemovicenses Galli tales induebant vestes? opinari foret ridiculum, apud eos porro patratum fuisse facinus narrat Lelius Mancinus Politianus. Sed frequentissimum illud est Pictorum erratum: Græcorum, Romanorumve prælia fumo ornant è tormentis bellicis prodeunte, quæ nonnisi post viginti sæcula scilicet à pyrii pulveris invento fuere in usu. Lepidus est continuus iste Ant. Tempestæ Florentini quantumvis celeberrimi error: Sed & ipse Raphael Sanctius similiter aliquando peccavit, aliique artis pictoriæ Coryphæi, quorum incogitantia benigna suppleat spectatorum indulgentia.

Tanta elegantia animi pathemata hic expressa sunt, furiosa militis rabies, innocentis vulneratæ miseria, Sancta D. Antonii confidentia, ut penetrare non modò quid agatur, sed quid cogitur, spectatoribus liceat. Adeo feliciter renovavit Titianus, quod olim Plinius docuerat: *Rarum in successu artis picturæ, ut ostendat etiam quæ occultat.*

S. ANTONIVS PATREM SVVM A MORTE LIBERAT.
Patatij, ad parietem scholæ S. Antonij.

SANCTUS ANTONIUS,

PATREM SUUM A MORTE LIBERAT.

PATAVII, AD PARIETEM SCHOLÆ S. ANTONII.

Non est inquirere in rerum pictarum veritatem, earum præcipue quæ quantumvis sensibus nostris repugnantes, sacrosanctam fidem insinuare aut confirmare valent, *Pietas ad omnia utilis.*

In eadem S. Antonii schola, magnifico ejus templo contigua, cernitur hæc tabella, non a Titiano quidem, sed ab uno ex ejus discipulis egregiè depicta, cujus explicationem non obscure declarat Lucas Assarinus in libello de S. Antonii vita. Nobilis quædam virgo Ulisipponensis & formosissima in sui amorem rapuerat

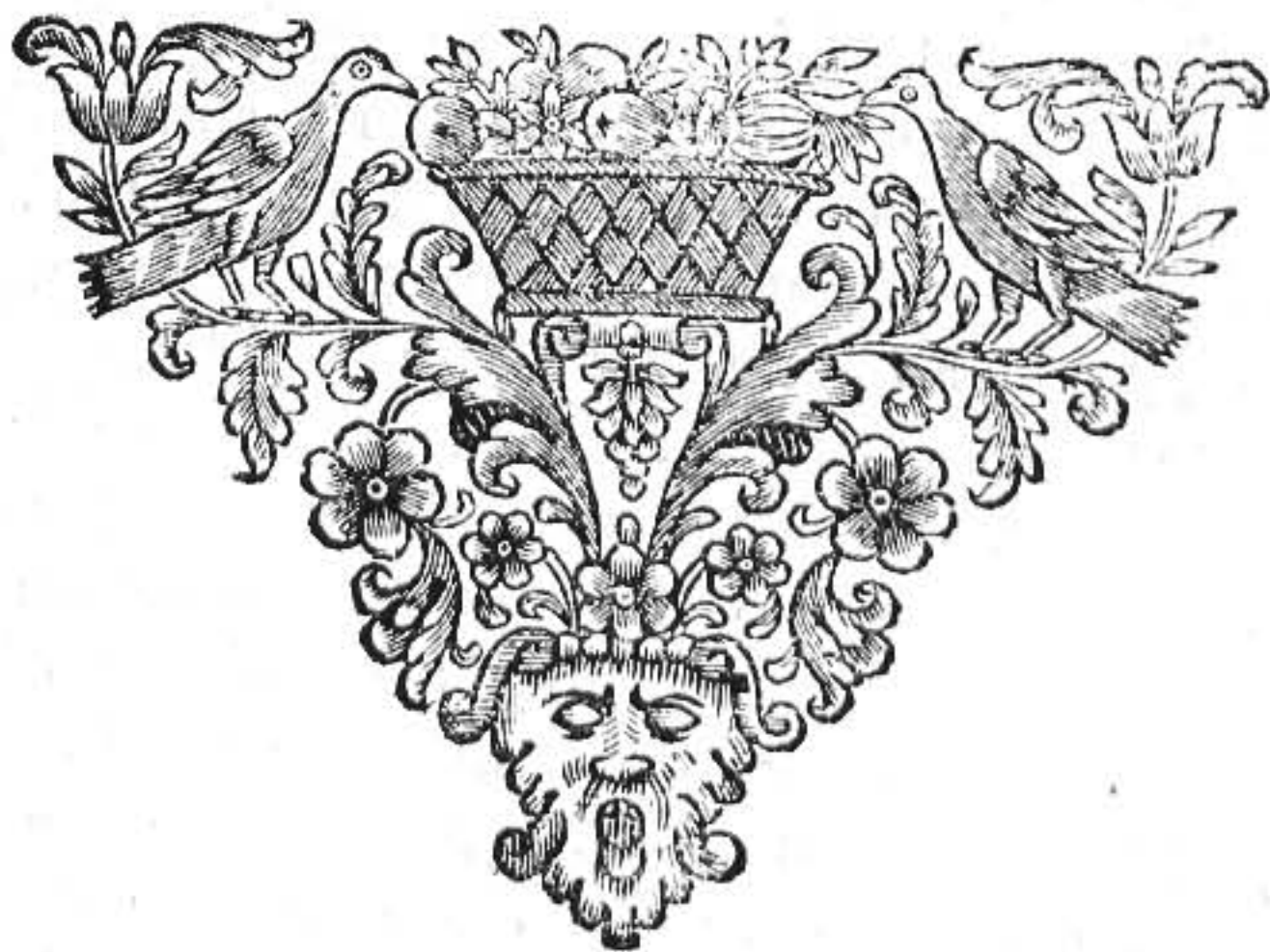
ejusdem conditionis juvenem, cujus familia veteri odio suæ erat infensissima. Amor iste, ignis instar diu celari nequivit, quin per totam civitatem spargeretur: Tres Virginis fratres, inimicæ familiæ affinitatem abhorrentes & sibi injuriam fieri arbitrantur, sororis amasium interficere decreverunt, quem incautum noctu adorti, generosè tamen se defendentem, in via publica necaverunt. Ejus cadaver ab iisdem in vicinum hortum delatum est qui fortè ad Martinum Bullionium pertinebat, S. Antonii patrem. In unigeniti filii sui absentiam inquirentes Parentes, sanguinem audierunt sparsum circa Virginis amatae ædes; accurrunt, & guttularum viam è vestigio sequentes, ad hortum perveniunt Bullionii, in quo repertum cadaver dolorem amplissimum excitavit. Ira incensi, Bullionium accusant, & a Judicibus obtinent eundem incarcerationem coniici, adhibitisque quamvis falsis testibus, homicidii damnari & ignominiosa morte puniendi. Hora erat supplicio constituta, cum S. Antonius verbum Dei publicè Patavii prædicans, a Deo de periculo Patris monitus, se ab Angelo raptum, & Ulisipponem deportatum persensit. In lugubrem pompam incidens, hanc sistit, omnesque cogit ad tribunal retrocedere. Attoniti Judex, condemnatus, lictores, carnifex, cæterique ad Palatium remeant. Tunc Antonius voce humanam superante, jubet Juvenis necati cadaver in conspectum omnium deferri: *Jam loquere, inquit, Deo volente & palam facias num Bullionius te necaverit?* O grande Dei miraculum! Mortuus loquutus est, & hæc protulit verba, *Bullionius cedis meæ non fuit particeps, ejus est innocentissimus; Tu vir Sancte, ora pro me, ne æternum peream.* Consternatus Judex damnatum senem dimittere coactus est, spectatores Deum laudaverunt, & S. Antonius cadaver signo crucis munitum sepeliri curavit. Eodemque momento, ut ferunt Annales Patavini, in pulpitem reportatus, declarato quod in Lusitaniæ

metropoli gestum erat facinore, concionem quam inchoaverat, absolvit. Hoc ipsum refert in S. Antonii relationibus, Lelius Mancinus Politanus: In tertio arcu sacelli D. Antonii, sculptæ sunt figuræ undecim marmoreæ, ab insigni statuario Veronense Hieronymo Campagna stupendum illud miraculum celebrantes. Rem totam exponit libellus orationum cui titulus est, *Nuovo & devoto giardino d' orazioni al miracoloso S. Antonio di Padova &c.* 1688.

Sic D. Antonius vitam, quam à parente acceperat eidem restituit: Sic cædis falsò accusatum à morte exemit. *Non vidi justum derelictum*, aiebat David. Sic D. Antonii Pater sive justus, ut par est, credere, sive quia justus genitor præsens è cælo auxilium in re tanti momenti expertus Regis Prophetæ sententiam luculenter adstruere suo exemplo potest. Cùm nobis humana cuncta, quæ necessitatibus nostris opitulentur, deficiunt, cælestia suppetias indubie ferunt. Sacra monumenta volentibus, facta plurima, quæ idipsum re testatum faciant, obvia possim occurrunt. Aliqua recenserem, ni delectum impediens multa seges, narraturam eventuum hujusmodi multitudine obrueret. Id unum fat sit, sacris oculis, omniumque sæculorum, experientia fancitum luculenterque ostensum, neminem, qui Deo charus, ejusque patrocinio fretus, calamitatibus divexetur calumniisve impetatur, tandem sibi, vel cùm alia omnia speraret, subventum non sentiat.

Omnibus patebit, opinor, figurarum declaratio. In ima parte jacet Juvenis interfecti cadaver, jussu D. Antonii ad tribunal delatum: In superiori parte Judex sedet attonitus & quasi confusus: Hinc illincque stant quasi causam dicentes patronus supplicium Bullionei postulans, tum S. Antonius parentem retro se positum ab imposita calumnia vindicans.

Cætera ad ornamentum videntur efficta. Nec omnino vanum erit observare duos psittacos a duobus spectatoribus manu gestatos, indicandæ fortassis Lusitaniæ seu scenæ, quæ cum psittacorum patria, Africa & utraque India, florentissimum tunc habebat commercium. Scheda infimæ tribunalis parti affixa, designare videtur, quibus impensis picta fuerit hæc tabella: Pro **HERE PROPRIO** substituendum esse opinor **ÆRE**, neque porro satis abunde docemur, quis impensam fecerit: At piam fuisse animam nullo modo dubitamus.

vit. Hoc
ertio arcu
statuario
es. Rem
t orationi

edis falso
Antoni
uxilium
uere suo
ulentur,
as, facta

Aliqua
jufmodi
olorum
ejuque
ibi, vel

Juvenis
e Judet
atronus
um ab

re dos
iz seu
n tunc
etur
nielle
piam

ii
ii
ia
u2
tp
p.
s

ii
ii
ii
ii
ii

ii
ii

ii

ii

ii

ii

ii

ii

ii

ii

ii

ii

ii

ii

ii

Free copy for study purposes only - The Warburg Institute Digital Collections

VBI THESAVRVS, IBI COR.
Opus Domini Contareni Patavij, in schola S. Antonij.

Free copy for study purposes only - The Warburg Institute Digital Collections

UBI THESAURUS, IBI COR.

OPUS DOMINICI CONTARENI, PATAVII, IN SCHOLA S. ANTONII.

Nullum unquam miraculum legere aut audire contigit, quin ad confirmandam ampliandamve fidem ac doctrinam conferre non videatur. Utrumque præstat hujus tabellæ historia, a R. P. Santes Saccensi Burdegati, in vita S. Antonii descripta, c. 49. his verbis,

Avari fœneratoris Cor inter pecunias reconditum.

In Usurarii cujusdam exequiis, Vir Dei concionaturus, thematis loco, illud accepit ex Evangelio, Ubi est thesaurus tuus, ibi & cor tuum. Sub concione autem inter cetera ait, Mortuus est dives, & sepultus est in inferno. Ite ad thesaurum ejus, & in illius medio invenietis cor ejus, corpore jam humato. Abierunt hominis parentes & amici, & cor adhuc calidum in medio nummorum ejus invenerunt: Quod ejusdem Usurarii aperto corpore, nec corde invento, factum comprobarunt. Idem illud ab eximio scalptore Tullio Lombardo, marmori consignatum est, MDCXXV. in sexto arcu facelli D. Antonii. Diffusius & paulò aliter id describit tabella manuscripta, picto facinori à duobus circiter sæculis appensa, in schola D. Antonii. Hetruriam nominant nonnulli scenæ locum; atque Florentias alii; Ubi res gesta fuerit, parum ad nos facit, quam in S. Antonii Relationibus uberrimè descripsit Lelius Mancinus Politianus.

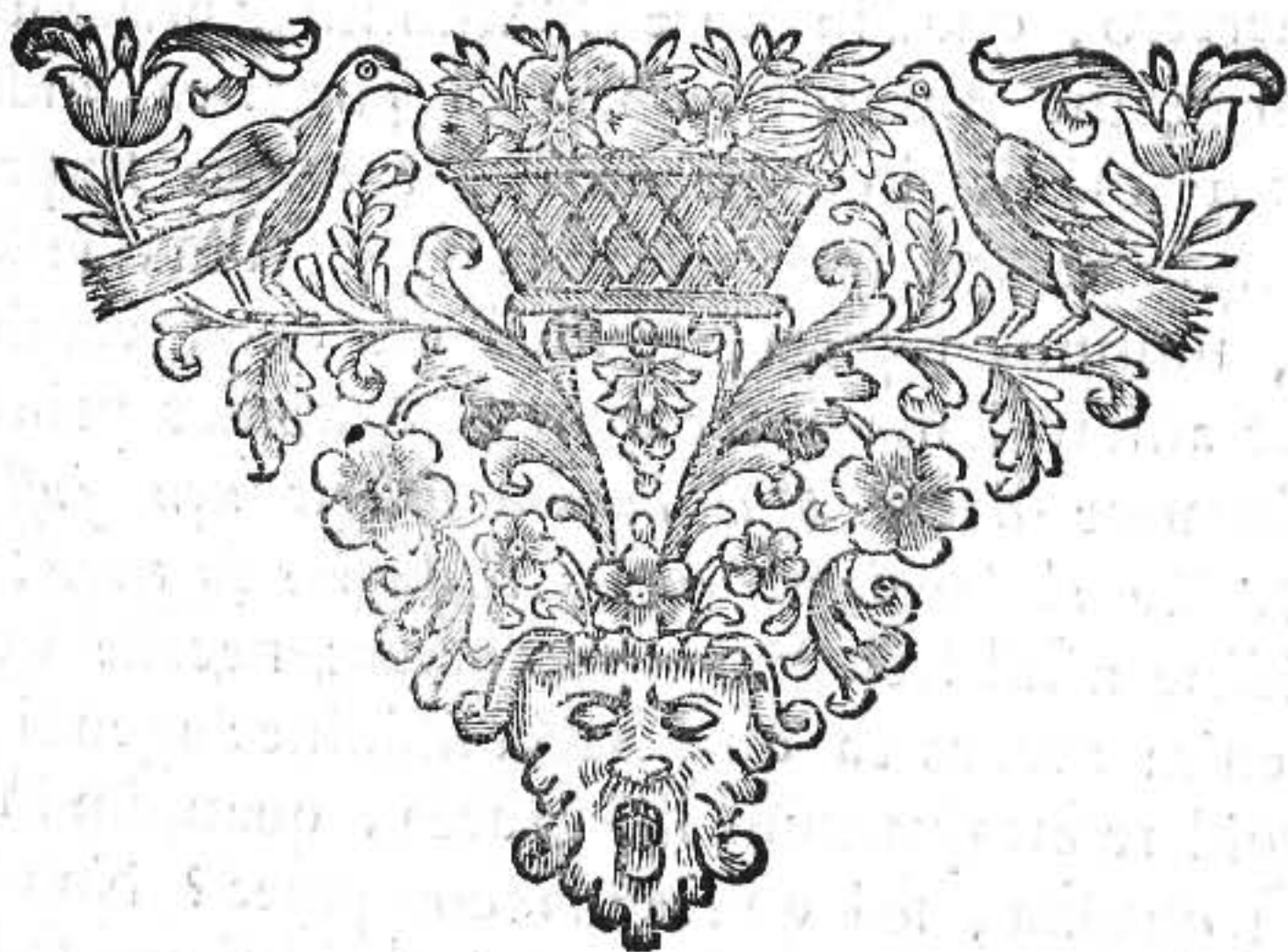
Nil omisit Pictor quò historiam totam eloquenti suo penicillo declararet: Cadaver jacet in pheretra, quod instante D. Antonio & præsentè populo dissectum est. Medicus (chirurgumne dixerò) ex setacea purpurea undosaque sua veste conspicuus, manum injicit in præcordia, totusque stupet illa esse vacua, deficiente vitæ principio ac præcipuo organo. Quæsitum, jussu D. Antonii, cor in arcula reperitur, nummis repleta, & illud est quod vetulus minister dextra apprehensum exhibet adstantibus; inter quos S. Antonius primus tenet. Nonne videtur hìc cum Salomone dicere *Qui aurum diligit non justificabitur*, & inde populum monere: *Nolite thesaurizare vobis thesauros in terra*, insatiabili quippe ista divitiarum cupidine nihil scelestius, ut corruat necesse sit qui confidit in illis. Neque solum enim avarus ea quæ habet libidine augendi cruciatur, sed & amittendi metu: Quid refert quantum illi in arca, quantum in horreis jaceat, si alieno inhiet, si non quæsit, sed quærenda computet? Non enim pauper est, qui minus habet, sed qui plus cupit; nec qui plus habet, sed qui minus cupit, dives: Suntque immodicæ divitiæ veluti ingentia & enormia gubernacula: Faciliùs mergunt quàm regunt, quòd habeant irritam copiam & noxiam nimietatem:

Quid de avaro factum foret, jam pronunciavit Spiritus sanctus; *Pecunia tua sit tecum in perditione.*

His auditis, pii adstantes Usurarii illius ossa Sanctorum reliquiis misceri non sustinuerunt, sed extra sacram cœmiterii tellurem, in viam proiici calcanda curaverunt; ut cujus anima jam publicè fœdata cognoscebatur, nec honorificæ cadaveris locatione gauderet.

Sic meritò malè actum est cum illo, qui naturæ melioris a qua se avertit, pietatis ac æternæ salutis oblitus, ex lucris illicitis, ex pauperibus pressis, tantam pecuniæ vim sibi nihil profuturam corraferat. Infelix! quot pericula subiit, ut illam congereret: Laboribus improbis partam in sui extremum exitum possedit, illius non Dominus, sed vile mancipium: Sic ipse sibi damnum attulit. Auri sacra fames aviditate nimia opes, quibus fruuntur, adipisci cupientibus ea mala confert. Nil avaritia pejus: quippe quæ conquistis cæterorum vitiorum sordibus avarum inquinat, hominemque ad sidera erectum ut in cœlo thesauros parer, incurvat, inque telluris viliora perperam diligenda mergit. Quò fit, ut brutis parum absimilis, non rationis sed aviditatis ductu, omnes suas actiones a recto devias, in divitias quærendas æqui honestique immemor dirigat. Quasi æternùm hic ei vivendum foret, eas magis magisque augendas omni tempore ob oculos habet, easque quandoque demum relinquendas numquam secum reputans. Excors proinde appellari verè potest; Dei namque nutu, & fœnerator ille impius de quo hic loquimur, corde caruit.

Atrium illud duplici marmorearum columnarum ordine ornatum, nec ad sacras ædes, nec ad fœneratoris domum referri opinor, sed ad solam Pictoris mentem, miraculosum facinus ita decorantis. Is autem erat Dominicus Contarenus, celeberrimus Titiani discipulus, quem dicunt inclitæ familiæ spurium fuisse. Quo referre libet, nonnullos Venetiis (ut olim stante Romana Republica, clientes nomina Patronorum assumebant) faventium sibi Procerum nomina arrogare, ut Hebræorum etiam multi non aliter quàm nobilissimarum familiarum nominibus appellentur,

SCYPHVS NON FRANGITVR VT INCREDVLORVM CORDA FRANGERENTVR.
Patauij, in schola S. Antonij.

SCYPHUS NON FRANGITUR,

UT INCREDULORUM CORDA FRANGERENTUR

PATAVII. IN SCHOLA S. ANTONII.

D hujus tabellæ explicationem confert quod nuper me docuit vir pius, in publica concione à D. Augustino excerptum. *Aliter magi faciunt miracula, aliter boni Christiani, aliter mali: Magi per privatos contractus cum demonibus; Boni Christiani per publicam justitiam; Mali Christiani per signa publicæ justitiæ: Ex his enim eduntur quæ propter naturæ usum eveniunt. Summum eorum, fructum ita colligit D. Chrysostomus: Sicut lac sine labore & sine opera dentium manducatur, & manducantem suavitæ suæ delectat, sic & mirabilia nullum laborem videntibus ponunt, sed videntes admiratione delectant, & ad fidem molliter irritant.*

Ejus generis est hoc scyphi miraculum, qui quamvis ex alto projectus, non fractus est, ut scilicet corda hæreticorum & infidelium frangerentur, verumque Dei cultum reciperent, conciliante frequentissimo miraculorum editore, D. Antonio, & si absente; Historiam descripsit italicè Lucas Assarinus, in *S. Antonii vita*, quam latinis hisce verbis tradit R. P. Santes Saccensis Burdegati, c. 77.

Aleardinus miles è Sal-vaterra, parum fidei catholicæ tenax, quam aliàs omnino respuerat, dum ubique a tantis miraculis commendari audiret Antonium, nil credebat. Veniens mox Pata-vium, cùm in hospitio eadem multiplicari & videri quotidie ad ejus tumultum dicerent convivæ: Duræ, inquit, ego sum fidei, neque quidquam ex dictis credam, nisi projectum hoc vitreum vasculum, & in petram collisum, integrum servaverit ille, quem tantorum asseritis miraculorum patratores. Projecit fortiter in pavimentum lapide stratum, ut vel ipso casu frangeretur vitreus ciathus, sed integer veluti durus silex resiliit. Quo viso miraculo, credidit ceteris, Antonii sanctitati, & fidei catholicæ; atque præmissa peccatorum confessione, paruit deinceps sanctis Ecclesiæ institutionibus, humili corde ubique deprædicans à se probatam Viri sancti virtutem, in cujus fidem vasculum circumferebat. Illud ipsum est, quod & visitur inter S. Antonii reliquias, & memoratur in harum indice, Venetiis nuper impresso, pietate Comitum Ant. Boromei. Vario modo id expressum est in octavo arcu facelli S. Antonii, ab insigni statuuario, cuius tamen nomen nobis ignotum est.

Inter præcipua D. Antonii miracula hoc recensetur nec injuria: obfirmatè namque procacem increduli animum ad rectam sententiam revocare, opis non

est exigua. Sunt quidam in propria opinione vel palam falsi tuenda adeo sibi placentes, ut omnibus aliorum placitis malignè rejectis, meridiano in lumine inter inscitiae tenebras insipienter cæcutire malint, quàm oculis apertis verilucem undequaque diffusam conspicerè. Si quando veritatis vi ad errores abjiciendos compelluntur, adhuc obstinatores interdum obluantur, fatius arbitrati è re suæ dignitatis esse ignaros, quàm errantes detegi; cum tamen pertinaces utriusque notæ censuram planè subeunt. Sic Miles ille, ne in aliorum à D. Antonio edita prodigia deprædicantium sententiam discederet, & illa & laudantes irridebat, quamvis & ea & ipsius impietati refragantes quam nequiter id ab eo fieret, apertè ostenderent. In solum projectus scyphus integerque servatus ejus contumaciam contudit, quia condicito se obstrinxerat, ex conditione apposita, ut si vitreus non frangeretur calix, resipisceret. Adeo pertinax est Incredulus animus, ut nisi quæ videt probare nolit, sensibus magis quàm rationi, quàm prudentioribus aliter sentientibus tribuens, se nimirum cæteris audaci superbia prudentiorem sapientiolemque existimans.

Tabellam ornavit Pictor quantum potuit: porticum adposuit in qua major Spectatorum numerus collocaretur. Stupent omnes scyphum conspicientes, cujus integritatem minus capere quàm admirari poterant. Suspici maximè debet illa Virgo, facie ex dimidia sui parte velata, quam ajunt artificiosissimè depictam, & cautæ regionis mores indicantem. Meminisse juvat Poppeæ illius Othonianæ, Neronianæ, *cujus* inquit Tacitus, *rarus in publicum egressus, idque velata parte oris, ne satiaret aspectum.*

Vestium illius ævi varietas jucunda est & commoda, nostræ tamen ab istis sunt alienissimæ, ut zona, galeri, calcei & crepidæ: Nec planè vanum est duos Juvenes in porticu stantes observare aperto capite: Quod in Galliis septentrionalibusque regionibus cephalalgias aliaque capitis incommoda excitaret, Patavinos liberat, ubi ad septennium pueri puellæque nullo utuntur capitis indumento, quod olim legisse memini de Ægyptiis caput externis injuriis hac arte assuefacientibus, Persis è contra idem calidè munientibus. Equidem summa hic adest aeris clementia, quam præter climatis temperiem, ventorum flabellationi inter Alpes Euganeosque montes ludentium, Medici tribuunt.

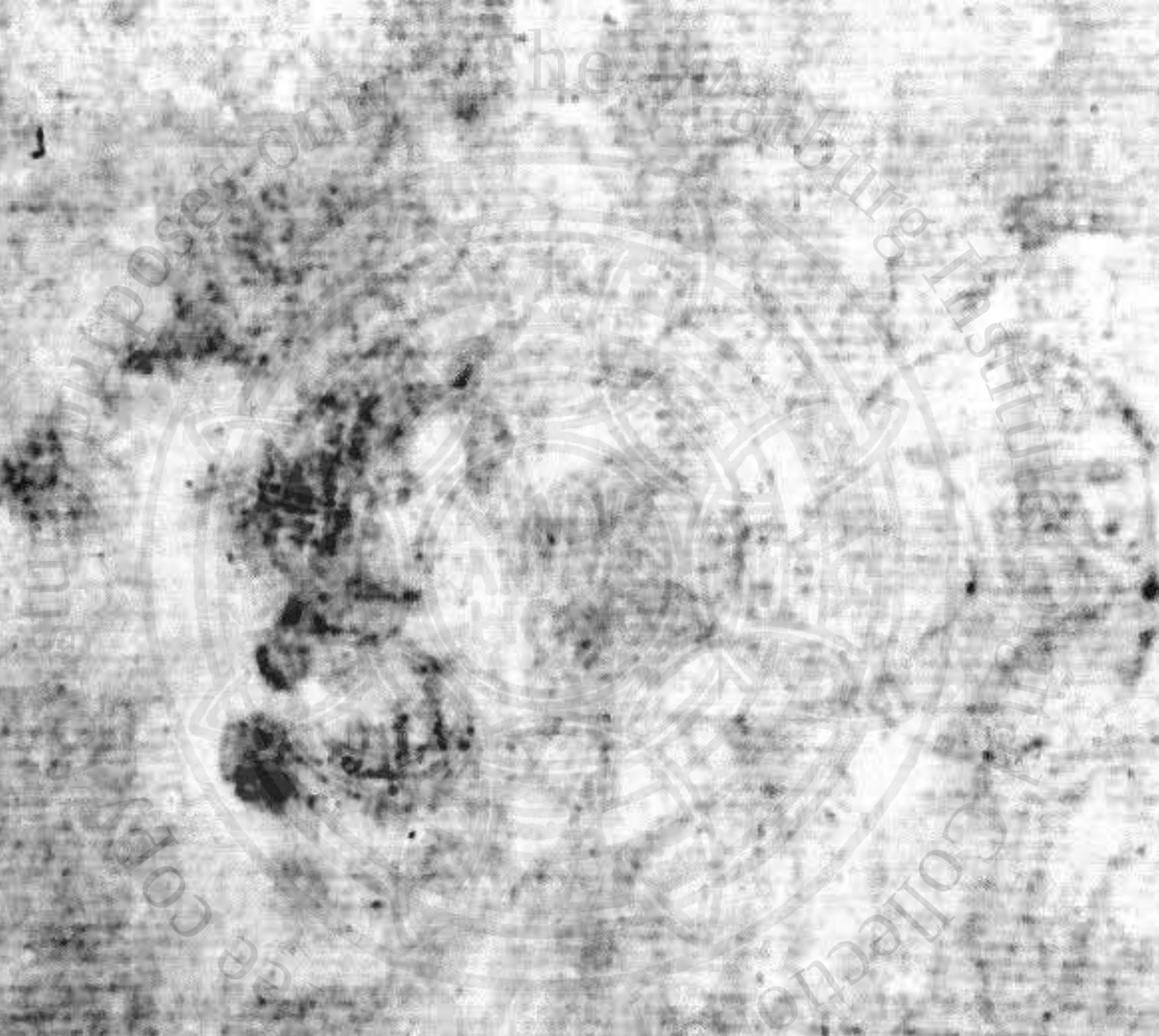
Pictoris nomen adipisci, etsi sedulo inquisiverim, consequi nunquam potui: Conjectura est ex tempore & egregio pingendi modo, illum fuisse è clarioribus Titiani discipulis.

TRANSLATIO RELIQUIARVM S. ANTONII,
Depicta a Dominico Contareno, Patavij, in schola.

TRANSLATIO RELIQUIARUM

S. ANTONII.

DEPICTA A DOMINICO CONTARENO, PATAVII IN SCHOLA.

Actenus de pictis S. Antonii miraculis. Honor ejus reliquiis præstitus, & in hac tabella celebratus jam venit explicandus; quod commodius fiet si de ejus vita nonnulla subjunxerimus.

Natus erat in Lusitaniæ metropoli, A. D. MCLXXXV. è patre Martino Bullionio, Alphonsi Regis milite, & matre Maria Taveris. Hujus epitaphium Ulisipponæ etiamnum visitur, hisce verbis: *Hic jacet S. Antonii mater.* Ætatis anno XV. inter Canonicos regulares S. Augustini locum obtinuit, & Deo se omnimode sacravit. Martyres tandem optimo jure primos esse Christianos meditatus, & Conimbriæ audiens aliquot Monachos Franciscanos pro fide sacrosanta fortem a barbaris mortem oppetiisse in Africa, sibi quoque hanc palmam conciliare studens, fratribus Minoribus à D. Francisco nuper institutis, nomen dedit, æt. XXVI. Pro Ferdinando, Antonius dictus est, ut mutato nomine se tutius mundo absconderet, familiariumque suorum molestias vitaret. Sacra itaque veste induta, Marochum petit, martyrii siti exæstuans: Sed aliud decreverat divina providentia. Cum morbo diu conflictatus, tandem fociis suis permisit se in patriam reduci, Ventis obstantibus, in Siciliam detrusus est; E qua ad varia sui ordinis monasteria atque ad Assisiana comitia, progressus est. Piis doctissimisque concionibus, populos docens & solans, tantam ex iis sibi famam comparaverit, ut a Pont. Max. Gregorio IX. *Arca testamenti & sacrarum scripturarum armarium*, nuncupari sit meritus. Equidem D. Franciscus Antonium suum *Episcopum* solebat appellare, unde a variis & ob varias causas dictus est *Evangelicæ veritatis præco, superstitionis vindex, Hereseos fulmen, Hereticorum malleus, & ardentissimus terrarum Seraphim*. Cætera epitheta, omittamus, eamque miraculorum multitudinem, quibus *Thaumaturgus* universo fere consensu honoratus est.

Ad res gestas redeo, Galliam invisit, ac tandem Patavium, urbem tum aeris salubritate tum populorum fide & benevolentia sibi dilectissimam quibuslibet aliis habitationibus prætulit, sacris concionibus, secretis confessionibus, piisque operibus continuam tradens operam. Nonnullis etiam scribentibus eum tum Patavii Theologiam publicè docuisse, tum Bononiæ, atque etiam Tholosæ in Aquitania. Vitam tandem laboribus, jejuniisque exhaustam terminavit, 13. Junii

1231. æt. XXXVI. in loco Arcellæ prope Patavium, ubi ideo sacellum extructum est, palam per civitatem agrosque vicinos clamantibus pueris *Sanctum* obiisse.

Anno sequenti a Papa Gregorio IX. in numerum Sanctorum relatus est. Dimicantibusque multis pro sacrarum reliquiarum possessione, Fratribus Minoribus Conventualibus adjudicatæ sunt. In templum D. Mariæ prius dicatum, magnificentissimè deportatæ fuerunt, & pro temporum ratione ab altari maximo ad templi medium, tandem ad sumptuosissimum illius sacellum, prout visitur, depositæ. Ejus arca argento marmoreque conspicua altare facit, ad quod pii Patres & omnium ordinum Sacerdotes celebrandis missis accurrunt, indulgentiis variorum Pontificum decoratum.

Tabellam nunc exponamus, elegantissimè sacras D. Antonii reliquias exprimente, prout a Guidone de Monteforti Comite de Bononia, Cardinale titulo S. Anastasij, XV. Februarij MCCCXXX translata, ab arca marmorea ad argenteam. Refert R. P. Santes Saccentis Burdegatus, super hanc arcam eundem Cardinalem missam celebrasse, præsentibus Patriarcha Aquiliensi, Archiepiscopo Iadræ, Aldobrandino Episcopo Veronæ, & multis alijs Episcopis & Prælati. Quidni ipsi forent in hac tabella depicti? Equidem Cardinalitio amictu indutus percipitur ille Guido Legatus Apostolicus, qui cum apud Jacobum de Carraria hospitatus esset, genuflexus D. Antonij avulsi capiti maxillam conciliat, ac eidem pro dignitate servandæ, thecam argenteam fieri curavit, suo stemmate decoratam, in solemni processione quotannis deportandam (Is enim intercessione S. Antonij ab imminente mortis periculo evasisse dicitur) Et illa stylobatæ imposita visitur in media tabella.

A capite arcæ depictos esse opinor ante hac nominatos Antistites; Ab ejus dextro latere Magnas conspicitur, purpurea veste indutus, pellibus Zibellinarum mustellarum obducta. Quidni esset ille Jacobus de Carraria, quintus Paduæ Dominus, *vir atrox, sed sagaci prudentia*, inquit Tomasinus? Quantum ex ejus effigie alibi depicta recordari licet, icon ad vivum expressa est. Hunc ferunt Annales Patavini hujus anni mense Julio necatum a Guillelmo de Carraria, Jacobi magni spurio. Sed de illo hætenus.

Conjectura est nobilem illam faminam genuflexam tot monilibus gemmisque ornatam, sacras D. Antonij reliquias venerantem, esse Constantiam de Polenta, è Dominis Ravennatibus, alteram Jacobi de Carraria uxorem, cui decenter assistit famula, nigra veste superinduta.

Cætera ad Pictoris libitum excogitata, & sacram illam festivitatem, & tabellam mirificè exornant: Illum fuisse Dominicum Contarenum, alterius tabellæ similitudo, in qua cadaver Avari corde carentis supra expositum est, abundè mihi probat.

lum extructum
 Etum obisse.
 a relatus est.
 bus Minoribus
 us dicatum,
 altari maximo
 prout visitur,
 quod ppi Patres
 indulgentiis
 onii reliquis
 cardinale titulo
 marinorea ad
 rcam eundem
 Archiepiscopo
 is & Prælaus
 mictu indutus
 n de Carraria
 conciliat, ac
 uo stemmate
 (Is enim
 tur) Et illa
 es; Ab eju
 Libellinarum
 iuntus Padua
 antum ex eju
 Hunc ferunt
 de Carraria
 s gemmisque
 a de Polenta
 cui decen
 vvitatem, &
 n, alteru
 xpositum est

DIVVS HIACINTVS DEIPARÆ SVPPLEX
Luđ. Caracius pinxit Bononiæ, in templo Dominicanorum.

DIVVS

D. HIACYNTHUS DEIPARAE SUPPLEX.

LUDOVICUS CARACCIUS PINXIT BONONIÆ,
IN TEMPO DOMINICANORUM.

Unquam pictura ea quæ ob oculos vix poni queunt, palam conspicienda exhibere conata est, id in hac tabella Caraccii peritia præstitit. Pictores tunc laudibus cumulandi, cum non illa tantum quæ vel etiam rudibus extimo aspectu innotescunt, verum cum illa quæ animo solummodo dignosci posse videntur, solerter effingunt. Id apud priscos a Timante egregiè factum: Cum enim Iphigeniam aræ admotam pinxisset, multosque eo casu mœrentes circa illam, inter omnes patruus Menelaus mœrore affici conspiciebatur: Qua ratione dolentem Patrem penicillo exprimeret, si mœroris vim totam in Patruo consumpserat? Parte vestis os paternum velavit, aliorum mœstitiam a Patre longè superari latente dolore innuens. Eandem laudem hac tabella sibi Caraccius adsciscit, apertiùs tamen D. Hiacynthi animi teneras affectiones palam faciens. Sanctus Deiparæ supplex, obsequium quo sanctissimam Virginem colebat, ore, gestu, posituque patefacit. Illa Angelorum agmine stipata D. Hiacyntho annuere benigno affectu videtur. Leander Albertus l. 5. de Viris illustribus Ordin. Præd. quod hic scitus pictor feliciter exhibet, eleganter sic recenset. *Quum aliquando in vigilia Assumptionis beatissimæ Mariæ, ante aram positus ingenti cum affectu tantam celebritatem diei meditaretur, & totus lacrymis persusus anhelaret ad illam felicem ac cœlestem domum, ut perfruitantis gaudiis aliquando posset, è vestigio conspexit è cœlo prolabi lucem ingentem super aram cujus in medio Reginam cœli sibi dicentem collocatam vidit: Maacte virtutis esto, Hiacynthe, & lætare eò quòd tuæ a Filio meo & a me exaudiuntur preces: Quod enim petendum duxeris, me interveniente consequere. Continuoque in cœlum sese recepit; Cujus in recessu tanto concentu, ac tam dulci harmonia Hiacynthi aures oppletæ sunt, ut vix enarrari posset.* His quidquid in tabella obscurum est, dilucidè explicatur. De Angelis enim non est cur quis ulteriorem indagationem quærat: Satis superque patet vix unquam a Pictoribus Virginem pingi, quin ab illis velut cœlestibus Ephebis comitatu honoratam exprimant. Hic præcipuè necessarium id erat, cum ad historiæ veritatem musicum concentum ad Hiacynthi aures tanta suavitate allapsum innuere oporteret: Illum indicant cymbalum & barbiton in Angelorum manibus. Sic Caraccius præter pictorum morem quæ ad historiam faciunt, figmentis a veritate alienis explosis concinnè expressit.

De D. Hiacyntho plura hic addere supervacaneum foret, ni suscepti instituti tabellas tantum explicandi septa transilire aptius quis duceret, ne Sancti gesta

ignorans quanto inter cælitates merito emineat parum appositè celetur : Summa ideo rerum vestigia sequi placet. Ivo Cracoviensis Antistes Romam voti causa iturus Hiacyntum sibi consanguinitate junctum secum duxit. In ea Vibe degens tunc D. Dominicus, cætu monastico instituto, cui ob concionandi munus, eoque collapsam morum doctrinam reparandi, *Prædicatorum* nomenclatura est indita, pietatisque fama inclarescebat. Moribus ac sanctitate viri, Cracoviensis Præsul captus & illectus, ab eo flagitavit ut ex suis alumnis quosdam in Poloniam mitteret, qui pietati decus restituerent, Deoque cultum integrum redderent. Verùm cum D. Dominicus (ut fermè omnia initio, & ortu parva sunt) paucos eo tempore socios haberet, quibus adjutoribus in orbe reformando uteretur, sibi haud integrum esse talia petenti optata promptitudine satisfacere significavit. Porro ne illius vota irrita essent, optionem ei dedit, ut è suo comitatu nonnullos delectos quos instrueret sibi concederet, quibus operosam demandaret provinciam. Tres Ivo ad id destinavit, inter quos præcipuus D. Hiacyntus, qui Dominicano cœtui nomine dato, in Poloniam rediit. Novo vitæ instituto genere sibi virtutibus ornando, orbique corrigendo seriò sese addixit. Ejus præclara facinora proque instauranda religione, supremoque numine placando exantlatos recensere singillatim labores, opis non est nostræ. Annales Ecclesiastici mirifica ejus gesta, ob quæ plurima eaque insignia beneficia, Christiana Religio virtus & probitas illi accepta referunt fuscè narrant. Si quis eum primis Apostolis comparet, haud aberrabit. Quid enim non fecit sermone opere & exemplo, ut in scelera prolapsi impietatem dediscerent, probitatemque amplecterentur? utque in tota Polonia Religio & sanctitas tutò & cum dignitate versari possent? Hunc sanctissimum Virum tot meritis clarum insignibusque portentis celebrem singulari veneratione Polonia, colit, quam suo decoravit ortu, mortalibusque locupletavit exuviis, benefico patrocinio nunquam non se propitium, opem implorantibus præbens.

De Pictore nonnulla fari liceat. Caraccios ut summos artis pictoriæ magistros ac restauratores posterius venerantur, accuratissima quippe delineatione & colorum aptitudine cæteros superasse videntur, & scholâ quam instituerunt Bononiensi seu *Caracciorum* dictâ, æternam nomini gloriam conciliaverunt. Ludovicus patruus erat Annibalis & Augustini, discipulus Camilli Procaccini & Ant. da Coreggio, a quorum præceptis declinare non dedignatus est, ut sublimem Annibalis pingendi modum imitaretur. Hi tres simul concordēs laboraverunt, ut sanctimoniâ vitæ, morum probitate ac mutuâ amicitia non minorem quàm artis peritiâ laudem mereantur. Hanc tabellam in templo Dominicanorum Bononiæ conspicuam soli Ludovico adscribunt harumce rerum periti, quam impensissimè laudant.

S. PETRVS MARTYR A MANICHÆIS INTERFECTVS .
Titianus pinxit Venetijs, in templo Dominicanorum. N. Cochin del. & sc.

S. P E T R U S M A R T Y R

A M A N I C H Æ I S I N T E R F E C T U S .

TITIANUS PINXIT VENETIIS, IN TEMPLO DOMINICANORUM.

Eminem, qui vel leviter nostra calleat, præterit Religionem Christianam à primis usque cunabulis diuturno temporum spatio tyrannidis ferocientis crudelitate adeò vexatam, ut nisi Deus ea qua suis rebus solet, promptitudine opem labanti tulisset, actum de illa prorsus videretur. Certatim conjurata Imperii Romani vires eam convellere nitebantur; totoque Orbe iis temporibus cognita in eos qui se Christo addiscebant, ea sæviebatur diritate, ut vix effugium quo se tutò reciperent, usquam pateret. Postquam Gentilium odium in Christianos desæviit, identidem tamen non defuerunt fidei hostes, qui licet à Christianis se haud alienos jactarent, perversa dogmata secuti, Religionem verè colentibus non leve facessiverunt negotium.

Inter hos, anno ab orbe redempto 277. Manes genere Persa, conditione servus, eo præcipitis, atque ex nominis etymo insanæ temeritatis pervenit, ut Religionem prorsus confuderit, novas opiniones fabricatus, ex Ethnicis quidquid profanum, ex Judæis quidquid cæcum, ex artis magicæ impiis arcanis quidquid scelestum, ex omnibus hæresibus quidquid a veritate absonum, decerpens. Hujus Nebulonis blasphema doctrina apud multos adeo altè radices fixerat, ut & mille post annis in aliquibus locis adhuc viresceret. Veronæ Urbe Italiæ celeberrima, etiam duodecimo sæculo ea grassabatur pestis. D. Petro Martyri, quem hic a Titiano pictorum coryphæo pictum exhibemus, ea infecti parentes obtigere, qui ut nobilitare reliquis eminebant, sic impietate præstabant. Obfirmata pertinacia Manichæorum dogmatibus addicti, iis & Petrum imbui cupiebant, omnem adhibentes industriam, ut voti compotes fierent. Verùm cum eorum spes Veronæ eluderetur, puero cælitus veritatem edocto, Bononiam illum mittere ut a sententia discederet statuerunt. Arbitrabantur nimirum Adolescentulum licentia vivendi in ea ætate, quæ ut umbra corpus voluptates sectatur, blandis malignorum comitum suam rubiginem affricantium suasionibus, quibus constantem pueri animum concuterent, in Manichæorum tandem castra profecturum. Porro quàm infelix exitus maneat consilia, quæ pietati adversantur, eventus ostendit. Tunc temporis cum Bononiam Petrus ivit, D. Dominicus sanctitate ac doctrina improbos & hæreticos profligans, collabentem Religionem fulciebat, litterariis concertationibus errores oppugnans, concionibus nequitiam perdomans. In ea Urbe præsertim cum suis alumni strenuam huic rei navabat operam,

suorum laborum fructu , plurimos Manichæis pertinaciter hærentes ad rectam fidem pertrahens, plurimos ad probitatem amplectendam redigens . Petrus igitur Viri sanctitate permotus , pioque desiderio animarum salutis procurandæ fervens , monastico D. Dominici instituto , sextum decimum annum agens , nomen dedit . Tyrocinio posito , in vitia & hæreses bellator strenuus prodiit , exemplo virtutibus ac doctrina nunquam non indefessus , Hæresi exitium moliens , Religionem subsidio valido firmans . Per plures annos tot susceptis laboribus non paucos de sceleribus ac erroribus triumphos retulit . Fremebant impii extrema sibi timentes : Infidiis igitur structis , Mediolano Comum redeuntem adorti interfecerunt , summo Catholicorum mærore , Manichæorum gaudio .

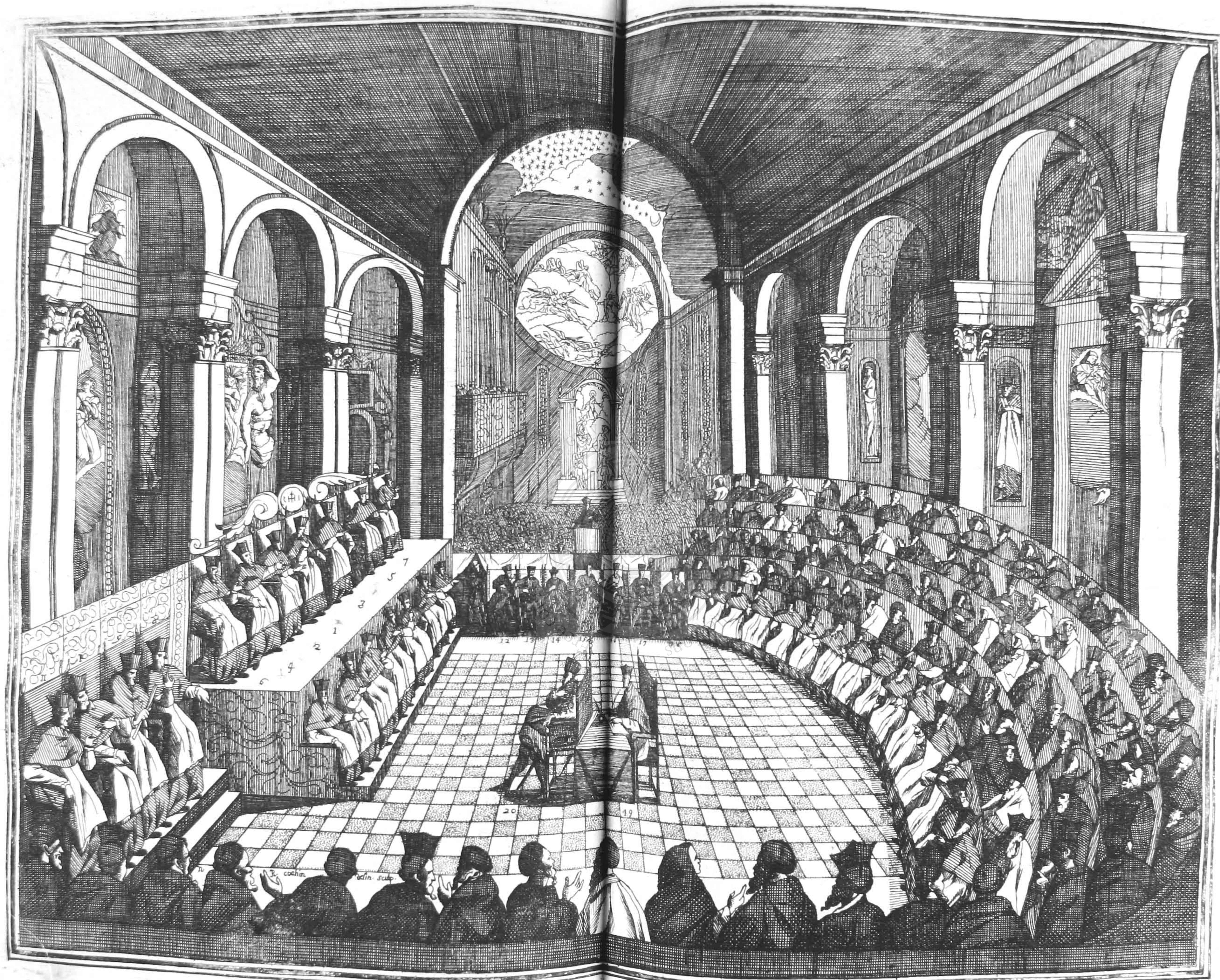
Post mortem , Sanctus tot miraculis claruit , ut brevi ab Innocentio IV. Pontifice maximo in Sanctorum dyptica relatus fuerit . Inter præcipua illud prætereundum haud videtur , quòd vita functus hæresim adeo labefactavit , ut paucorum ab ejus obitu interjectu mensium , vix unus vel alter qui pravis dogmatibus hæreret inventus fuerit , omnibus certatim ab errorum falsitate desciscitentibus , ob prodigia à Sancto post mortem edita . Sic re ille præstitit , quod vivens vtilibus minis pollicitus iis fuerat , futurum scilicet fuisse , ut a se mortuo Hæresi acrius inferretur bellum , quàm vivens intulerat . His aliis innumeris miraculis , quæ in pluribus autoribus Sancti gesta scribentibus legi possunt , magnopere cultus eius percrebuit .

Plures Civitates propitiam ejus opem imploratam expertæ eum sibi adscivere Patronum . Vrbs Patavina præcipuè , intestinis dissidiorum motibus concussa ob discordes Civium animos , aliis Guelphorum , aliis Gibellinorum partes foventibus , pace in D. Petri Martyris festo anno 1323. repente inita , cùm odio cuncti reciproco æstuarent , cùmque bellum & arma tantùm meditarentur , nullaque concordiae spes affulgeret , illud beneficium acceptum Sancti patrocínio piè retulit . Quapropter animi grati ergò , publico decreto , unanimi omnium consensu D. Petrum Martyrem IV. Idus Maii ejusdem anni , quinto nimirum die à pace firmata , Patronum elegit , indicta quotannis solemni supplicatione ad ædes Dominicanorum D. Augustini : Quam temporum injuria si non intermissam , nonnihil tamen diminutam , hoc anno denuo Civitas novo decreto restituit , Patroni cultum pro sua in eum pietate augens .

Hunc Sanctum Titianus in ingenti tabula Venetiis in templo Dominicanorum SS. Joannis & Pauli pinxit , totam artis , ingeniique industriam in tantum opus conferens : Illum exhibet , cùm in itinere à Sicariis confoditur . Tanto in pretio apud omnes hæc Titiani tabella habetur , vt illam intuentes vix fatis unquam suspiciant , stupore defixi : in ea enim quidquid perfectum pictura præstare potest , conspiciere licet .

CONCILIVM TRIDENTINVM,
Velut exprefsum est in aede Cathedrali D. Mariae facra.

CONCILIUM TRIDENTINUM,

VELUT EXPRESSUM EST TRIDENTI,

IN ÆDE DIVÆ MARLÆ SACRA.

Uisquis tot Virorum delectum cœtum conspexerit , ex ordine sedentium , è loci sanctitate , aliquid magni momenti per eos agitatum haud ab re putabit : Nec equidem fallitur , qui sic existimat . Confessus tam venerabilis iconismus , Concilium sæculo præterito Tridenti per plures annos habitum adamussim exhibet , prout in cathedrali D. Mariæ templo visitur . Et quia ex talis picturæ explicatione permulta scitu digna pendent , operæ pretium arbitror nonnihil hic apponere .

Initio igitur transacti sæculi , Orbe Christiano bellis assiduis concusso , non vulgare damnum pietas & religio fecerant : Ecclesiasticorum mores à primæva probitate degeneres , nova dogmata Boemorum , quæ credebantur excisa , clam subolescentia , Principes se se mutuis insectationibus invicem divexantes , rectitudini ac fidei extremum ferè minabantur exitium . His malis augmentum non leve Martinus Lutherus à fide Romana transfuga contulit . Islebi in Saxonia , 11. Kalendas Octobris natus , anno 1483. annoque 1504 D. Augustini . Cænobiticum institutum amplexus , tandem illius vitæ pertæsus , capta occasione Indulgentiarum (ut vocant) quas pro constructione templi D. Petri Romæ Leo X. Pont. Max. in Germania promulgandas jusserat , anno 1517 opiniones quasdam placitis Ecclesiæ Romanæ adversas propalare cæpit : Exuto cucullo , novis dogmatibus profeminatis , plurimorum judicia & voluntates ab avita distrahens , novam divini cultus formam instituens , in eo potissimum totus erat , ut Romani Pontificis auctoritatem convelleret . Quamplures vel rerum novarum avidi , vel ea ratione Carolo V. Imperatori , a quo Germaniæ Principes sibi timebant , faciliùs posse obistere arbitrati , Lutheri opiniones foverunt . Sic ex animorum ac Religionis diffidio , Principes Carolo adversantes viribus aucti , molestum Imperatori exhibuerunt negotium . Cùm ergo ex Religionis mutatione plurimi in dies enascerentur tumultus , quietum antea Germaniæ statum perturbantes , Imperatori ac aliis Principibus turbas perosis , varias concordia rationes inire placuit , quibus seditiones coercerentur , animique sedati exuta contumacia quietem amplecterentur .

Plures ideò conventus habiti , sed nullus inde fructus obvenit : Immo à Romana Religione segrege pervicaciùs inde in sua steterunt sententia . Germania ,

corpori ulceribus undique scatenti, cui Medici manus adhibita difficilior illa, sanabilia reddat, similis videbatur. Inter Germanos Proceres nonnulli erant, quibus hæc Religionis mutatio non vulgarem afferebat utilitatem: Rebus turbatis commoda & emolumenta, quæ aliter parare sibi non poterant, acquisitu facilia sperabant. Hinc dissensionem incendio, quò fere tota illa regio flagrabat, oleum quo luculentius arderet, suppeditabant.

Tandem ne latius flamma, ut minabatur serperet, Paulus III. Farnesius, illam restinguere meditatus, anno 1542. XI Kalendas Junii Concilium Oecumenicum ad hoc indixit. Quantopere Concilio Ecclesia indigeret, sapienti rerumque peritissimo Pontifici clam non erat. Id etiam se optare Sectarii omnes jactabant: Et quidem nullum aptius remedium, quo præsentibus occurri malis posset, ad manus erat: Id olim, cum hæreses grassarentur, sæpenumero factum. Ad Concilium ideo Tridenti habendum vocati, qui Luthero se addixerant, ejusque sectæ nomen dederant, interesse renuerunt: Causati sibi nequaquam liberum integrumque futurum, animi sensa sibi e sententia promere, novaque dogmata, quæ Lutherus cuserat, liberè propugnare veriti, ne sibi quæ Jo. Huttio & Hier. Pragensi Constantiæ evenerunt, pariter acciderent.

Quamvis tamen illi deessent, inceptum Concilium anno 1545. Id. Decembris, cui ex orbe Christiano sanctitate dignitate & doctrina clariores interfuerunt. Tridenti continuatum usque ad sessionem octavam, in qua V. Idus Martii anno 1547. Paulo III. annuente, Bononiam translatum fuit. Secessionis causa valido exercitu in Austria Sectarii Carolum propulantes fuerunt. Concilii Patres inde sibi timentes disjecerunt conventum, stationem Tridenti minimè sibi tutam, ludentibus in proximo armis putantes, Bononiæ quia in Italiæ medietate sua urbs securitatem præstabat, quietius de Religione se acturos meritò arbitrabantur. Non benè conveniunt armorum grassantium cruenta prælia, & ingeniorum sacræ placidæque velitationes. Bononiæ proinde duæ sessiones habitæ: Cum tandem turbine illo armorum dira minantium evanescente, Julius III. anno 1551. quo Kal. Maii, Patres qui aderant, distractum Concilium, denuo connectere cæperunt, lentè tamen res agitantes usque ad 14. Kal. Maii, anno 1552. quo etiam tempore statutum fuit Concilium intermittere, bellis diuturniorem confectum intertubantibus. Mortuo demum Julio III. Pius IV. anno 1560. Concilium iterum profequi decrevit: Verùm nonnisi anno 1562. XV. Kal. Februarii Concilio perficiendo dari opera primùm potuit. Sic Pio nullam non diligentiam adhibente, ut rei tantæ finis denique imponeretur, Pridie Nonas Novembris 1562. Concilium absolutum fuit. Hæc breviter de Concilio referre necessarium visum est, ne mutila picturæ declaratio, illis omissis, Lectori parum grata esset.

Ad primum igitur institutum factu reditu, quæ in pictura digna scitu videntur, explicatio patefaciet. Intimum templi S. Mariæ prospectum exhibet hæc tabella. Ostendit præter laqueatam arte testudinem, circumquaque surgentes è pavimento epistiliis ornatas Corinthiis, prægrandes laquear suffulciantes columnas, atque in intercolumniis, pro sacris faciendis, marmoreis decorata statuis, nobilia sacella. Ara major, in fornice concamerata cœli formam visu pulcherrimam præbet. In hemicyclo ante aram circumfusa innumeraque Mortalium multitudo conspicitur. Primum tamen sibi locum vindicant inter columnas erecta podia, gradibus excelsa, theatricæ præferentia imaginem, in quibus nobiliores ac insigniores Viri, ad quos de rebus ad Concilium spectantibus agere pertinebat

pertinebat
brevitatis
indicabit

L. A.

I. Hiero
qui T
II. Hiero
pariter
Temp
fuerat

III. Stani
Poloni

IV. Ludo
in Th

V. Marc
duodec

VI. Caro
Prince

VII. Ludo
Triden

VIII. An
pro Re

IX. Georg
Cæsare

X. Valen
Regis P

XI. Marc
Ducis S

XII. Sigif

XIII. Lud

XIV. Fer

XV. Nico

XVI. Me

XVII. Au

XVIII. Jo

XIX. An

pertinebat, ordine confident. Præcipuos inter illos (omnes quippe recensere propositæ brevitatis transilire terminos cogeret) sequens catalogus, dignitatis ratione habita, indicabit.

*LEGATI CONCILII, MEDII INTER ORATORES
IN EDITO SEDENTES.*

- I. Hercules Gonzaga, Mantuanus, S. R. E. Presbyter, Card. tituli S. Mariæ Novæ, qui Tridenti 2. Non. Martii 1563. vivere desiit, sepultusque fuit Mantuæ.
- II. Hieronymus Seripandus Neapol. S. R. E. Presbyter Card. tit. S. Sufannæ, qui pariter Tridenti obiit, 15. Kal. Aprilis, ibidemque cadaver conditum in Templo S. Marci, FF. Heremitarum S. Augustini, quorum antea summus fuerat Moderator Cœnobiticus.
- III. Stanislaus Hofius, S. R. E. Presbyter, Card. tit. S. Laurentii in Panisperna, Polonus Warmienfis, operibus editis, orbi litterario notus.
- IV. Ludovicus Simonetta, Mediolanensis, S. R. E. Presbyter Card. tit. S. Cyriaci in Thermis.
- V. Marcus Siticus de Altemps, Germanus, S. R. E. Diac. Card. tit. Basilicæ duodecim Apostolorum.
- VI. Carolus à Lotharingia, Gallus, S. R. E. Presbyter, Card. tit. S. Apollinari, Princeps & Archiepiscopus Rhemenfis.
- VII. Ludovicus Madrutius, Germanus, S. R. E. Card. electus Episcopus Tridentinus.

*ORATORES ECCLESIASTICI A DEXTERA
LEGATORUM SEDENTES.*

- VIII. Antonius de Muglitio, Moravus, Archiepiscopus Pragenfis, Orator Cæsareus, pro Rege Boemiæ.
- IX. Georgius Drafcovitus, Croatus, Episcopus QuinquEcclesiensis, Orator Cæsareus, pro Regno Hungariæ.
- X. Valentinus Herbutus, Polonus, Episcopus Præmisliensis, Orator Serenissimi Regis Poloniæ.
- XI. Marcus Antonius Bobba, Casalensis, Episcopus Augustensis in Pedemontio, Ducis Sabaudia Orator, ad Cardinalatum postea evehctus.

*ORATORES SÆCULARES, A SINISTRIS
LEGATORUM SEDENTES.*

- XII. Sigismundus à Thun, Tridentinus, Orator Cæsareus.
- XIII. Ludovicus de Lanfac, Orator Christianissimi Galliarum Regis.
- XIV. Ferdinandus Martines Mazcarenius, Orator Regis Lusitaniæ.
- XV. Nicolaus à Ponte, Doctor & Eques, Orator Serenissimæ Reipublicæ Venetæ.
- XVI. Melchior Lussi, Eques auratus, Orator Helvetorum.
- XVII. Augustinus Paungartner, I. V. D. de Monachio, Orator Ducis Bavariae.
- XVIII. Joannes Strozzius, Orator Florentinus.
- XIX. Angelus Massarellus, Septempedanus, Episcopus Thelesinus, Concilii a secretis.

150
XX. Claudius Fernandes Quignonius, Comes Lunensis, Orator Catholici Hispaniarum Regis.

Cur autem hic singulari loco seorsim ab aliis fideat, narrare ut esset longioris narrationis quàm brevis patiat, ne tamen id prorsus ignoretur, compendio rem totam ob oculos ponere juvabit. Postquam Domus Austriaca tot Regnorum additione, & Imp. Caroli V. felici ductu, in illud summum, quo sæculo præterito potiebatur fastigium, proecta fuerat; Austriacorum Legati alios omnes Regios Oratores infra se putantes, primas in publicis conventibus sibi sedes arrogabant. Galli autem gradu, quem jamdiu possidebant, se deturbari nequaquam passi, Austriacorum conatibus obstitentes, locum supra omnes Regios Legatos servare volebant, Præcipua in hac re contentio anno 1546. VI. Kal. Julii, cùm ad Concilium tres Regis Gallorum oratores, Claudius Dunfreus, Jacobus Lignerius, & Petrus Danezius pervenissent, incepit. Dum enim locum solitum in Legatorum ordine sibi dari petiissent, nec Legatis Ferdinandi Regis Hungariæ Caroli V. fratris cedere vellent, parum obfuit, quin re infecta discederent. Res tandem multis consultationibus agitata eò pervenit, ut petitus locus juxta Cæsareum Legatum illis daretur. Verùm cùm postea Hispani Regis Legatus pervenisset, omnem contra Gallos movit lapidem. Præcipua ejus ratio hæc erat, jure Hispani Regis Legato digniorem, post Oratorem Cæsaris, locum dandum, quia Rex Hispaniæ titulo etiam Imperatoris Indiarum gaudens, aliis Regibus dignitate præstabat. Galli verò validiùs reponentes diuturniorem loci possessum, dignioremque titulum Galliarum Imperatoris suo quoque Regi tributum, cedere omninò recusabant. Post multas hinc inde concertationes, conventum tandem fuit, ut locus ab aliis Oratoribus separatus Hispano Legato destinaretur, Gallis in possessu illius, quo potiebantur, permanentibus. In confessu igitur Concilii medio, ante locum Angelo Massarello Concilii a secretis destinatum, è conspectu Cardinalium Legatorum delecta sedes fuit. Hæc igitur est causa, cur Hispaniarum Legatus eo loco solus ab aliis remotus fideat.

Hæc sunt quæ ad picturæ brevem & dilucidam explicationem conducere videntur. Curiositati plura cupientium videntur, Historici quorum institutum singula Concilii Tridentini acta fusiùs recensere, satisfacient.

TRIVMPHVS BACCHI ARIADNEM AMANTIS.
Opus Titiani, Romæ, in palatio Barberinorum.

Joseph Iuster sculp.

TRIUMPHUS BACCHI

ARIADNEM AMANTIS.

TITIANI OPUS, ROMÆ IN PALATIO BARBERINORUM.

Uatuor omnino Bacchanalia a Titiano picta sunt: Trium cum in Hispaniam deferrentur, naufragio perierunt, aquis absorpta. Quartum apud Principem Barberinum Romæ visitur in Prænestino palatio, vulgò *di Palestrina*, quod Bacchum præcipuè refert è curru salientem ad Ariadnem, multis Silenis hilaribusque Nymphis stipatum, in modum triumphi: Quæ singula breviter perpendere animus est.

Ariadne Minois Cretæ regis & Phasiphaes filia, veste carulea, & negligenter rubra Zona succincta cernitur: *Quæ de ea narratur nihil certi habere* docuit me Trajani præceptor Plutarchus. Et quidem fabulati erant Veteres, Venerem post indicatum suum a Sole adulterium cum Marte, in universam Solis stirpem sævisse, quare Phasiphae Solis filia tauri amore capta fuit, & Minotaurum genuit, Ariadne verò ingratum & durissimum Theseum experta est: Verùm pars antiquorum Scriptorum maxima, eam Theseum amasse memorant, Heroem corporis animique dotibus quoslibet superantem, cui in labyrinthum intranti globum filii tradiderat, summitatem t. nens, ut occiso Minotauro è labyrinthis flexibus se eriperet: Et quidem id successit feliciter, monstro enim interfecto, Theseus destinatum ipsi cibum, Athenienses septem impuberes masculos totidemque fæminas liberavit, ac una cum Adriadne in patriam reversus est: Ingratus tandem novo amore uri se passus est, & in Ægles gratiam, nautis commisit, ut Ariadnem in Naxum insulam deportarent, ac ibi relinquerent. Misera ingrati fugientis sui Thesei animum lugere & à Superis opem implorare videtur, tanto artificio, ut utrumque pathema Titianus mirabiliter expresserit.

Bacchus in media tabella conspicitur, puer intonsus & muliebri facie formosissimus, è superbo curru ad eam profiliens, cui *Deserta & multa querenti, Amplexusque & opem Liber tulit*. Certè illum Athenis ita pictum fuisse memorat Pausanias, *Ariadna dormiens, Theseus discedens, & Bacchus ad Ariadna raptum accedens*. Primordia erant alterius descriptionis Ovidianæ.

Occupat amplexu, lacrymasque per oscula siccant,

Et pariter cæli summa petamus, ait:

Tu mihi juncta thoro, mihi juncta vocabula sumes,

Nam tibi mutata, Libera nomen erit.

Ex ea sex liberos Theseus sustulisse dicitur, Oenopionem, Thoantem, Staphylum, Latramyn, Evanthen, & Tauropolim, omnes Heroes seu Reges: Ceramicum alii addunt, alii alios.

Quamvis multi fuere Bacchi, omnium celeberrimus fuit ille Jovis & Semeles filius, de qua hanc narrant fabulam. Deperibat Semelem Jupiter ob præstantissimam formam, at zelotypa Juno id resciscens, dolensque implicatum alienis amoribus maritum, larvatam induit Beroes nutricis speciem, Semelem adit hortaturque ut a Jove peteret ad se eodem modo quo ad Junonem veniret, scilicet ut intelligeret quæ sit voluptas cum Deo concumbere, illumque per Stygiam paludem jurare compelleret sacramentum apud Numina inviolabile: Quo persuaso, ac postmodum impetrato, Jupiter accessit cum fulminibus & tonitru, Semelemque conflagravit; *Nam corpus mortale tumultus Non tulit aërios, donisque jugalibus arsit.* Bacchus tamen ab igne, ope Mercurii ereptus est: Jovis femori primum assutus ac deinde Nyso educandus traditus, unde Dionysus appellatus, atque etiam *bimater*. Hunc vini Deum finxerunt Antiqui, ideo vitibus coronatum, pampinis & hædera: Utilissimum enim humano generi censebatur, malorum oblivionem procurans, somni autor, & tristitiæ solatium. Pectore nudo illum pingebant, quia secreta pectoris nudant ebrii: *Arcanum demens detegit ebrietas.* Unde apud Horatium, *Quid non ebrietas designat? operta recludit.* Illinc vulgaris Græcorum paræmia, *in vino veritas.* Egregium est illorum figmentum, dum circa Bacchum ad vitis umbram super tigride equitantem, trium animalium imagines fecerunt, simiæ, porci, & leonis, indicandis totidem ebriorum affectibus, quos vel minimùm nosse propemodum pudet.

Duas currum sequentes Nymphas sive Mænades ab insania, sive Thyades à furore, porro Bacchas, audeo cymbalistriam & crotalistriam nuncupare, cymbalum & crotalum lasciva conviviorum instrumenta quatientes, triumphumque personantes. Atque etiam unum è Silenis juvenem Berecynthio cornu strepitum edentem, quem audire & quasi videre facit Pictoris solertia: Collidentes autem cymbala in antiquis sacrorum Bacchanalium sculpturis ex ære & marmore illi sæpè visuntur.

Senex ille anguibus irretitus, ebrium refert: Bacchi enim triumphus duplex ab Antiquis censebatur, de vinum sobriè bibentibus quos hilariores faciebat, & de aliis ad furorem inde concitatis: *Insanire facit sanos quoque copia vini.* Sic Apollinem Gratias dextra tenentem excogitaverant Antiqui, sinistra arcum sagittasque: Exemplum scriptoribus futurum, elogia paranympfosque præferri debere injuriis, & ridenda poemata satyris, quæ litteratæ ebrietatis speciem meo quidem arbitrio constituunt. An ille senex tam eruditè à Titiano pictus idem non sit quem ingeniosè finxerat Ovidius?

—————*Tu bi jugum pictis insignia frenis,
Colla premis Lyncum: Bacchæ Satyræque sequuntur,
Quique Senex ferula titubantes ebrius artus
Sustinet*

Picturam enim & Poësin sorores esse credidit Antiquitas, illam oculos, hanc suavi sua harmonia nobiles mentes delectantem, illam mutam, hanc eloquentem, utramque ingenuorum hominum amore dignissimam.

Quidni vipera ea esset Amphibarna quæ dormientis sub arbore Bacchi tibiam momordisse fertur, palmite vitis ab eodem expergefæcto necata, cum nec ligno, nec ulla alia re interfici potuisset. Cardiacam vini virtutem sub hoc ænigmate expresserunt

expresserunt Mythologi, adversus pleraque venena valentis, & calorem nativum benignè retocillantis. Hæc sæpe puella ab Avo meo Guidone, sæpiùs a Patre audiui, Viris orbi litterato notissimis, & in arte medica ut emeritis sic celeberrimis utroque tantæ temperantiæ, ut quidquam vel minimum ab usu vini se passos fuisse non rarò affirmaverint. Unus porro ab aulæ gallicæ deliciis non in totum abstinuerat præstantissimis vinis indulgens; alter in Germania lautè exceptus, per novem annos optimorum virorum mores & genium suaviter affecutus est.

Tres pueri, Silenos ne dixerò an Panyscos, currum sequuntur, quorum alter pedes opitulari videtur alteri, fortè ebrio, asino insidenti: Sed cur asinus in Bacchi triumpho, & frequens Silenorum portator? Quia putationem vitium adinvenit, harum culturæ valde necessariam. Cùm enim asinus vitis pampinos abrasisset, sarmentorum imminutionem utilem esse vitibus ostendit, exinde majorem vini copiam præbituris: Hinc in gemmis & marmoribus antiquis, Silenus ac ipsi Satyri sæpè asinis inequitant.

Unus è Silenis aut Panibus sequitur, vituli femur dextra gestans, sinistra thyrsum, hastam scilicet pampineam, frondibus vitium atque hæderæ decenter ornatam: Et ipse hædera coronatus est. Notum est hæderam, smilacem & abietem sacras esse, Baccho plantas, atque interdum quercum. Ejus femora tegunt caprarum pelles, animalium videlicet Dionysio infensorum, quia vitem rodentium: *Rode caper vitem* &c. ideo in Bacchi sacrificiis hircos cædi vetustus scribit Herodotus. At quid vituli membra ad Bacchi triumphum? Crederem quia vinum non bibit, solo utens lacte aut aqua: Hujus caput fune trahitur a ludente puero Satyro formosissimo, ejus aures quales descripsit Horatius, pinxit Titianus, *Capripedum Satyrorum acutas*.

Bacchi currum trahunt Tigres, solius inter Deos, ferocissima aliunde animalia, usu opinor vini cicurata: Hos celebrat ingeniosissimus Poeta:

Jam Deus in curru quem summum texerat uvis.

Tigribus adjunctis aurea lora dabat. Inde Bacchus dictus est domitor hominum domitorque ferarum. Lynces dicunt alii, Pantheras alii, quoniam Baccho sacras, & propter intensum calorem, vini avidissimas; quare a Venatoribus, dum sunt ebriæ, facillè capiuntur. Apud Ægyptios ebriositatis hieroglyphicum consuebantur, & in Græcis Romanisque nummis, Bacchum aut comitabantur aut designabant: Earum enim maculis, opinor optimè designari ebrium, volentem, nolentem, nutantem, &c. Hyrcanas Tigrides ubera Baccho admovisse dicunt, quas suo junxit curru, indicandæ vinolentiæ quæ semper insistit feritati. Indicant etiam moderato vini usu ferocientis animi sævitiam demulceri: Ita Polyphemus, apud Homerum, summæ crudelitatis vir describitur, qui *Maroneo delinitus vino, Ulyssi molliùs abblanditus est*. Sic apud Plautum, irato homini vinum propinandum edicitur, quo bilem dilueret; ne fabulis sancta Pauli documenta idem præcipientis adjungam. Institutum inde Bacchi Orgiis, *Armenias curru subjungere Tigres*.

Naxon maris Ægæi insulam & inter Cyclades celebrem, ut scenam indicavit pictorum Coryphæus, aut ideo gratam Baccho, quòd ibi relictam à Theseo Ariadnam amaverit. Fortassis quod Bacchi natale fuerit solum, unde dicta Dionysias, ipsi sacra: cujus signum fons ille in quo editus recenter Infans ablutus fuerit, in vinum eximiæ suavitatis ideo conversus. Fortassis etiam ob vinearum fertilitatem, quæ *parvæ Siciliæ* nomen Naxo indiderat. Servium etiam fortassis legerat Titianus, ut erat historiarum amantissimus, scribentem in Naxo, post devictos Gigantes, Bacchum egisse triumphum.

Corona septem stellis coruscans, Ariadnes fuisse existimatur, à Libero Patre inter sidera collocata, quam à Venere & Horis muneri acceperat, cum omnes Dii in ejus nuptiis dona conferrent. Dicitur illa à Vulcano facta ex auro & Indicis gemmis.

Clara Ariadnea quondam monumenta corona: Hæc Manilius ex Ovidio: Hic porro novem gemmas, novemque stellas memorat.

Dicta facit, gemmasque novem trasformat in ignes,

Aurea per stellas nunc micat illa novem.

Illius mentionem fecit, Aratus in Phænomenis,

Atque Corona nitet clarum inter sidera signum,

Defunctæ quam Bacchus ibi dedit esse Ariadnæ.

Navigium plenis velis ad Occidentem tendens, supponerem Theseum Athenas vehere, nisi indicando mari aut ornandæ tabellæ credat quislibet.

Cætera planè ad arbitrium Pictoris efficta sunt, sed quanta elegantia, qua venustate? Illas soli intelligent quibus superbissimum hoc Titiani opus intueri ac admirari licebit.

Improbantes videor audire nonnullos inter has aut sacras aut historicas tabellas, adjectam esse unam aut alteram planè fabulosam, tali societate indignissimam. Id primum sum opinata permittere Titiani, Paulique Calliarii famosissima opera, qualiacunque argumenta ex eorum mente penicilloque prodierint. Fabulæ deinde non omnes ineptæ sunt, & si vim veritatis non habeant, rationem tamen habent qua possit veritas manifestari: *Ficta voluptatis causa, sint proxima veris.* Multæ ad rectè honestèque vivendum conferunt; quamvis incredibiles aliquæ sint, tamen homines laudabiliter commovent. Hos excitant ad admirandum, ideo ad inquirendum, ut sciatur causa ejus de quo miratur admirans. Declarant præterea, multæ secreta naturæ: Nullæ à vera sapientia sunt alienæ, si quales sunt, suscipiantur: Et ut in vite foliorum palmitumque umbris pulcherrimæ sæpè uvæ occultantur, sic sub fabularum delectamentis quasi pampinis reperiuntur crebrò suavissimi fructus.

— mutato nomine de te

Fabula narraptur, congestis undique saxis

Indormis inhians, & tanquam parcere sacris

Cogeris, aut pictis tanquam gaudere tabellis.

univ
raba

offo
tis 2
coro
rleff
a div
reque
ta ut
nue
prox
capi
otia
fora
labet
vigi
vima
sina
na te
o inc
lari
ve
a 2
um
rad
lorn
lect
ie no
it in
be
Cor
vira
ill
D

IVDICIVM PARIDIS.
a Paulo Calliario Veronense depictum.

JUDICIUM PARIDIS,

A PAULO CALLIARIO VERONENSE DEPICTUM.

Amvis famosissimæ omnium ut dicunt historiæ tabulam à Paulo Calliario pictam numquam mihi videre contigerit, incidi tamen nuper in exemplar ejus, utinam toties veritatem, quoties & mira colorum suavissimè mixtorum gratia, & accurata corporum delineatorum præsentatione, ingenuam Pictoris solertiam exprimens. Fabulam hæc nobis sistit tabella, plurimarum aliarum sæcundam matrem, si nomen hoc, illi, ut nulla dubito, jure convenit, quæ & Trojanam ἀλώσιν cum Imperii Asiatici ruina, Græcorumque populorum gloria genuit, ac illam humanas mentes jam ante occupantem Numinum propaginem ita amplificavit, ut non solum uni homini vix duo Dii Eudæmonis & Cacodæmonis nomine insigniti sufficerent: Sed nec rebus plurimis aliis, & quod mireris, talibus quæ hominibus in usum non cedunt, post hæc Numina sua defuerint.

Sed nunc de fabula ad sculpturam, ab eo quod dixi exemplari desumptam redeo. Et quoniam Pictor noster Mercurium Dearum ducem extra tabulæ suæ atque ita, ut mihi videtur, justo remotiores terminos abscondidit; verita ego, ne & ipsa impar sim, quæ linearum, vel rudissimarum illius sapientiam ac calliditatem complexi Numinis ducere queam, Paridem accedo, arbori montis Idæ innixum, præstanti forma, ac liberali facie quamvis ætate confirmata, sed robusto corpore, qualem eum esse decet qui testante Hygino *fab. 273*. Nestorem Nerei, Helenum, Deiphobum, Politem Priami, Telephum Herculis, Cygnum Neptuni, Sarpedonem Jovis filios in gymnico ludo, & jam ante ejusdem Priami filios fratres suos tunc incognitos, taurum cujus ille amore incensus erat, abducturos vicerat, imò iuxta Homerum Diomedem ipsumque salutis Conciliatorem Machaonem vulneravit, tandemque Achillem, Græcorum fortissimum sagitta confodit. Neque verò commendata à plurimis fortitudini juncta formæ suavitas Paridi defuit, ne scilicet ea re ipse deficeret, cujus arbitrum illum Jupiter destinaverat, aut indignus videretur dono quo ipsa formarum Dea votum ejus compensavit.

Sicut autem hanc pulchritudinem corporis egregiè Pictor expressit, ita optandum esset ut dum officium Paridis designat, baculum sinistra tenentis & mollosso ad pedes ejus quasi sedente, veste tamen non Itala sed Phrygia, corpus induisset; Enim verò qui hominum communis error est, ut peregrina quæ nunquam sensibus perceperunt, eadem sub sibi familiarium ac domesticorum conceptu imaginationi

sistant, etiam Pictores hactenus nondum defecisse videmus. Ineptiam eorum hic notare liceat qui Græcos Romanosve Gallicis aut alienis vestibus induunt: Id enim observare sæpè mihi contigit a præstantissimis Pictoribus erratum: Ut taceam de ineptis illis seu Pictoribus seu Poetis Christiana sacra ethnicis fabulis accommodantibus, Hymenæum Junonemque nuptiis Jacob & Rachel advocantibus, Mercurium Tobia præficientibus, Jovemque tonantem cum Moise verba facientem, An decent talia? nonne absena? cachinnos certè Democriti movent, veriùs Heracliti luctum.

Nunc verò in saltibus Phrygiis versans Ego, ab officio pastoris ad elegantiarum arbitrium quod penes eundem Paridem esse Jupiter voluit, saltum facio, ratione cujus pomum dextra Veneri tradere videtur, ad què seu inopinatam sententiam, in admirationis symbolum manus sinistra digitos duos attollentem, Deam Junonem esse, Pavo expansis speculantis caudæ pennis incedens significat, indignatam porro ex vultu cognoscendam, quod Jovis & soror & conjux Divumque Regina bubulco displicuisset.

A Junonis dextra sub pallio nudæ Veneris aliger Cupido prospicit, sententiam Paridis matri suæ exoptatam expectaturus, quæ & ipsa serena fronte oculisque blandis favorem Pastoris deperibat.

Demum Pallas hastam sinistra tenens, & vultu sapientiam virtutesque professa, dextera compellantis imaginem exhibet, orantisque ut menti scientiis excolendæ ac famæ, Regius Pastor prospiciat.

Paridis gregem in pascuis versantem inter arbuta collis tauri, & capræ capita, denotant, finesque tabulæ nostræ ponunt. De qua equidem multo plura prolixissimè dici potuissent, nisi eadem jam ante decem annos Parens meus optimus in explicatione Nummi Mauroceniani occupasset, cui adeo nummo tabellam nostram accurata & accommodata imaginum præsentatione tantò magis cedere agnosco, quantò minus Pictorum nostrorum diligentiam artificiosissimorum illius ætatis Sculptorum præstantiam attingere, omnes vel in his talibus ruditer tantum versati norunt. Hoc enim habet Antiquitas præstantiorum temporum, ut mille parasangis opera superet hocce sæculo absoluta, siue Architectonicam siue Sculpturam spectamus: Quidni de pictura id diceremus cujus tamen difficilius esse judicium opinantur Eruditi. Sed manum de tabula.

ALEXANDER DARIi VICTOR CLEMENS ET CONTINENS.
Pauli Calliarij Veronensis opus, pro Proceribus Pisani.

ALEXANDER DARIII VICTOR

CLEMENS ET CONTINENS.

PAULI CALLIARII VERONENSIS OPUS; PRO PROCERIBUS PISANIS.

Nter eximia Pauli Veronensis opera, illud præcipuè apud Venetos Proceres Pisanos, ob vicinas ædes, *di Frari* dictos emicat, in quo Alexander Magnus prostratas Matrem, Uxorem & Liberos Darii benignitè excipiens exprimitur. Magnum siquidem in magno se præstitit Pictor, & artis miraculum prodidisse videtur in tanti Herois humanitate delineanda.

Celeberrima est quam retulit a Dario victoria, orbis prædo Alexander Macedo, inter Syriam & Siciliam, ad Issum, inde dictam Nicopolim, prope Pylas Amanicas, ubi in acie cæsa sunt Persarum peditum centum millia, decem verò millia interfecta equitum: At ex parte Alexandri, quatuor & quingenti faucii fuere, triginta omnino & duo ex peditibus desiderati; Equitum centum quinquaginta interfecti: Tantulo impendio ingens triumphus stetit. Verùm longè clarior & decantata Magni Macedonis clementia erga victos in illo certamine Persas, & præcipuè erga Darii familiam, quam, licet in sua potestate captivam, summis honoribus & inauditis suæ munificentiae testimoniis decoravit, inter quæ illud admirabile celebratur, cum Regias illas personas invisit, earum mœrorem & lacrymas levaturus.

Ferunt Scriptores Alexandrum cum Hephæstione amicorum charissimo, in earum tabernaculum intrasse, quem postremum Regina Regem esse ratæ, suo more veneratæ sunt; at ex spadonibus captivis uno, quis Alexander esset monstrante, Sisigambis advoluta est pedibus ejus, ignorationem ob nunquam antea visum Regem excusans, quam manu allevans Rex: *Non errasti, inquit, Mater, nam hic Alexander est.* Inde eis se nunquam defuturum pollicitus, opem suam exhibuit, & bono animo esse iussit. Ac tum quidem ita se gessit, ut omnes ante eum Reges & continentia & clementia vincerentur. Virgines & Reginas excellentis formæ tam sanctè habuit, quàm si eodem quo ipso parente genitæ fuissent.

Conjugem Darii quam nulla ætatis suæ pulchritudine corporis vicit, adeo ipse non violavit, ut summam adhibuerit curam ne quis captivo corpori illuderet; Omnem illis cultum reddi imperavit, ut quidquam ex pristinae fortunæ magnificentia Captivis detraxisse visus fuerit.

Hanc inauditam Alexandri indulgentiam Syfigambis admirata adeo semper coluit, ut cum sustinisset post Darium vivere, Alexandro esse superstes erubuit: Ejus namque morte audita, dolori succumbit, obvolutoque capite affidentes genibus suis neptem nepotemque averfata, mortem quoque sibi ipsa intulerit, cibo pariter abstinens, & luce; non quod hostem filio præferret, sed quod pietatem summamque clementiam in eo, quem ut hostem timuerat, experta esset: Obiit autem quinto postquam mori statuerat die.

Quod narrant Scriptores, Pictor egregie expressit in hac tabella, ubi Mater Coniuxque Darii ad Alexandri pedes provolutæ cernuntur. Illa non majestate solum sed etiam ætate venerabilis, hæc formæ pulchritudine. In illius gremio spem, maximi imperii tacite lugere videtur sexennis puer Darii filius, quem benignissime collo suo admovit dicens, *Quàm vellem Darius aliquid ex hac indole hausisset*. Retro genua flectentes conspiciuntur adultæ Virgines duæ à matre indicatæ, collo utriusque Matrisque regio monili insignito, omnes tum mœrorem tum admirationem tum spem in facie designantes.

In medio conspicuus est senex ille ex ministris captivis, qui Syfigambi errorem declaraverat, cum illa Hephæstionem pro Alexandro crediderit.

Alexander paludatus ut ex prælio redux, totus visitur, Darii familiam tanta benignitate consolans, ut ejus verbis adhibita fides ingentem ejus mœrorem non delinisse tantum sed delevisse videatur. Pauci illum comitantur Macedones Proceres, quos ipsi familiarissimos credibile est.

Scena hæc ad porticum amplissimam acta refertur a Pictore, columnis & arcubus nobilem: Quamvis, narrante Q. Curtio, Reginæ captivæ in tabernaculo suo omni luxu & opulentia instructo, Alexandrum exceperint; In superiori vertice velut a pegmate, provolutas ad Alexandri pedes Reginas, plures tum viri tum fæminæ curiosè despiciunt. Reliqua Pictor insignis omnibus tam suæ artis quàm architecturæ numeris mirè decoravit.

Fatendum porrò est idem hoc argumentum, aliter & audeo scribere, nobilius & veriùs depictum fuisse a celeberrimo Car. le Brun Regis Christianissimi pictore, quo nihil absolutius: Et hanc sibi gloriam moliuntur qui artis pictoriæ præstantiam historica eruditione illustrant. Illius propagationem orbi litterato communicare dignatus est insignis scalptor Ger. Edelinck, cujus æreis tabellis præter vitam ac vocem nihil deesse videtur.

PATERNVS AMOR VXORIVM SVPERANS.
Paulus Calliarius pinxit Venetijs, in aedibus Germanorum.

P A T E R N U S A M O R

U X O R I U M S U P E R A N S.

PAULUS CALLIARIUS PINXIT VENETIIS, IN ÆDIBUS GERMANORUM.

Enetiis in ædibus Germanorum dictis *fontigo*, præclara multa videntur Pictorum primæ notæ monumenta, tum intra ædes tum extra. In cœnaculo (ibi enim solent simul cœnare ædium Patroni) multa sunt à Paulo Calliario Veronensi depicta, inter quæ celeberrima venustissimaque observatur hæc Seleuci Antiochique historia.

Anno ante Christum cccc. i. Antiochus dictus postea Soter, novercam suam Stratonicem parentis sui Seleuci Nicatoris uxorem deperibat. Agnoscens tamen nefariam esse cupiditatem, nec tentavit quidquam, nec prodidit; sed languens decumbebat, ultrò cupiens mori. Tandem celeberrimus Medicus Erasistratus animaduertens corpus ab omnibus depravatis humoribus esse liberum, cogitavit id animi esse vitium, cuius contagio corpus ægrotaret; Tristitias autem & iras, curasque cæteras non celari solere, amorem à modestis occultari: Sed cum ne tum quidem quidquam fateretur Antiochus, licet blandè rogatus, absidebat Medicus, observans mutationes corporis, quo modo afficeretur ab singulis intrantibus cubiculum. Ut verò deprehendit ad aliorum accessum æqualiter corpus deficere & tabescere, Quoties autem Stratonice illum adiret visendi gratia, mentem quidem tum maximè turbari, pudore ac conscientia, corpus autem suapte sponte vividius vigentiusque fieri, ac rursus ea discedente deficere; dixit Seleuco Erasistratus *filium ejus esse insanabilem*: Cumque Rex præ dolore suspirasset, subjecit Medicus: *Amor est quo disperit, & amor mulieris, sed qua potiri non poterit*. Qui non posset, exclamat Seleucus: An ulla esset quæ tot regnorum Successorem sperneret? Nil prorsus est quod in ejus salutis præmium recusarem, universis opibus mihi charioris. Proferas modò quænam sit illa fœmina? Erasistrato respondenti, *Meam uxorem amat*; Tunc Seleucus: *Ergone, bone Vir, cum tantopere noster sis amicus, tot de-vinctus gratiis, & ad hæc adeo honestus ac sapiens, non servabis mihi juvenem regium a nobis tantopere dilectum, tam infelicitè amantem*: Erasistratus tunc astuto hoc usus est argumento: *Natu quidem, ò Rex Magne, quam-vis sis benignissimus Pater, si tuam amaret uxorem, ei cederes?* Ibi verò per omnes Regios Deos juravit Seleucus, omnino volentem libentemque se ei daturum fuisse; ut egregium exemplum ederet paternæ benevolentiae, in filium talem calamitatem immeritum. Multa deinde in hanc sententiam locutus, cæpit moleste ferre, quòd

infelici filio mederi non posset. Id ut cognovit Erasistratus, Regi seriò rem aperuit narravitque quomodo celantem prahenderit. Nulla tunc interposita mora, Seleucus concessit dilectissimam sibi Stratonicem, eique matrimonio junxit: Celebrior ob hoc facinus quàm propter acquisitas tot victorias, quando seipsum vicit. Laude, plausuque dignior, si hujus incesti conjugii conciliator haud fuisset. Quanta vis amoris paterni? Se conjugè Seleucus privavit, ut eam depereunti Nato consulere: Nil supra dici potest. Filius Novercæ amor nefario exarsit; Nil improbius fingere mens potest. Affectio quidem violenta crimen nonnihil minuere scelestæque amantem Antiochum, excusatione aliqua protegere videtur, at si quis rem altius perpendat, justè in eum probra congeret. Ratio aliter sentientem sic veriùs sapere docet. Primo impetu neminem Amor omnino prosternit; Suo igne paullatim per medullas urendo serpit, non simul & subito incendium totum excitat. Si male sanus adolescens tempestivè sibi cavisset, absurda ventura prospiciens, tam nefariè non delirasset. Principiis haud obstando mala sua fovit. Si cordatior Amoris ignem dum adhuc scintillistantum flammam augere parabat, sibi vim sapienter inferens, extinguere conatus esset, furens latèque bacchans ardor haud invaluisset incremento. Venienti morbo non occurrentibus documento Antiochus est, remedia frustra quæri, cùm jam tota sua vi morbus ægrotum possidet.

Antiochum pinxit Calliarius decumbentem, ne fortassis ob desideratissimarum nuptiarum lætitiâ, in syncopem tractus decideret.

Adest Seleucus uxorem filio condonans, & diversi amoris testimonium præbens: Adest & Stratonice dextram, qua fides intelligebatur, Antiocho porrigens. Utriusque coronas suo modo finxit Pictor, regiumque capitis indumentum ab orientalium Principum more parùm discrepans.

Erasistrati caput inter Regem Reginamque cernitur: Qui Juliastes Cous, Aristotelis filia genitus, amplissimis conditionibus apud Seleucum agebat, & à Rege Ptolemæo Antiochi filio, ob sanatum Patrem, centum talentis donatus est. Illum valde laudant Galenus, Appianus, & Plinius, *maximum Medicum* nuncupantes.

Clinicæ mulieres adsunt non paucæ, quarum quatuor ex colore Græcas, duas naribus simis, turgidiisque labris Ægyptias credere est. Vetulum Nanum ornamenti causa sæpè noster Pictor adjecit; Solebant quippe veteris ævi Principes, ut & recentioris, hisce naturæ aut joci aut monstris delectari.

LIBERATIO VIENNAE MDCLXXXIII.
Patauij, in ædibus Patinianis.

LIBERATIO VIENNAE, MDCLXXXIII.

PATAVII IN ÆDIBUS PATINIANIS.

Inter celeberrimorum Pictorum tabellas hanc intrusisse, nemo me accuset, facinoris amplitudine nobilissimam: Titianus, Caraccius, & Calliarius, penicilli elegantia artis Coryphæi nuncupentur, aliis operibus locum tradat argumenti præstantia. Tantæ existimationis apud me, est hæc Viennæ liberatio, ut quò frequentius animum oblectarem, illam una scena comprehendere curaverim, Pictoremque Ant. Polatum Patavinum rogaverim, rem totam ab oculis poneret, & uni inspectui subiceret, singulis vitæ meæ diebus memorandam.

Qui rerum gestarum historia frui cupit, sibi passim ex Autoribus Germanis, Gallis, Italisque consulat; tantum enim onus ferre recusant humeri nostri: pingui tamen Minerva, quid agatur strictim in tabella describere tentabo. In superiori recessu fuit Danubius ab occidente ad orientem, ramo sinistro Viennam alluens. Hæc, à vicino fluviolo nomen habens eminet, Austriæ totiusque Germaniæ metropolis, aggere, vallo, fossaque munita, stantibus mœniis propugnaculisque, cæterisque operibus civitatem firmanibus. In remotissima tabellæ parte cernuntur magni pontes Danubio impositi, montesque horizontem terminantes. Campus victoriæ totus non cernitur, sed ejus pars sola quæ Colophonem ultimamque prælii periodum sustinuit. Cùm Sereniss. CAROLUS, Lotharingus, Princeps in tantum laudandus, in quantum magnanimitas, fortitudo, sapientiaque quemquam possunt extollere, summus Cæsarearum copiarum, præfectus, cognovisset obsessam civitatem ad extremas angustias redactam, tum ob hostium furorem & copiam, tum ob militares cuniculos ad mediam urbem perfoscos, periculumque esse in mora judicans, suppetias validissimas obsessis continuo ferre decrevit.

Prosperè accessit viginti hominum militibus stipatus JOANNES III. Poloniæ Rex, qui Christianæ fidei, Augustissimoque LEOPOLDO opem ferre æstuans, regno Reginae conjugii Magnatibusque commendato, una cum Ser. Principe JACOBO filio, Sarmatisque Senatoribus multis & Proceribus, per Carpathios montes ad afflictam Austriam opportunè pervenit. Inito de agendis consilio, omnibus tandem placuit Danubium superare, partim Tulnii, partim Crembsæ, Calemburgum quamprimùm aggredi, inde in planiciem armata manu descendere. Tandem XII. Sept. omnia feliciter cessere, Regi Sarmatæ, Electoribus tum Baviaræ tum Saxoniar, tribus Anhaltinis Principibus, duobus Brunzvicensibus, duobus Neoburgicis, duobus Saxonibus, duobus Wirtembergenfibus, duobus

Holfaltis, Eifenacenfi, Hoenzolernio, Haffia-Caffellio, Valdekio, multifque aliis Germaniæ Principibus, quorum ordinem hic nullus quærat, Heroibus omnibus: Octoginta Chriftianorum millia, confertis manibus in fugam verterunt Turcarum ducenta millia, quorum ambitiofæ firi vix fuffeciffet omnium Hungarorum, Germanorumque fanguis. Relictis turpiter impedimentis, machinis, farcinis, armis, tentoriis, magnaque pecuniarum vi, turpi fibi fuga confulere coacti funt, feftinis paffibus Viennæ afpectu abfcedentes, quam omni conatu occupare tentaverant.

Egregium eft illud tabellæ fpectaculum, ornatum maximè Vifirii magni fuga. Ille fuit celebris Muftafa Karà qui temeritatis atque infortunii pœnas paulò poft tulit Albæ Græcæ, juffu Mahometis Imp. fui laqueo elifus. Cernitur cum folito albo capitis ornamento, gemmis ardæolæque crifta decorato, à barbaris *Turban* nuncupato, propè tentorium equinis caudis pro dignitatis nota infignitum. Non procul aderat Ottomanici Imperii Vexillifer, quem fama eft ferociter pugnantem manu fortiffimi JOANNIS Regis necatum. Chriftianis tandem victoribus omnia riferunt, vexillum a Rege Polono Romam ad fummum Pontificem honoris caufa confefsim tranfmiffum eft; fugientium thefauri opimaque fpolia, exercitus locupletaverunt, & quorumcunque militum expectationem fuperaverunt. CXXC. majoris molis militaria tormenta Viennæ dicata funt: Tanta fuit præda tantufque Captivorum numerus, ut totius Europæ hilaritati fuffecerit, innumeris Nobilibus fervos fervaſque Turcas ad nationis opprobrium defiderantibus.

Regem videmus in media tabella Polono habitu, ftricto gladio animosè pugnantem & ad Vifirium accedentem. Hunc infequitur Princeps JACOBUS paterno exemplo legiones ad prælium & victoriam ducens. Cæteris Ducibus ne animum barbari Turcæ ullomodo reciperent, attentè proſpicientibus, hoſtes interim aut internecione aut ſervitute afficientibus. Staremburgius Comes, cui commiffa erat civitatis falus, ſempiternam apud poſteros famam promeruit, quam Aug. LEOPOLDUS dignitatibus & opibus illico firmare dignatus eſt. Epifcopi Viennenfis monitu, Auguſtique juffu, detracta fuere ex S. Stephani bafilicæ vertice, Ottomanica infignia, quæ ſcilicet Byzantii ſeu Conſtantinopoleos fuerant ſymbola, ſtella in luna, reſtitutaque Crux, ſalutis mundi character, quo ſpem fovemus, quo beatam æternitatem cupimus. Illa impetraverat olim Solymannus, qui cum Viennam obſideret, anno MDXXIX. cum trecentis Turcarum millibus, huic ad ſtuporem eximio obeliſco pepercerat.

Sed quid incauta iſtas hiftorias commemoro, cum actum videar agere; Eò enim me deduxerat tanti facinoris lætitia, ut continere me illis temporibus non potuerim, & Deo laudes agens, præcipuos Heroes publicè pro viribus celebraverim. Ingratam benevolo Lectori me fore non opinor, ſi dictam Orationem, hic tranſcribi curaverim.

ORATIO

DE LIBERATA CIVITATE VIENNA

HABITA PAT AVII, PRID. KAL. NOV. MDCLXXXIII.

A CAROLA CATHARINA PATINA, PARISINA, ACADEMICA.

IMPERATORI CAESARI,

LEOPOLDO AUGUSTO

OPTIMO, MAXIMO, TRIUMPHATORI, INVICTISSIMO,

DICATA,

Ex ore infantium & lactentium perfecisti laudem propter inimicos tuos Ut destruas inimicum.
Psalm. 8. 3.

E liberata Civitate Vienna, deque profligato exercitu Ottomannico, si Ego puella, ætate tenera, ingenio modico, doctrina per quàm mediocri orationem habere hodie aggrediar, nemini mirum videri debet; Talis enim ac tanta victoria vel mutis vocem donare possit. De tam miro tamque prospero successu nihil equidem fileat; Exultant in coelis Angeli, fremunt in Tartaro Dæmones, totus orbis Christianus passim lætatur ac plaudit. Nullo vel ætatis vel sexus vel fortis discrimine, procures ac populus, sacerdotes, magistratus, cives, pueri ac puellæ certatim Deum adorant, Imperatorem celebrant. Ipsa profectò rerum Natura in partes lætitiæ ire gestit, ac sacro concentui succinere videtur. Sol splendidiùs nitet, puriori luce arridet æther, plausibus, cantibusque aer personat, festis undequaque ignibus terra emicat, universa denique mundi compages prorumpit in gratiarum actiones, & ad publica Christianorum gaudia conspirat. In tanta rerum omnium exultatione silere nefas fuerit. Ego certè non patiar, ut lætis clamoribus circumsonantibus una obmutescam, sed communi laudis gaudijque voci, vocem meam quantumvis debilem adjungam, Christo gratias agam, atque Imperatorem celebrabo. Et quoniam Imperatoris causa, Dei causa est, dum Deum laudaverit mea lingua, celebrabitur Imperator pietissimus; ut contra, Imperatoris laudes ac præconia in Dei gloriam indiviso nexu refundentur.

Equidem in tam insigni victoria, si quis Deo victori, Christo Liberatori maximas primasque gratias agere recuset, summè ingratus; Si quis divinam opem illuxisse non viderit, summè cæcus dicendus fuerit: *Si* (Iac. c. 1. 17.) *omne datum optimum & omne donum perfectum desursum descendit à Patre luminum*, sane hic præcipuè se miris modis exhibuit divina potentia, se perspicuis notis conspiciendum præbuit Numinis favor. Quis enim obsefforum Christianorum animis incredibilem fortitudinem, tantam in adeundis periculis audaciam, in perferendis constantiam instillare valuit? Quis, nisi Deus exercituum, populi sui curam gerens? Quis Poloni Regis cor ita movit ac permovit, ut non dicam missis copiis suppetias ferret, sed ipse relicto regno suo, nec ipse modò, sed adjuncto lateri dilectissimo filio, Adolescente regio, in auxilium lubentissimè convolaret? Quis, nisi ille Deus in cujus manu Cor Regis est? Quis auxiliari es cohortes undique collectas ita direxit ac temperavit, ut in tempore confluerent, ut civitati novo ac majori hostium impetu oppugnata, jam labanti, jam ad incitas redacta, non dicam opportuno die, sed hora congrua, ipso temporis puncto suum affuerit auxilium, salusque orta sit repentina? Quis nisi ille ex quo salus, ille qui visitat suos tempore opportuno, qui solus novit dies ac tempora, quæ ipse posuit in sua potestate? Quis vim ingentem imbrium cælitus immisit, ut vis pulveris pyrae, incredibili cura collecti, tum in cuniculis tum in munimentis evanesceret labore irritò, carij, hostilia pene liquefacta solverentur? Quis amabo, quis nisi ille qui (Psalm. 103.) prout loquitur Propheta Regius, *nubibus tanquam currui insidet, & grandine, igne, ac pluvia admistris utitur tanquam Angelis*? Quis repentino pavore Ottomannorum corda ita percussit, ut ipsi virium suarum suæque multitudinis immemores nova formidine attoniti, tanquam ex incendio, se eriperent, & turpi fuga salutem consulerent? Quis, quæso, quis nisi ille ante quem voraces ignes ambulant, de quo scriptum est, *Exurgat Dominus & dispergentur inimici ejus.*

Te Deum ergo laudamus, Tibi Christe gratias agimus: Tu Ecclesiae laboranti consulisti, Tu populum tuum servasti, Tu templis atque altaribus tuis opem tulisti. Pugnant pro Christo milites nostri, pro illis pugnavit Christus: Hoc auxilio freti bellatores Christiani pro moenibus Viennae stantes, alacri animo arma capebant, & irruentes hostes à muris fortiter propulsa-
bant, de victoria certissimi, cum vel moriens triumphet Christianus, imò tum maximè trium-
phet, quum pro causa Christi moritur. Hac fide pugnantes si quem fortè socium ante oculos
procumbentem viderent, non ignavorum ritu desperabant, neque muliebriter flebant, imò
ejus forti propemodum invidebant: Neque enim commilitem ab hoste immanissimo trucidat-
um, sed martyrem à Deo benignissimo ereptum iudicabant, neque illum humi jacentem, sed
in cœlo exultantem prospectabant.

O ter quaterque beati,
Quae ante ora Dei sub moenia celsa Viennae,
Contigit oppetere!

Vos enim dum terram propugnatis, cœlum meruistis; dumque brevis vitae jacturam pro Chri-
sto facitis, compendio paucis concessio, ad aeternae vitae delicias recta convolaistis.

Neque verò inulti cadebant Heroes nostri, sed pro singulis Christianis vel centum Barbari
occumbebant, victimae nil miserantis Orci quas veluti inferias suorum beatis Manibus victor
exercitus devovebat. Non enim unquam ad mania propius accedere ausi sunt hostes, quin
fortiter repulsi larga strage temeritatis poenas luerent: Cumulatis vel una die insultibus, cumu-
lata caedes emergebat, & quò pertinacior erat impetus, eò densior illis occisio, ampliorque
nostris victoria oriebatur: Nempe *pro aris & focis*, pro Christi peculio decertabant Christiani.
Dum milites pro muris stantes hostem stricto mucrone arcebat, plurimi Moses in monte sancto
collocati, manibus ad Deum protensis, inermibus illis quidem, sed tamen efficacibus, Infide-
lium impetum retinebant, & fidei animos occulta quadam vi ad pugnam imò ad victoriam accendebant.

Gaudete & exultate, milites Christiani, civitatis Principis gloriosissimi custodes; Exulta ac
triumpha, Fortissime Stareberge, quem Viennae Angelum tutelarem jure merito dixerim; Vos
dum Imperatoriam urbem custoditis, totius Ecclesiae custodiam vobis paratis; dum pro praesi-
dio civitatis statis armati, sub omnium Sanctorum praesidio tanquam sub adamantino clypeo la-
tere meruistis. Ipsae commilitonum vestrorum animae beatorum choro recens adjunctae vestro
non defuerunt auxilio: Novi coelites, ut ut felices, pro vobis solliciti fuerunt, ut ut trium-
phantes pro vobis pugnare pro vobis vincere non dedignati sunt, imò hunc laborem in trium-
phi sui partem non contemnendam reposuerunt. Jubilatio universalis a communi Christianorum
Patre indicta ac passim celebrata, vidit Deus ac tota coeli curia, vidit totus mundus, quo affe-
ctu vota nuncupaverimus, quo ardore vobis victoriam à cœlo elicere conati sumus. Lacrymis
nostris ac gemitibus veniam Deum poposcimus; jejniis solemnibus Numinis favorem implora-
vimus, precibus tum publicis tum privatis Christum sollicitavimus, ut nobis propitiis iram,
suam converteret in gentes quae non norunt nomen ipsius, aut ita solum norunt, ut nefandis
blasphemiis proscindant. Neque omnino incredibile est Ecclesiae suspiriis tanquam vaporibus
à terra emergentibus cœsum fulmen prodixisse, quo percussus jacuit exercitus Ottomanicus.

Certè cum animo mecum reputo mirabilem illam pluviam coelitus erumpentem, quae diluvii
instar cuniculos hostium ac munimenta devastavit, omnesque illorum spes ac consilia in profun-
dum demersit, non possum quin tali portento obstupescam, praesentemque Numinis favorem
agnoscam. Scilicet Deus Optimus Maximus suorum lacrymas pensare voluit effusis pluviis, quae
non secius Barbaris nocuerunt, ac horribilis illa grando quae olim hostes populi sui Duce Iosua
decertantis percussit ac contudit: Quin etiam confidimus brevi fore vel jam nunc obtigisse, ut
pia gentis sancta jejunia rependat idem Deus, immissa in Turcas dira fame & acerbis jejniis,
quae non pietate adducti sed penuria coacti in poenas belli nefarie suscepti celebraverint. Histo-
ricorum consensu comprobatum est legionem Christianam sub M. Aurelio Imperatore mili-
tantem, precibus ad Deum fufis, largam sitibundo exercitui pluviam impetrasse. Ardentes
Christianorum preces mirabilem hanc pluviam nuper impetrasse nec praedicare nec credere eru-
bescimus. Fuit illa quidem olim Amicis benigna, at ista non minore beneficio fuit infensissima
barbaris Viennae obessoribus. Tibi nempe IMPERATOR AUGUSTISSIME, ipsa rerum Na-
tura, volente Deo, suum obsequium praestitit, Tibi operam navavit aer, Tibi famulatus est im-
ber: Atque ut quondam de Theodosio pio decessore tuo dignissimo cecinit Claudianus; liceat
nobis de Te, versu paululum deflexo, dicere,

O nimium dilecte Deo! cui fundit ab alto
Armatas hyemes Christus, cui militat aether,
Et conjurati volvuntur nubibus imbres.

Jamque ad Te, IMPERATOR OPTIME, nostra se convertit oratio: scilicet Tibi secundas post Christum liberatorem gratias deberi fatemur ac prædicamus: Secundas certè, quia primas Deo nostro partes nec denegat, nec invidet Majestas Tua, quæ alios non imperio magis quam pietate antecellit. Tu omnibus mortalibus maior, Deo minor es, ac Deo minorem Te jactas, imò quod Deo minorem Te geris, hinc verè Imperator, verè Augustus es. Hac virtute incopulum obsequentem, militem strenuum Tibi demeruisti. Hac quidem virtute, hostes Dei adversus Majestatem tuam concitasti, sed ejusdem virtutis efficacia, hostes Dei ac tuos conculcabis & pro sola est Tibi primaria hac virtus, imò veluti Regina cæterarum virtutum consortio stipata eminet. Religionis comites Tibi se adiungunt, Justitia, Bonitas, Clementia, Fortitudo, Magnanimitas, ac Sapientia: Sapientia, inquam, quæ privato cuique necessaria, in Principe potissimum requiritur, quippe qui non suæ modò sed suorum populorum salutem consulere tenetur. Imperatoriæ hujusce sapientiæ singulari luce illustrata Majestas tua sub principium teterrimi belli, sedem gubernandis populis ac dirigendis legionibus aptam atque idoneam in meditullio imperii sui selegit; Ac quemadmodum Sol in centro Cæli stans, Planetis longe distantibus vim suam suumque lumen diffundit; Sic Tu in centro domini Tui stans, omnibus ejus partibus consuluisti. Illinc arcæ fœdera contra hostem sancis, auxilia evocas, milites conscribis, duces creas, captas tempora. Illinc solerter prævides, prudenter provides, sapienter deliberas, fortiter celeriterque deliberata exequeris. Hisce studiis vero Imperatore dignis, Vienna tua servata est, & fuso fugatoque hoste, liberata.

Tu, Imperii tui ut summus es moderator, ita primarius custos exstitisti, Tu inclitæ Civitati præbuisi copias, Tu copiis ducem egregium, Tu copiis ducique auspicia tua, ipsisque auspiciis tuos Divos, tuumque ausim dicere, utpote Tibi faventem ac benevolum, Deum conciliaisti. Tu non modò extra Viennam, sed intra Viennæ muros, corpore absens, Majestate præsens, omnia moderabaris. Tu amore Tui, obsequio ac reverentia, militum ducisque corda accendebas, brachia movebas, ictus dirigebas. Quis eum absentem dixerit quem singuli animo præsentem videbant & sentiebant? Custodes Viennæ milites hinc sancta Christi altaria, illinc augusta Imperatoris palatia alternis vicibus intuentes qua fortitudine armabantur? Quo pietatis ardore in Barbaros excandescabant? In animis illorum modo personabat vox Christi in hunc modum conquerentis; Siccine hæc templa in Mosqueas convertent Ottomanis? Hæcine altaria sibi vindicabit impius Mahometes? Neque multò post ibidem personabat Imperatoris vox hoc pacto indignantis; Hæcine palatia ab Imperatore vestro benignissimo Principe eripiet ferocissimus Turca? Ita ne triumphabit truculentus Christianæ fidei hostis, & domum hanc augustam, pietatis, justitiæ ac temperantiæ venerandum domicilium, in turpe concubinarum ac meretricum lupanar convertet impurissimus Tyrannus? Tali in Deum atque Imperatorem suum pietate tanquam duplici face instincti atque accensi, non modò protegendæ civitati pares erant, sed profectò ii erant qui eruptione facta exercitum hostilem delere potuissent, nisi sapiens Staremburgus primum vsus stimulo, jam ad talem impetum comprimendum fræno uteretur, & provido consilio jamjam accedentes auxiliares cohortes opperiendas duceret.

En adsunt auxilio invictæ copię & Tuæ & sociæ, primoque impetu factò civitatem obsidione liberant, hostem de castris propellunt, & in fugam conversum ingenti clade profligant. Non longè hinc aberas, IMPERATOR AUGUSTISSIME, ad hostilia castra ad civitatem tuam jam accesseras jamque propiùs accedebas: Appropinquantem Majestatem tuam senserunt nostri milites, senserunt Barbari, sed ut animo ita eventu longè dispari. Christiani tanquam Numinis propiti benigno aditu animati sunt ac roborati: Profanæ copię tanquam Numinis irati adventantis occursum dejectæ sunt atque percussæ: *Adventante Deo, procul procul est profani.*

O Victoriæ admirandam! O celeritatem incredibilem! Cùm Tu advenisti, jam hostem profligaveras. Dixerit Cæsar ad demonstrandam celeritatem suam adversus Ponti Regem, *Veni, Vidi, Vici*: De Te mirabilia profectò dicenda sunt. Tu nondum veneras, sed venire parabas, nondum videras, sed eminus videre castra occeperas: cùm hostem numerosissimum vicisti, fugasti ac debellasti. In cumulum nedum in dispendium Tuæ gloriæ Tibi cedit talis & hunc in modum parta victoria; vel sola viciniæ tuæ fama percellendo hosti sufficit. Tua in solidum victoria est, Milites, Duces, Principes, imo Reges, qui in hoc prælio fortiter sese gesserunt, sub Tuis auspiciis, pro Tuo jure, Tibi præliati sunt: Tu victoriæ reportasti, Aquila tua, Ales ministra fulminis, fulmen in hostes jaculata est. Tu Christiani exercitus mens atque anima fuisti. Tu vim incredibilem Barbarorum interfecisti, brachiis alienis, imò Tuis, neque enim aliena sed Tua dicenda sunt Tuorum brachia, brachia hominum qui a Te pendent, Te respiciunt, Tuoque moventur arbitrio.

Latere ac jubila, gloriofa civitas VIENNA gravi obsidione liberata, Imperatorem Dominum tuum triumphantem, imò triumphis omnibus maiore excipe, gremio complectere, cole & Germanum

Liberatorem agnosce. En adest qui lucem patriæ reddit dux optimus. Spargite, o cives, vias floribus; venienti occurrite exhilarata facie, Victorem insolitis plausibus celebrate, meritisque laudibus in cœlum evchite. Neglectæ domus excolantur, officinæ ornentur, forum impleatur, Civibus qui patriam armis propugnarunt cara pignora ipsis ob ætatis vel sexus infirmitatem paulisper subducta redeant, dulcibusque osculis atque amplexibus lætitiâ diffundant. Nova luce civitas refulgeat, novo decoretur cultu, nova superbiat pompa. Mersa quidem profundo est, sed hinc pulchrior emerget: Varijs quidem jactata est casibus, sed jam servata inde alacrior vegetiorque ad sua munia exurget, & instar arboris securi tonsæ, ab ipso ferro vires atque animum ducet.

Et tu, TERRA AUSTRIACA, post tot exantlato labores jam tandē respira, quod tantam pestē evomueris, forasque projeceris, respira ac meliores spes concipe. Truculētus hostis tuus devictus est, & alteram partem disjecisti, alteram humi prostratam habes. Nuper quidem Barbari inaudita crudelitate tibi vineas excindebant, arbores evellebant, fruges diripiebant, hortos proculcabant, prædia incendebant, omnia denique igne ferroque depopulabantur; En quales scelerum suorum pœnas dedere, Truces apri, feri urfi, lupi rapaces, provinciarum devastatores, Aquilæ fatalis rostro atque unguibus discerpti sunt & dilaniati. Turcarum, Tartarorum, Scytharum, Arabum, Ægyptiorū stupenda colluvies, per campos, quos sedē turpaverant, passim prostrata jacet, putridisque cadaveribus pro æterno gloriæ tuæ monumento, tanquam victimis tibi satisfactum est. Agrorum tuorum ubertate pingues evaserant Barbari, ex ipsa cadaverum pinguedine vbertatē, Dei justo miraculo, agri recipiēt, suisque illis reddetur adeps. Sordes quas hominum male feriatorum sceleribus inquinatum solum contraxerat, abluet sanguis hostilis: Hoc sanguine terra nō erubescit, sed quasi triūphali veste indata purpurascit. Vtinam Sanguis ille evadat in rorem fœcundū, unde pullulent palmæ, germinent lauri, quibus coronētur illorū capita qui plenā de Ottomanis victoriā reportaverint. Sic auguror, sic opto.

Perge igitur, IMPERATOR INVICTE, perge, reliquias nefarij exercitus perde atque excinde, pro Vienna oppugnata, expugna Byzantium. Non illa quidem urbs Viennæ instar fortiter resistet; exarmata, attonita, stupefacta civitas illico manus dabit? Byzantium oppugnare expugnare fuerit. Funditus deleatur imperium Ottomanicum, Sacro Imperio totique orbi Christiano infensum atque infestum. Lunam in fastigio turris Viennensis prominentem suum ipsi insigne Ottomani tormentis bellicis everterunt, & in imum detruserunt. Accipe omen, IMPERATOR MAXIME, & in pœnas belli ultro & contra omne jus suscepti, Lunam Ottomanicam è fastigio potentiæ ac magnitudinis deice, atque in imum deturba. Perge, Cæsar, nec contentus vincere, utere victoria.

Sed quid ago? quo me raptat animi impetus? Ego puella ordinis infimi, Te Imperatorē potentissimū ac sapientissimū adhortor, Teque ad officia tua oratione impello: audaciæ meæ veniā oro. Ignosce IMPERATOR CLEMENTISSIME, imperito sexui, ætati improvidæ. Si quid peccavi, amore in fidē Christianā, ardore in gloriā Majestatis tuæ tanquā astu abrepta peccavi, & pudoris limites transilivi. Ignosce affectui, ignosce pietati. Denique ignosce mihi, LEOPOLDE CLEMENTISSIME, in gratiā Caroli parētis mei, cui benevolentia tuæ Cæsareæ luculenta pignora nō semel impertitus es. Novi Ego, & sæpè sapius narrantem Patrē audivi (id enim sibi in vita primariū ac non ipsi modò, sed toti familiæ summè honorificum obtigisse autumat) qua humanitate illū non dicam in palatio, sed in Musæo Tuo excipere dignatus sis; qua benignitate pretiosi temporis quod generis humani beneficio consecratū est, vel quatuor horas integras, solo adstāte Comite à Lâberg, illi concesseris, & in mutuū de re litteraria colloquiū impēderis: Imò si dicere liceat, ut Orationis meæ plausibiliorē reddā rationē; Non ego Te hortor, IMPERATOR AUGUSTE, non ego Te ad officiū tuū impello; Tantū vota nūcupo, tantū animi mei desideria ac sēsa oratione explico. Hęc optare, hęc augurari fas & jura sinūt.

Eia igitur INVICTE LEOPOLDE, teterrimū hostē non modò expelle, sed persequere, sed sua illum in dirione oppugna atque expugna. Primarium Ottomani Imperatoris signū cum ipsius Ducis tentorio captum atque direptum magnum quid & memorabile portendit: Toti imperio nefario cladem impendentem hinc auguror, tali omine exitium imminens præfagit animus. Tecū ad tā præclarum facinus omnes Christianos Principes sacro fœdere conspiraturos confido. Quid statis, Principes Christiani, cōmunis hæc causa est, cōmunis videlicet hostis est Ottomanicus Tyrannus. Vestris ille in universum imperiis inhiat, vestram fidem penitus excindere molitur. Ad communem salutem insurgite omnes; contra nefariū Christi ac Christianorū perduellem, colligite animos: Vires coniungite, Christiani Principes & Monarchæ. Barbarorū recenti strage tutā atque amplam viā vobis facta aperiunt; Mira hac victoriā tanquam cœlesti classico, Christus Vos ad suam causam defendendā excitat: Obsecundate fati, Christum invitantem & ad bellum sacrum Vos provocantem sequimini. Vobis aderit Christus; & qui modò Vos vocat, ipse vocatus Vos in tempore audiet, Vobis opitabitur, & pia consilia non ad suam duntaxat sed & ad Vestram gloriam felice exitu coronabit.

D I X I.

For personal use only - The University of Toronto Libraries Collection

AMMAY
JUL 11

THE UNIVERSITY OF TORONTO
LIBRARIES
100 St. George Street
Toronto, Ontario
M5S 1A5

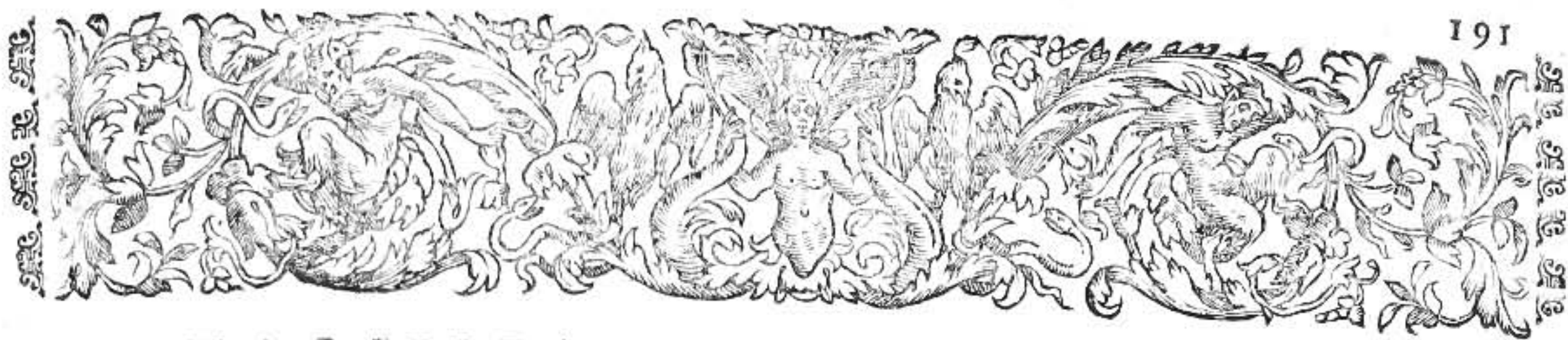

1. Io. Morus, Thomæ pater, an. 76.
2. Anna Grisaccia, Io. Mori sponsa, an. 15.
3. Thomas Morus, an. 50.
4. Alicia, Thomæ Mori uxor, an. 57.
5. Margarita Ropera, Th. Mori filia, an. 22.

FAMILIA THOMÆ MORI,
a Io. Holbenio delineata.

6. Elisabetha Damsca, Th. Mori filia, an. 21.
7. Cecilia Heronia, Th. Mori filia, an. 20.
8. Io. Morus, Th. filius, an. 19.
9. Margarita Gige, affinis, an. 22.
10. Henricus Patenjonius, Th. Mori morio, an. 40.

FAMILIA THOMAE MORI,

A JO. HOLBENIO DELINEATA, ET IN ACADEMIA BASILIENSI
SERVATA.

Ihi equidem proposueram de pictis aliquot tabellis aut pietatem suadentibus, aut egregium quid in historia demonstrantibus animi & studiorum gratia, verba facere, dum delineatam hanc Mori familiam objecit, qua oculos recrearet, charissimus Parens meus: Binam propositi argumenti rationem nacta, hanc æri incidi & leviter explicatam publicis juris facere, eo consentiente, decrevi. Clarissimæ Familiæ pietas cæteræque dotes amplissimæ id profectò merentur: Meretur etiam eximii Pictoris fama, de quo hæc a celeberrimo pictore du Fresne dicta sunt. Jo: Holbenium Basiliensem & Alb. Durerum Norimbergensem, extra cæterorum picturæ coryphæorum numerum esse celebrandos, quòd nulli inferiores fuerint, nullius etsi methodum sequuti.

Tabellæ pictæ mentionem facit Index operum Jo: Holbenii præmissus ejus vitæ, in editione MORIÆ Basiliensi, 1676. his verbis. 31. *Tabula exhibens Th. Morum cum tota familia iconica, cujus picturæ mentionem facit Amabilis epist. 21. l. 26. ad Th. Morum & ad ejus familiam Margaritam Ruperam, ep. 50. lib. 26. Extatque ejus prima adumbratio inter schedas Academiæ Basiliensis, quæ insuper sequentia hæc nomina figuris singulis inscripta refert.*

JO. MORUS, pater, anno 76.

ANNA GRISACRIA, Joannis Mori sponsa, anno 15.

THOMAS MORUS, anno 50.

ALICIA, Thomæ Mori uxor, anno 57.

JO. MORUS, Thomæ filius, anno 19.

MARGARITA RUPERA, Thomæ Mori filia, anno 22.

ELIZABETHA DAMSAEA, Thomæ Mori filia, anno 21.

CAECILIA HERONIA, Thomæ Mori filia, anno 20.

MARGARITA GIGE, Clementis uxor, Thomæ Mori filiabus familiaris & cognata, anno 22.

HENRICUS PATENSONUS, Thomæ Mori morio, anno 40.

Et illa ipsa est quam primùm Londini delineasse Holbenium, & Basileam deportasse conjectura est; Hujus exemplar, permittente magistratu Basiliensi, sibi sumpsit servatque Parens meus, Reipublicæ litterariæ opinor non ingratum futurum. Quo anno picta tabella fuerit non est difficile conjicere, adscripta singulorum ætate: Cùm autem Th. Moro quinquagesimus annus notatus sit, sciagraphiam.

hanc A. C. 1533. factam fuisse necesse est, cætera conveniunt, tum ex Holbenii vita, tum ex familiæ Mori historia.

Ingens Holbenii animus exiguo tabellæ spatio amplam Th. Mori familiam, complexus est: Quam ferunt *scholam & gymnasium Sacræ Religionis & alteram Platonis academiam*. Observant quippe Biographi, quatuor Mori liberos, filium scilicet & tres filias, atque una Margaritam Gigem per vices legisse in mensa, donec ille uxorem, reliquæ maritos accepissent, nam tunc sola Gige legebat, finitæque lectioni adjectum, ut apud Monachos cantari solet, *Tu autem, Domine, miserere nostri*. Et quidem scribit Amabilis, nullum unquam extitisse liberorum amantiorem ipso Th. Moro: Alebat autem omnes domi, filium scilicet & filias tres cum uxore & maritis ac prolibus singulorum. Decem personæ cameram ornant, egregia supellectile fortunam atque mores significante, omnibus ad amussim ita factis, ut nihil sit quod naturam non sapiat, quodque concinnius depingi possit. Sed ad Pictorem venio, qui Basileæ languens, de invisenda Anglia cogitavit, cujus hortatorem olim habuerat comitem Arundelium, Basilea fortè transeuntem. Acceptis itaque ab Amabili litteris ad Th. Morum, aliosque aut magnates aut litteratos viros, post biennium, Londinum pervenit, circa an. 1530. Ubi illum Angliæ Cancellarium, virum in primis philosophum & eruditum, rudis hic homo, pauper, Bacchoque deditus, amicum & beneficentissimum expertus est. Tam infelicis porro memoriæ ne dicam stoliditatis erat, ut nominis planè immemor fuerit primi fortunæ reparatoris, hortatorem ad iter Anglicum intelligo, Com. Arundelium. At cùm inter confabulandum, hujus nomen productum fuisset, quasi è lethargo suscitatus Holbenius, sibi non esse ignotum asseruit, & assumpto carbone tanta elegantia Com. Arundelii vulum finxit, ut similitudinem nulli non mirati fuerint: Sic Heros agnitus Holbenio benefacere nunquam desit. Cùm per biennium apud Th. Morum mansisset, & exquisitis operibus ejus domum adornasset, ipsi Henrico Regi donatus est & acceptissimus: Ludricas aliquot historias id comprobantes olim vulgavit Parens meus, in *vita Holbenii*, quas hic repetere inconsultum.

De singulis in hac tabella depictis nonnulla referre juvabit; Qui plura desiderarent Stapletonium consulant, aliosque non paucos hujus familiæ scriptores & amantiissimos.

1 JO: MORUS: qualis fuerit, ex hoc epitaphio constat. *JOANNES MORUS, Eques, & in eum Indicum ordinem cooptatus qui regius confessus vocatur; homo civilis, innocens, mitis, misericors, equus & integer, annis quidem gravis, sed corpore plusquam pro ætate virido, postquam eo sibi pro luctam vitam vidit, ut filium videret Cancellarium, satis in terra jam se moratum ratus, libens emigravit in cælum*. Non celebri sed honesto loco natus erat, Britannicarum legum peritia clarissimus: Hanc ut unicam apud Anglos viam ad rem & gloriam parandam filio commendaverat, eventu quidem felicissimo; at Thomas elegantiorum studiorum amænitate raptus, paterna consilia quòd non sequeretur ferè pro abdicatione habitus est. Dicunt huic in adolescentia a patre ne teruntium concessum præter id quod ipsa necessitas postularet, ne vitio aut voluptati, ludis inanibus, vel luxui verteretur: Nec tamen id prohibuit quin patri semper fuerit obsequentissimus, ut sæpè genibus flexis pro gentis more benedictionem ejus postularet: Quin honori maximo ducebat Patri valde feni, domi alto, tandem oculos ultimùm clausisse.

2 ANNA GRISAGRIA, Joannis Mori uxor, sex liberos procreavit, filios 193
quinque, Thomam, Augustinum, Eduardum, Bartholomæum, alterumque
Thomam, & filiam Annam. Hunc autem Jo: Morum ne credamus Cancellarii
patrem sed filium, de quo infra.

3 THOMAS MORUS, Joannis filius, natus est Londini, anno 1483. pietate,
doctrina & animi constantia commendatissimus. In Oxoniense Academia Th.
Linacrum præceptorem habuit, a quo eruditas linguas, latinam græcamque
intelligo, præter Europæ familiares, addidiscit. Post varia juridicaque & honorifica
munia, a Rege Henrico VIII. missus fuit Cameracum, publicas res acturus, ea
in pace quæ inter Carolum V. & Franciscum I. sancita est, an. 1529. Redeunti,
magni Angliæ Cancellarii dignitas collocata est, regni post Regiam maxima:
Verum Henrici ac Catharinæ divortium probare nolens, nec Regem pro
supremo Ecclesiæ capite post Christum agnoscere, maluit aulæ amplissimoque
muneri valedicere, quàm & conscientiæ & salutis. Cum in villa studiis intentus
vitam privatam degeret, a Rege revocatus fuit, qui precibus oblationibusque
frustra adhibitis, eum tandem incarcerari jussit, & post menses XIV. durissimè
detentum, ne dicam sævissimè, librorum solatio planè erepto, capite plecti;
æt. anno 52. Sic Fides & Ecclesia martyrem suum excepit 6. Jul. 1535. Scripserat
olim Utopiam, Historiam Richardi 3. Epigrammata varia, aliaque. Musicam,
Arithmeticam & Geometriam tenuit, sed & instrumento musico, viola lusit,
honestissimæ recreationis causa: Et hanc opinor camerae parieti appensam.
Litteratorum sui temporis amicissimus, illius præcipuè Amabilis qui suam illi
dicavit MORIAM, cum his verbis: *Primum admonuit me MORI cognomen tibi
gentile, quod tam ad MORIÆ vocabulum accedit, quàm es ipse a re alienus.*
Móri enim stultum significat. Torques dignitatem notat, qua Henricus Rex
reducem è legationibus Gallica & Flandrica Morum auxerat, Equitem auratum
& totius regni Proquæstorem declarando. Multi incomparabile homine majus
& prope divinum fuisse ejus ingenium celebrant: Hoc illius extat epitaphium a
Jano Vitali conscriptum.

*Dum Morus immerite submittit colla securi,
Et flent occasum pignora chara suum:
Immo, ait, infandi vitam deflete Tyranni,
Non moritur, facinus qui grave morte fugit.*

4 ALICIA altera Th. Mori uxor fuit: Hic enim, ut ait Amabilis, *Uxorem
quum admodum puellam duxisset, eam & litteris instituendam curavit & omni
musices genere doctam reddidit: Illa IV. liberos enixa, ex hac vita sublata est. Non
ita multò post viduus viduam duxit, magis curandæ familiæ quàm voluptati.
Quam etsi ad senium jam vergentem, ad hoc animi minimè mollis, postremò
ad rem attentissimam induxit, ut cithara, testudine, monocordo, tibiisque canere
disceret, & in hisce rebus quotidie præscriptum operæ pensum exigenti marito redderet.*
Hinc procul dubio libris & instrumentis musicis videmus occupatam tabellam.
Rogatus aliquando cur utramque uxorem statura modicam elegisset, *Ex duobus
malis minus eligendum esse* respondit. ALICIA post mariti mortem, de propriis
ædibus expulsa est, & pensione sola XX. librarum annua illi assignata (reliquis
omnibus ad Morum pertinentibus fisco regio addictis) in ipso pago Chesley satis
tenuem egit vitam, sæviente in totam Mori familiam Rege Henrico, ut statim

a Cancellarii obitu, totam ejus suppellectilem, & maximè bibliothecam universam, & instructissimam Thomas Cromvvelus Regii sigilli custos, homo ad ministerium tyrannidis natus, diripuit.

5. MARGARITA, prima Th. Mori filia, à patre supra cæteras dilectissima, pietate ac eruditione insignis, Guillelmo Rupero nupsit, quem a Lutheri doctrina ad Catholicam Romanamque deduxit focer Thomas, sæpè modeste dicens, *Tecum non disputo, sed pro te Deum orabo*. Ei quinque peperit liberos, Thomam, Antonium, Elisabetham, Mariam, & Margaritam. Maria in litterarum studio adeo feliciter a matre instituta est, ut sapientiæ ac scientiæ fama illustre suum nomen ultrò illustraverit; Duo ejus extant opera scilicet *Eusebii historia, è greca in Anglicam deducta*, & *Th. Mori meditationes de passione Christi, è latina*. Charissima fuit Mariæ Reginæ Catholice dictæ, a cujus aula unquam discedere potis fuit: Sed ad Margaritam matrem redeo, tantæ pietatis, ut nihil omiserit quo incarcerationum optimum patrem solaretur. Sæpè ad pedes Regis Henrici VIII. advolavit, petendæ ejus libertatis gratia: Quin fertur litteras ad Patrem scripsisse, quibus illum hortaretur Regis opinioni acquiescere, illasque cautè ad manus carcerum Præfecti tradidit; quibus visis facilem sibi paravit aditum, Thomam visitandi: At hæc planè dissona suadebat, spe felici exitus præmissa, id porro fore felicissimum, si nonnullos seniles annos acquirendæ cælesti ac æternæ beatitudini postponeret, quod generosissimè sustinuit. Patris cadaver non minori solemnitate quàm pietate sepeliri jussit, amputatumque caput multo ære imò multo auro a carnifice redemptum secretè coluit, cujus coram Judicibus accusata, adeo se excusavit, edita erudita apologia, ut filia in genitoris reliquias piam charitatem damnare non ausi fuerint, & illam absolutam dimiserint. Hæc fortassis pietas longævitas ejus causa fuit, quam Deus promisit parentibus diligentibus. Adversitatem fortunæ assidue studiorum suavitate demulsisse traditur. Ad hanc Margaritam una extat Amabilis epistola scripta 1529. tanquam ad fœminam non tantum moribus lectissimam sed & litteris ac eruditione præstantem. Liceat mihi fragmentum epistolæ hic transcribere, quoniam amoris & indulgentiæ plenissimam Th. Morus *dulcissima suæ natæ* exaraverat. *Nimum Tu pudenter & timide, mea Margarita, pecuniam petis, & à patre qui dare cupit, & quando tali nos Epistola salutasti, cujus ego non singulos versus singulis Philippis aureis (quod in Cherilo fecit Alexander) sed si facultas esset animo meo par, singulas syllabas unciiis auri binis compensarem. Nunc verò quantum perposcisti mitto, plus additurus, nisi quemadmodum dare gestio, sic & rogari me & blandiri mihi liberet a filia: Abs te præsertim quam virtus & litteræ faciant animo meo charissimam. Itaque hanc pecuniam quanto citius benè quod soles impenderis, quanto citius pro nova recurreris, tantò magis te scito gratificaturam patri. Vale, Charissima filia.*

6. ELIZABETHA, Jo. Damsæo nupta, quinque filios peperit, Joannem, Thomam, Bartholomæum, Guillelmum, Germanum, tum duas filias, Aliciam & Elisabetham. De hac nonnulla referre liceat ex Th. Mori litteris ad Guill. Gonellum scriptis, unum ex filiarum præceptoribus: *Affectum tuum in liberos meos ex tuis litteris perspicio, diligentiam ex ipsorum; quorum nemo fuit cujus epistola mihi non perplacuerit. Sed illud super omnia, quòd ELIZABETHAM sentio eam morum modestiam absente matre præstitisse quam non quævis præsentem solent. Eam rem fac intelligat gratiorem mihi quàm omnes omnium litteras esse mortalium: Nam & doctrinam*

quæ cum virtute conjuncta sit, universis Regum thesauris antepono, ita si morum probitatem sejunxeris &c. Et paulo post, Quod si egregiis animi virtutibus vel mediocrem litterarum peritiam adstruxerit, huic ego plus accessisse veri boni puto, quàm si Cræsi divitias cum Helenes forma consequeretur, &c. Hæc autem ELIZABETHA gravi morbo laborans quo & sublata est, deliquium animæ aliquanto ante ipsam mortem passa est, fatis diuturnum: Ad se rediens, cum lacrymis & ejulatu profitebatur se gravissimas pœnas in eo excessu luisse, & nisi Patris sui precibus liberatam: hoc autem post Mori martyrium contigit.

7. CÆCILIA, tertia Th. Mori filia, Ægidio Heroni nupsit, de quo hoc fertur, Cancellarii justitiam valde commendans: Cùm litem injustam coram Socero suo institueret, monuit illum Morus ut desisteret a lite, quod cùm non faceret, tulit contra eum expeditè sententiam. Ex eo matrimonio geniti liberi tres, Joannes, Thomas, & Anna.

8. JO: MORUS, unicus fuit Cancellarii filius. Simon Grinæus illi dedicaverat opera Platonis, cum Procli commentariis græcis; Aristotelemque Græcum. Amabilis, in quo hæc leguntur. *Quin & illud debet philosophiæ pater tuus, quòd nec tanta dignitas tantillum illi addidit supercilii, nec negotiorum undique circumstrepentium, unde quidquam de pristina comitate diminuerint.* Quàm mihi placeat epistola Th. Mori charissimis liberis suis scripta, dissimulare nequeo, cujus fragmentum hic apponere non intermittam: *Nulla fuit epistolarum vestrarum quæ mihi non perplacuerit. Sed tamen ut ingenuè dicam quod sentio, præcipuè mihi arriserunt, Joannis litteræ, tum quod erant longiores reliquis, tum quòd in eas plusculum laboris ac studii videtur impendisse. Nam non solum bellè depinxit, & castigatè satis est elocutus omnia, verum sua-viter etiam & non ineptè ludit mecum, meosque jocos non inconcinnè retaliat; nec id amænè solum sed etiam temperanter: quò se declarat memorem esse se cum Patre ludere, quem ita studeat oblectare, ut tamen vereatur offendere: Nunc expecto à singulis in singulos ferme dies epistolas: Nec excusationes has accipiam, si qua vestrum (nam Joannes nihil tale solet prætexere) vel temporis angustiam causabitur, vel præcipitem discessum tabellarii, vel argumenti inopiam. Nam vobis adeo nullus obstat scribingibus, ut etiam inhortentur omnes. Tabellarium verò ne quid remorem mini, an non prævenire licet? biduoque ante peraratas atque obsignatas in promptu habere litteras, quàm offerat se vobis quisquam qui afferat? Materia porro quo pacto deesse unquam poterit quam scribatis ad me; qui vel de studiis vestris vel de ludis audire libet: cui vel tum placebitis maximè, si quum nihil est quod scribatur, id ipsum scribatis effusissimè: quò nihil est facilius vobis, præsertim fæminis, nempe natura loquaculis; & quibus assiduè, Maxima de nihilo nascitur historia. Tristiores sunt litteræ quas pridie mortis ad dilectissimam suam Margaritam scripsit, quarum finem hic transcribimus: Saluta, quæso, meo nomine, quum opportunum fuerit, filium meum Joannem Morum. Placuit mihi vehementer bona ejus indoles (nempe quia ex judicio exeunte patre benedictionem petierat) Benedicat illi Deus, e jusque uxori optimæ, filiæ meæ; cui velim ut impensè fa-veat, quod & meritò facere debet. Quòd si possessionum mearum heres fiat, videat ne meam voluntatem in eo quod sororem ejus Damsæam concernit, violet. Denique Augustino & Thomæ erant hi Joanni Moro filii jam nati) & qui nascentur ab illis, benedicat Deus. Uxorem huius Joanni Moro filii jam nati) & qui nascentur ab illis, benedicat Deus. Uxorem duxit Annam Grifacriam, e qua quinque filios suscepit, Thomam, Augustinum, Eduardum, Bartholomæum, & alium Thomam, filiamque unam Annam.*

Cancellarii supplicium, JOANNES MORUS, Jo: Clemens, Guillelmus Roperus, Ægidius Heron, Jo: Damcæus, ob jusjurandum rejectum, in carceres conjecti sunt. Omnes tandem, alius alio ferius aut citius, magnorum virorum studio, dimissi sunt.

9. MARGARITA GIGE, affinis Thomæ Mori in hujus ædibus una cum liberis educata fuit, pietati studioque elegantiorum litterarum addictissima: Multæ extant litteræ cum hoc titulo, *Th. Morus charissimis liberis suis, ac Margaritæ Gige quam inter suos numerat liberos, S. P. D.* Hæc fuit si unquam aliqua, quæ pro lana librum, pro fuso calamum, stylumque pro acu tractaverit. Virtutibus ejus raptus Jo: Clemens Medicinæ Doctor, liberorum Mori præceptor eam a patrono in uxorem petiit, & obtinuit. Græcas litteras Oxonii professus est, & magni medici cognomen meritus. Honorificam hanc ejus mentionem facit Th. Morus ad Amabilem scribens: *Clemens meus Oxonii proficitur, auditorio tanto quanto non ante quisquam. Mirum est quàm placeat ac deametur universis. Quibus bonæ litteræ propemodum sunt in-visæ, tamen illum charum habent, audiunt ac paulatim mitescunt. Linacer qui neminem ut scis temerè probat, tamen illius epistolas sic effert atque admiratur, ut ego quoque qui unice homini favéo, propemodum tamen tam cumulatibus laudibus ab illo viro congestis in-videam.* Fertur illa maritum in studiis multum juvisse, & græcæ dictionis proprietates sæpè assequutam fuisse. Verum ob Angliæ tumultus, religionis causa, Catholici conjuges in Belgium secedere coacti sunt, ubi tandem Margarita Mechlinii obiit, 1590. hoc epitaphio donata.

Clementis conjux, hoc Margarita sepulchro

Dormit, qua nulli charior ulla fuit: &c.

10. HENRICUS PATENSONUS partes suas facetè agebat, familiamque Mori mirè recreabat. Γελωτοποιόν Græci, Latini *morionem* dicunt, qui risum movere studet; Sic apud Homerum Vulcanus in Deorum convivio ministrabat & claudicatione risum movebat: Calicem etiam porrigens, matri ridicula quædam loquebatur, rixas nonnunquam discutiens inter Jovem & Junonem. Patensonus quidem lepidissimi ingenii Vir, Th. Moro valde conveniebat, dum tamen hic Cancellarii dignitatem suscepit, Patensonum è mensa sua amovit, patrique dedit, seni minùs occupato; tandemque deposito Cancellarii munere, & persecutioni se proximum prævidens, eundem a conspectu suo in totum removit. Hæc de Thomæ Mori familia & tabella.

LIBRARY
OF THE
WARBURG INSTITUTE
100 N. 3RD ST.
PHILADELPHIA, PA. 19106
215.261.2000
www.warburginstitute.org

FAMILIA CAROLI PATINI,
a Nat. Iouvenet picta Patavij, 1684.

Joseph Iwer, sc.

FAMILIA PATINIANA,

A NATALI JOUVENET PICTA PATAVII, 1684.

Nnatam Virginibus modestiam familiaremque ac mihi imprimis dilectissimam quodammodo violasse videbor iconem meam exprimendo, quam prorsus inutilem futuram ipsa fateor: Clementius judicari cupio, quæ alieno non meo nata arbitrio, id potius permiserim quàm commiserim. PATINIANAM familiam multis nominibus claram orbi erudito jam diu persuasum est, nec in eo opinor consistet, quin clarior sit evasura. Benignè interim interpretentur æqui rerum æstimatores meum erga Magnates imò Principes obsequium, sua autoritate majora longè impetrare valentes.

Huic præterea audaciæ favere videntur non pauca exempla familiarum ab insignibus pictoribus in una tabella coactarum a me aut charissimo Parente observata: Titianus Vecellius Cadorinus, Raphael Sanctius Urbinas, Albertus Durerus Norimbergensis, Paulus Callarius Veronensis, Jacobus Tintoretus Venetus, Petr. Paulus Rubenius Antverpiensis, Antonius Van-Deik Anglus, suorum amicorum effigies una cum consanguineis & affinibus simili modo sæpè expresserunt. Præter supramemoratam Thomæ Mori familiam, idem Jo: Holbenius Basiliensis Regiam Anglicam expressit, cujus hæc est mentio inter ejus opera. 26. *Effigies Henrici VIII. Angliæ Regis, Reginae ejus conjugis, Eduardi filii, atque Mariæ Catholicæ postea dictæ, & Elisabethæ: In pariete cubiculi Regis palatii vulgò Witehal dicti: Londini.* Pinxerat præterea Jac. Mejerum Consulem Basiliensem cum filiis, uxore, & filiabus: Et in bibliotheca Academiae Basiliensis cernitur effigies mulieris sedentis puellam gestantis puerumque manu foventis, quam dicunt Jo: Holbenii conjugem, hos verò liberos, omnes vetustis vilibusque laciniis vestitos. Sed exemplorum fatis; Ad argumentum tabellæ venio; Cujus hæc occasio fuit.

Anno 1684. Parentem optimum vexaverat morbus eò nobis gravior quò mentem, cætera ad philosophiam compositam, præter morem, tristem & afflictam suspiciebamus. Nos exanimabat dubium Amici cujusdam Medici prognosticum, donec sano consilio piissima mater ægrotantem hortata est, non aliena sed Parisina methodo uti, qua labantem valetudinem restitueret; Cessit res feliciter, severiori diætæ valedicens, atque genio nonnihil indulgens, pristinam sanitatem paucis diebus recuperavit, quam imprimis Deo bonorum omnium largitori debere nos omnes sumus professæ. In lacrymarum nostrarum luctus atque timoris solatium, & quasi curarum redhostimentum, postulavimus ut denuo se pingi pateretur, quod ultrò se facturum jam diu negaverat:

Impetravimus quidem, sed data conditione, nos idem officium subituras & effigiebus nostris tabellam ampliaturas. Quid ipsi recusassemus, Deus bone! Accesserunt amici primæ notæ, quos non solum consilii participes sed & impulsores habuimus. Opportunè se operi faciendo exhibuit celeberr. Gallus Natalis Jouvenet, ob pingendi peritiam a Ser. Duce Brunzvicensi postea vocatus, qui nulla temporis intercapedine effigies nostras ad vivum absolvit.

De nobis dicturam me ne expectes, Amice Lector, ipsa fortassis garriet posteritas, Reipublicæ litterariæ civibus æquior quàm quæ aut aduletur aut injuriam faciat. De solo nostro ornatu dicam quem absque ulla affectatione refert Pictor. Sedent in cathedris brachiatis Parens meus charissimus, sororque mea major natu dilectissima Gabrielis: Ille promissa veste indutus est floribus picta, quali Professores Patavini uti solent: Illa more suo seu Gallico ornata est, mitella bombycina, humeros multamq; vestis partem operiente; librum tenet quem interpretari videtur. Mater Optima palmatam habet vestem sibi in ædibus ordinariam, aurea fibula, subnixam, quam ornat topazius pulcherrima, ipsi pro amicitia tessera à Comitissa de Morstein donata. Monstrat illa sorori nobisque omnibus Guidonis effigiem, avi mei, Regii medicinæ Professoris, viri ut à multis mihi relatum est, incomparabilis; Qualem amantem perdidit, cum adhuc in cunis laterem, dum ille fato functus est: Sed ita Deus voluit: Monstrat illum in exemplum quod imitemur, virum *Ἀνδραπέλον*, integerrimum, & bibliothecam viventem.

Pictori placuit me sphaeram tenentem pingere, qualem dum ad nos primùm venerat, adverterat, Parenti dubia proponentem. Equidem ea resolvere adeò expresse videtur, ut actioni nihil desit. Recordor inter litteras Thomæ Mori ad filiam Margaritam commendatum illud studium, mihi profectò gratissimum. Hæc sunt ejus verba. *Vale, charissima filia, & conjugem tuum, filium mihi dulcissimum meo nomine saluta: qui quod eadem jam tecum legit, dici non potest quàm vehementer exulto. Jam qui semper tibi suadere soleo, ut omnibus in rebus marito cederes, contra potestatem facio, ut in pernoſcenda sphaera maritum superare contendas.*

Liceat mihi de capillitio nostro verba facere, quod quidem variis temporibus varium fuit, juxta usum, juxta aut virorum consilia aut muliebre arbitrium: Mihi observasse contigit etſi juveni, mutatum plusquam decies capillorum situm, ornatumque: Recordor primùm capillos a ſincipite ad occiput reflexos, fortè quo frons tota appareret. Displicuit mos, & ovium more capilli ad frontem deducti; calamistratique. Illi tandem in dextram sinistramque partem divisi, modò crispati & cincinnati, modò recti, aut ad auriculas deducti, aut circa occiput religati. Jam eosdem in capitis vertice arborum more ramos extendentes conspiciere est, unionibus, gemmis, vittisque coruscantes, ut non rarum sit adaptitios galericulos, alienasque comas admittere. Et ut alios modos prætermittam, memorabo sic olim factitatum fuisse, marmoreis Græcorum Romanorumque statuis diversissima repræsentantibus capillitia: Varietatem illam confirmant numismata Poppeæ, Domitiæ, Plotinæ, utriusque Faustinae, Juliarum quinque, quas pro libitu ornatas ab istius ævi more non alienas conspiciere sæpè licuit.

Parentis meæ ut matrem familias decet, velum interſtinctum capillos quoquomodo regit: Sororis meæ, liberiores fluctuant, ornatiores, & floribus referti. Mihi integrum fuit simpliciore modo uti, quò me citiùs quotidie expedirem, & tempori parcerem cujus solius avaritia honestissima est. Sexum nostrum reprehendebat vetus quidam; autor, *comuntur, plectuntur, annus est*. De his satis dictum sit, fortasse nimis, satisque de tabulis.

INDEX TABELLARUM.

1. MOYSES NILI AQUIS EXPOSITUS SERVATUR A REGIS PHARAONIS FILIA.
Paulus Calliarius pinxit Venetiis. pag. 9
2. CELEBERRIMUM SALOMONIS IUDICIUM. A Nic. Pissino pictum Paris. pag. 15
3. TOBIAS JUNIOR AB ANGELO DUCTUS.
Titianus pinxit Venetiis, in SS. ædibus D. Marciliani. pag. 17
4. CHRISTI PRÆCURSOR JOANNES.
A Titiano pictus, Venetiis, in SS. ædibus D. Mariæ Majoris. pag. 19
5. NATIVITAS JESU CHRISTI SERVATORIS.
Picta Venetiis a Paulo Calliario Veronense. pag. 23
6. JESUS LUDENS IN GREMIO SANCTISSIMÆ MATRIS, LILIUM TENENS.
Opus absolutissimum Leonardi Vincii, pro Christianissimo Rege Francisco I. pictum.
In ædibus Patinianis. pag. 27
7. PISAURORUM NOBILIUM VENETORUM FAMILIA, CHRISTO VIRGINIQUE SUPPLICANS.
A Titiano picta Venetiis, in Templo dicto *di Frari*. pag. 31
8. CHRISTUS INFANS PRÆSENTATUR PONTIFICI.
Paulus Calliarius Veronensis pinxit Murani. pag. 35
9. SANCTISSIMÆ FAMILIÆ IN ÆGYPTUM FUGA.
Opus Titiani dum in Hispaniam deportaretur, naufragio periit. pag. 41
- CHRISTUS MANIFESTAVIT GLORIAM SUAM IN CANA GALILEÆ.
Alex. Varotarius, dictus Patavinus, pinxit Patavii, in monasterio S. Joannis de Viridario. pag. 45
- CHRISTUS CONVERTIT AQUAM IN VINUM IN NUPTIIS CANA.
Andreas Vicentinus pinxit Venetiis, in SS. ædibus Omnium Sanctorum. pag. 53
- CHRISTUS IN ÆDIBUS PHARISÆI.
Paulus Calliarius Veronensis pinxit Veronæ. pag. 59
13. MAGDALENA POENITENS AD PEDES CHRISTI.
Paulus Calliarius pinxit. pag. 67
14. DIVINUM MISERICORDIÆ MONUMENTUM IN ADULTERÆ LIBERATIONE.
A Car. Calliario, Pauli filio, delineatum. pag. 35
15. PILATUS MANUS SUAS LAVANS, ET IN JUDICANDO CHRISTO NUTANS.
Opus Jac. Robusti dicti, *il Tintoretto*, Venetiis in S. Rochi schola. pag. 79
16. JOSEPH AB ARIMATHÆA INVOLVIT CORPUS CHRISTI IN SINDONE MUNDA.
Jacobus a Ponte Bassanus pinxit Patavii, in SS. ædibus S. Mariæ in Vantio. pag. 82
17. TRIUMPHUS CRUCIS AB ANGELIS IN COELOS DEPORTATÆ, MULTIS SANCTIS CHRISTUM PASSUM ADORANTIBUS.
Pinxit Hannibal Caraccius, Mutinæ. pag. 84

18. DESCENSUS SPIRITUS SANCTI SUPER APOSTOLOS ET SANCTAS MULIERES. Opus Titiani, Venetiis, in sacris ædibus Salutis. pag.85
19. VISIO SANCTI PETRI.
Opus Pauli Calliarii Veronensis, prope Venetias. pag.87
20. — ASSUMPTIO DEIPARÆ VIRGINIS &c. *pieta ab Hannibale Caraccio* pag.91
21. — DIVÆ JUSTINÆ PATAVINAE MARTYRIUM.
A Paulo Calliario Veronensi depictum. pag.91
22. — D. SEBASTIANUS AD DIOCLETIANI TRIBUNAL.
Opus Pauli Calliarii Veronensis. pag.97
23. — S. GUILIELMUS AQUITANIE DUX. *Fran. Barbieri vulgo il Guercino pinxit Bononia.* pag. 103
24. — NOB. MULIERIS CASTITAS OPE D. ANTONII VINDICATUR.
Titianus pinxit Patavii, in schola S. Antonii. pag. 103/105
25. — ABSCISSUM PEDEM S. ANTONIUS TIBIAE RESTITUIT.
Titianus pinxit Patavii, in scholæ pariete. pag.107
26. — UXOR A MARITO SAUCIATA, OPE D. ANTONII SANATUR.
Titianus pinxit Patavii, in schola S. Antonii. pag.111.
27. — S. ANTONIUS PATREM SUUM A MORTE LIBERAT.
Patavii, ad parietem scholæ S. Antonii. pag.115
28. — UBI THESAURUS, IBI COR.
Opus Dominici Contareni, Patavii, in schola S. Antonii. pag.119
29. — SCYPHUS NON FRANGITUR, UT INCRUDELORUM CORDA FRANGERENTUR. Patavii in schola S. Antonii. pag.125
30. — TRANSLATIO RELIQUIARUM S. ANTONII.
Depicta a Dominico Contareno, Patavii in schola. pag.129
31. — ^{HYACINTHUS} DIUUS DOMINICUS DEIPARÆ SUPPLEX.
Hannibal Caraccius pinxit Bononiæ, in templo Dominicanorum. pag.135
32. — S. PETRUS MARTYR A MANICHÆIS INTERFECTUS.
Titianus pinxit Venetiis, in templo Dominicanorum. pag.139
33. — CONCILIUM TRIDENTINUM.
Velut expressum est in æde Cathedrali D. Mariæ sacra. pag.143
34. — TRIUMPHUS BACCHI ARIADNEM AMANTIS.
Titiani opus, Romæ in palatio Barberinorum. pag.151
35. — JUDICIUM PARIDIS.
A Paulo Calliario Veronense depictum. pag.159
36. — ALEXANDER DARIi VICTOR, CLEMENS ET CONTINENS.
Opus Pauli Calliarii Veronensis pro Proceribus Pisaniis. pag.165
37. — PATERNUS AMOR UXORIUM SUPERANS.
Paulus Calliarius pinxit, in ædibus Germanorum. pag.173
38. — LIBERATIO VIENNAE, MDC LXXXIII.
Patavii, in ædibus Patinianis. pag.177
39. — FAMILIA THOMAE MORI.
A Jo: Holbenio delineata. pag.187
40. — FAMILIA CAROLI PATINI.
A Natali Jouvenet picta Patavii, 1684. pag.197

F I N I S.

Planches indiquées ici; on trouve encore le Titre, gravé par Busser sur le Dessin de Nicolas Dorigny.
avec l'Esprit de Guide, gravé par Des Vaux. — Imprimé chez M. de la Harpe, à Paris.